

मुनि श्री लावण्यविजयजी विरचित
श्री द्रव्यसप्ततिका ग्रंथ.
मूल, टीका तथा बंनेनां ज्ञापांतर युक्त.

देवद्व्यादिना दोषणी दूषित थयेला तथा यता अनेक जैनवंधुबुने जे
तेमना उपकारार्थे आ ग्रंथने अत्यंत उपयोगी जाणीने
श्री जामनगर निवासी शा. ओधवजी देवजीनी स्त्री वाद जमनावाइनी मददथी, श्री मेसाणानी
श्रीमद्यशोविजयजी जैन संस्कृत पाठशालानो वहीवट करनार श्रावक वेणीचंद
सुरचंदनी खास प्रेरणाथी भापांतर करावी छपावीने प्रसिद्ध करनार
श्री जैन धर्मप्रसारक सज्जा-ज्ञावनगर.

वीर संवत २४२८. विक्रम संवत १९५८.

આ ગ્રંથ વગર કિંમતે યોગ્ય શ્રાવક જ્ઞાઇઓને, મુનિરાજોને તેમજ જૈન
સન્નાઓ વિગેરેને જેટ શ્રાપવા માટેજ ઠપાવેલો છે.

અમદાવાદઃ

“ નિર્મલ ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ મદનગોપાલની હવેલીમાં,
લલુભાઈ ईश्वरदास ત્રિવેદીએ છાપ્યો.

પ્રસ્તાવના.

આ ગ્રંથ સંવત ૧૭૪૪ ના વર્ષમાં તપગચ્છી મુનિરાજ શ્રી લાવણ્યવિજયજીએ અન્ય ગ્રંથોમાંથી ગા-
થાઓ ઉદ્ધરીને ગુંથેલો છે, અને તેની ઉપર ટીકા પણ પોતેજ રચી છે. ટીકાની અંદર મુલની હકીકતને
વહુ સારી રીતે खोलવી છે. પ્રસંગોપાત્ કથાઓ પણ ક્ષેપવી છે. દેવદ્રવ્ય, ગુરુદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, સાધારણ
દ્રવ્ય ને ધર્મદ્રવ્ય એમ પાંચ પ્રકારના દ્રવ્ય આશ્રી સાત સાત દ્વાર કહેલા છે. દ્રવ્યના ભેદ, દૃઢિ, વિનાશ,
ગુણ, દોષ, પ્રાયાશ્રિત્ત ને દૃષ્ટાંત-આ સાત દ્વારનું સ્વરૂપ વહુ સારી રીતે વતાવેલું છે. આધુનિક સમયમાં
અનેક સ્થાનકે દેવદ્રવ્યાદિકનો દોષ દેખી મેસાળા નિવાસી શ્રાવક વેળીચંદ સુરચંદને ઘળી લાગળી
થઈ આવી, જેથી તેમણે આ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધિમાં લાવવા પોતાની તીવ્ર ઇચ્છા જણાવી અને તેની શુદ્ધ પ્રત મે-
લવી આપી, તે ઉપરથી અમે શાસ્ત્રી પાસે તેનું ભાષાંતર કરાવી વરાવર તપાસીને જૈન વર્ગસમિપે આ ગ્રંથ
મુક્યો છે. આવા ગ્રંથો અનેક વચ્ચે સાક્ષીભૂત થતા હોવાથી પ્રમાણ આપવા લાયક ગણાય છે. જેથી
અમારા યાસ વિચારને અનુસરીને અમે આ ગ્રંથનું કે તેની ટીકાનું માત્ર ભાષાંતર પ્રગટ ન કરતાં મૂલ ને
ટીકા સહીત તેનું ભાષાંતર છવાવેલું છે. આ ગ્રંથ તપાસવામાં શ્રી અમદાવાદ નિવાસી શ્રાવક હીરાચંદ
કકલભાઈએ વહુ સારી મદદ આપી છે. ગ્રંથ વહુ ઉપયોગી તેમજ રસીક છે. તેથી કિંમતથી વેચવા માટે
નહીં છપાવતાં યોગ્ય શ્રાવકોને તેમજ મુનિરાજ વિગેરેને ભેટ આપી તેનો પ્રસાર વધારવાની ઇચ્છા રાખી
છે. આ ગ્રંથ છપાવવાના સ્વર્ચમાં મુખ્ય મદદ શ્રી જામનગર નિવાસી શ્રાવક ઓધવજી દેવજીની સ્ત્રી વાઈ

જમનાવાઈએ આપેલી છે, અને પાછલથી વેઠી કીમતે નકલ ૫૦૦ શેઠ માણેકચંદ કપુરચંદ મુંવડ નિવા-
સીએ લેવાનું કબુલ કરેલું છે. આવા ગ્રંથોનો જેમ વને જેમ ધધારે પ્રસાર થવાની જરૂર છે. આશા છે કે
થોડા વચ્ચતમાં વીજી આદત્તિ કરવી પડશે.

અશાહ શુદ ૧

સંવત્ ૧૯૫૮.

}

શ્રી જૈન ધર્મપ્રસારક સન્ના.

ભાવનગર.

દેવદ્રવ્યના સંબંધમાં અન્ય લેખ.

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ગ્રંથમાં સ્તંભ ૧૩ મામાં વ્યાખ્યાન ૧૯૩ મામાં પણ દૈત્યદ્રવ્યના સંબંધમાં નીચે પ્રમાણે લખે છે—

“અક્ષતાદિ દેવદ્રવ્યનું લક્ષણ કરવાથી પ્રાણી દોષને પામે છે તેથી અત્યંત યત્નવડે વિવેકી જનોએ દેવદ્રવ્યની રક્ષા કરવી.” આ વિષય ઉપર શુભંકર ઐષ્ટીનું દૃષ્ટાંત છે તે આ પ્રમાણે—કાંચનપુર નગરમાં શુભંકર નામે ધનાઢ્ય ઐષ્ટી રહેતો હતો. તે નિત્ય જિનપૂજા તથા જિનવંદન કરતો હતો. એકદા જિનેશ્વરની પ્રતિમાને નમસ્કાર કરીને આગળ ઉભો હતો, તે અવસરે કોઈ દેવતાએ થોડાકજ વખત અગાઉ પ્રભુ પાસે પુષ્કળ દિવ્ય તંદુળની ત્રણ ઢગલીઓ કરી હતી તે તેની દૃષ્ટિએ પડી. રાંધેલા નહીં છતાં પણ અત્યંત સુગંધવાળા તે અક્ષતો જોઈને જીભના આસ્વાદને વશ થયેલા તે ઐષ્ટિએ તેનાથી ત્રણ ગુણા ચોખા પોતાને ઘેરથી મંગાવી ત્યાં મુકીને તે તંદુળ ગ્રહણ કર્યા. પછી પોતાને ઘેર આવી તે ચોખા નાંખીને ક્ષીર રંધાવી. તેની સુગંધ ચારે બાજુ વિસ્તાર પામી.

હવે તે ઐષ્ટિને ઘેર માસકપણને પારણે કોઈ સુવિહિત મુનિ ભિક્ષાને અર્થે પધાર્યા. ઐષ્ટિએ પેલી ક્ષીરમાંથી થોડી તેમને વહેરાવી. મુનિ પરમાર્થને નહીં જાણતા સતા તે આહાર ઝાળીમાં મુકીને આગળ આપ્યા. તે મુનિ ઠગ દોષરહીત શુદ્ધ આહારના લેનારા હોવાથી શુદ્ધ દેહવાળા હતા છતાં અયોગ્ય આહાર લેવાથી તેના ગંધ માત્રના મહિમાવડે તેના મનમાં અયોગ્ય વિચારોએ પ્રવેશ કર્યો. મુનિ વિચારવા લાગ્યા

કે-“અહો ! આ ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠિના અવતારને ધન્ય છે. અમારા કરતાં તેનો મનુષ્યભવ સફળ છે કે જે નિત્ય સ્વેચ્છાએ યથેષ્ટ એવા મનોહર અશનનું આસ્વાદન કરે છે.” આ પ્રમાણે અયોગ્ય આહારના ગંધ માત્રથી તેનું ચારિત્ર સંબંધી ધ્યાન નષ્ટ પામ્યું. પછી તે મુનિ એવો વિચાર કરતાં કરતાં ઉપાશ્રયે આવ્યા. ત્યાં આવીને વિચારવા લાગ્યા કે-“ગુરુ સમક્ષ ગાયત્રી બતાવીને આહાર સંબંધી આલોચના કરવાનું શું કામ છે ? કારણ કે આજે આહાર બહુ સુંદર મળેલો છે, તેથી કદી સ્વાદના લોભથી ગુરુ પોતેજ તે લઇને ખાઈ જાય તો પછી હું શું કરું ? માટે આજે તો તેમને બતાવવાથી સર્થ.” આમ વિચારીને શિષ્ય તે મુનિ લાવેલ આહાર ખાવા બેસી ગયા. ખાતાં ખાતાં વિચારવા લાગ્યા કે-“અહો ! કેવો મજાનો સ્વાદ છે ? આનું સ્વાદીષ્ટ ભોજન દેવને પણ હુલીલ છે, આજેજ મને તો આ મનુષ્ય જન્મ પામ્યાનું સાર પ્રાપ્ત થયું. આજ સુધી ફોગટ મેં આ દેહનું દમન કર્યું અને તેને કૃશ કરી નાખ્યું. આવો આહાર જેને નિત્ય પ્રાપ્ત થાય તેનો જન્મજ સફળ છે.” આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં કરતાં આહાર કરીને પછી તે મુનિ સુખે સુઈ ગયા. તરતજ નિદ્રા આવી ગઈ. આવશ્યકાદિ ક્રિયા કરવાને સમયે પણ તે ઊઠ્યા નહીં. એટલે આચાર્ય વિચારવા લાગ્યા કે-“નિરંતર સુવિનિત એવો આ સાધુ આજે પ્રમાદી થઈ ગયો તેનું કારણ જરૂર તેણે કાંઈ અશુદ્ધ આહાર કરેલો હોવો જોઈએ. માટે તેણે આજે શું આહાર કર્યો છે તેની તજવીજ કરવી.” એમ વિચાર કરતાં તે રાત્રી તો વ્યતીત થઈ ગઈ.

બીજે દિવસે સવારે ચેલા શેઠ પ્રાતઃકાળમાંજ આચાર્યને વાંદવા આવ્યા. ચેલા મુનિને ત્યાર સુધી સુઈ ગયેલા જખી તેમણે તેનું કારણ આચાર્યને પુછ્યું. ગુરુએ કહ્યું કે કાલે આહાર કરીને સુતેલ છે તે ઊઠ્યા છતાં હજી સુધી ઊઠ્યા નથી. તે સાંભળીને શેઠ બોલ્યા કે-હા પુત્ર્ય ! કાલે આહાર તો એ મુનિએ મારે ઘરથીજ લીધો હતો. ગુરુએ પુછ્યું કે-તમે સર્વ દોષ રહિત આહારવડે પ્રતિલાવ્યા હતા કે નહીં ? શેઠ બોલ્યા કે-દોષ તો મેં કાંઈ જાણેલો નથી, પણ અહીં જિન મંદિરમાં કોઇએ સુગંધી ચોખા મુકેલા હતા

તે ત્રણગણા ચોખા સુકીને કાલે મેં લીધા હતા અને તેની ક્ષીર રાંધી હતી. તેમાંથી એ સાધુને વહોરાવી હતી. આ પ્રમાણે લક્ષ્મણથી શેઠે સર્વ વાત ગુરૂ મહારાજને કહી બતાવી. તે સાંભળીને ગુરૂ બોલ્યા કે-હે શ્રેષ્ઠી ! તને એમ કરવું ચોચ નહોતું. જૈન સિદ્ધાંતમાં કહેલું છે કે-જિન પ્રવચનની વૃદ્ધિ કરનાર અને જ્ઞાન દર્શન ગુણની પ્રભાવના કરનાર દેવદ્રવ્યનું લક્ષણ કરવાથી પ્રાણી અનંત સંસારી થાય છે, અને તેવાજ દેવદ્રવ્યનું રક્ષણ કરવાથી પરિત્ત સંસારી થાય છે. વળી હે શ્રાવક ! સાંભળ ! “કેાઇક નગરમાં એક ધનાઢ્ય શેઠ રહેતો હતો, તે પાડોશમાં રહેતા નટને પીડા કરતો હતો. તેથી તે નટે વિચાર્યું કે આ શેઠ જે રીતે મારા જેવો થાય તેમ કરું તો ઠીક. અન્યદા તે શેઠનું ઘર નવું ચણાતું દેખીને તેણે કેાઈ દેરાસરના ઇંટનો કકડો લાવીને પ્રચ્છન્ન રીતે તેની ભીંતમાં ચણી દીધો. અનુક્રમે તે ઘરમાં રહેવાથી તે શ્રેષ્ઠી નિર્ધન થઇ ગયો. એક દિવસ પેલા દરિદ્રી નટે તે શેઠને કહ્યું કે મારી વિરંબના કર્યાનું ફળ તે હવે દીકું ! આ બધું મારું કૃત્યજ જાણજે, પછી તે શેઠે તે નટને મીઠે વચને સંતોષ પમાડીને તેણે જે કંઈ હતું તે પુછી લીધું, અને તેણે બતાવેલે ઠેકાણેથી પેલો ઇંટનો કકડો ભીંત બોદીને કઢાવી નાખ્યો. તેના પ્રાર્થાશ્રિતમાં તે શેઠ એક નવું ચૈત્ય કરાવ્યું. ત્યાર પછી તે શેઠ પાછો સુખી થયો.” માટે હે શેઠ ! તેં તે ચોખા લીધા અને ખાધા તેથી તને મહા પાપ લાગ્યું છે. તે સાંભળીને ભય પામેલો તે શેઠ બોલ્યો કે-હે પૂજ્ય ! મને પણ ગઈ કાલે બહુ દ્રવ્યની હાની થઈ છે. સુરિ બોલ્યા કે-હે શ્રેષ્ઠી ! તારું બાહ્ય ધન ગયું અને આ મુનિનું અંતરધન વિનાશ પામ્યું. માટે હવે તેના પ્રાર્થાશ્રિતમાં તારે હમણા તારા ઘરમાં વિધમાન હોય તેટલા દ્રવ્યવડે એક ચૈત્ય કરાવવું યુક્ત છે. શ્રેષ્ઠિએ તેમજ કહ્યું.

પછી આચાર્યે પેલા મુનિને રૈચક પાચક ઔષધ આપીને તેના કોઠાની શુદ્ધિ કરાવી, અને તે આહારવાળું પાત્ર ગોમય અને રક્ષાનો લેપ કરી ત્રણ દિવસ સુધી તકડે સુકી રાખ્યું. પછી તે ગ્રહણ ચોચ

થયું. પેલા સાધુએ તે પાપને તપવડે આલોચી શુદ્ધ સમયના પ્રતિપાલનવડે પોતાના આત્માને શુદ્ધ કર્યો, અને પછી આત્મ સાધન કરવા લાગ્યા.

કહ્યું છે કે—શ્રાહો જોગાય દેવસ્વં, મુત્ત્વા મૂલ્યં સમાધીકં ॥

નાદદેન્નૈવ દાંતવ્યં, શ્રાદ્ધાનાં ચ પરસ્પરં ॥ ૧ ॥

“ શ્રાવક દેવને ચડેલી વસ્તુ સમાન મૂલ્ય મુકીને અથવા અધિક મૂલ્ય મુકીને પોતાના ભોગને અર્થે ગ્રહણ કરે નહીં તેમજ શ્રાવકને પરસ્પર આપે પણ નહીં. ”

શ્રીજિનાય નમઃ ।

શ્રી દ્રવ્યસપ્તતિકા વૃત્તિઃ

ભાષાંતર સહિતા.

મૂલ-સિરિવીરજિણં વંદિય, ધમ્મગુરું તત્તબોહગં ધીરમ્ ।

દેવાદ્વદશતત્તં, સુત્રપ્રાણુસારે નિરૂવેમિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થઃ—તત્ત્વનો બોધ કરનારા, અને ધીર એવા શ્રી વીર ભગવંત તથા ધર્મ ગુરુને વંદના કરી શાસ્ત્રને અનુસારે હું દેવાદિ દ્રવ્ય તત્ત્વને નિરૂપણ કરું છું. ૧

ટીકામૂલ—इह ग्रंथारंभे ग्रंथकृत् शिष्टसमयपरिपालनाय विप्रोपशांतये श्रोतृप्रवृत्तये च मंगलादिकं प्रतिजानीते

સિરિવીરત્તિ શ્રીવર્ધમાનજિન સ્વધર્માચાર્યં ચ વંદિત્વા સમ્યગ્ મનોવાકકાર્યેનત્વા પ્રણિધાયેત્યર્થઃ । દેવાદિદ્રવ્યતત્ત્વં
 દેવાદિદ્રવ્યસ્ય સ્વરૂપ નિરૂપયામિ વિવિચ્ય વક્ષ્યે ઇતિ ક્રિયાકારકસદ્ગતઃ । કેન શ્રુતાનુસારેણ શ્રાદ્ધદિનકૃત્યાદિપ્રથા-
 નુસારેણ । અત્ર પ્રાકૃતત્ત્વાત્ તૃતીયાર્થે સત્તમી । કીદૃશં વીરજિનં ગુરુ ચ તત્ત્વબોધકઃ અનુગ્રહધીપ્રયુક્તસદાગમોપદે-
 શતસ્તથા ભવ્યાનાં યથાવાસ્થિતતત્ત્વબોધજનક અનેનોભયત્ર પરપરયા સાક્ષાચ પરોપકારત્વ દર્શિત । પુનઃ કીદૃશં
 ધીરં મરણાંતકપ્રોપાનિપાતેપ્યનુત્સૂત્રપ્રરૂપકસ્વભાવમનેનોભયત્ર સુગુસ્ત્વં સૂચિત । યદુક્ત વિશેષાવશ્યકે “ ઉસ્સુ-
 ત્તભાસગાળં, બોહિનાસો અણતસસારો ॥ પાણ્છપરિ ધીરા, ઉસ્સુત્ત તો ન ભાસતિ ॥ ૧ ॥ તત્ત્વતઃ સ્વોપકારક-
 ત્વમપિ ભાવિત । અત્ર શ્રીવીરજિનં તત્ત્વબોધકં ચેતિ પદદ્વયેન સદ્ભૂતાર્થપ્રતિપાદનપરેણ ચત્વારો ભગવદતિશયાઃ
 પ્રકાશિતાઃ । તત્ર શ્રીશબ્દેન જ્ઞાનાતિશયઃ । વીરમિત્યનેન પૂજાતિશયઃ । જિનશ્ચત્યનેનાપાયાપગમાતિશયઃ । તત્ત્વબોધ-
 કમિત્યનેન વચ્ચનાતિશયઃ । તદેવ ચતુરતિશયપ્રતિપાદનહારેણોભયોરેકત્વદર્શનેન ચ ગુરુદેવયોઃ પારમાર્થિકીફલો-
 પહિતપ્રણિધાનયોગ્યતામિહિતેતિ ભાવઃ તથા પ્રયોજનાદિનિરૂપણ ચ લોકાદ્ભાવ્યમિતિ ॥ ૧ ॥

ટીકાભાષાનંર—આ અંથના આરંભમાં અંથકાર શિષ્ટાચારનુ પાલન કરવાને માટે, વિદ્વાની શાંતિને
 માટે અને શ્રોતાઓની પ્રવૃત્તિને માટે અંથમની ગાથાથી મંગલાદિક કરે છે. શ્રી વર્ધમાન જિનેન્દ્ર
 અને પોતાના ધર્માચાર્યને વંદના કરી એટલે મન વચન કાયાથી સારી રીતે ધ્યાન પૂર્વક નમી હું દેવાદિ
 દ્રવ્યના સ્વરૂપને નિરૂપણ કરીશ. તે શ્રાદ્ધદિન કૃત્ય વિગેરે શારીર્ય અંથને અનુસારે નિરૂપણ કરીશ. મૂલ
 ગાથામાં “ સુઆણુસારે ” એ પદમાં જે સમ્મતી વિભક્તિ છે તે પ્રાકૃત ભાષા હોવાથી ત્રીજી વિભક્તિના
 અર્થમાં લેવી. હવે તે શ્રી વર્ધમાન જિનેન્દ્ર અને ધર્માચાર્ય કેવા છે કે જેઓ અનુગ્રહ બુદ્ધિથી સત્શાસ-
 નો ઉપદેશ આપી ભવ્ય પ્રાણીઓને યથાર્થ તત્ત્વનો બોધ કરાવે છે. આ વિશેષણથી તેઓ ખંનેમાં પર-
 પરાએ અને સાક્ષાત્પણે પરોપકારપણું બતાવેલું છે. વલી તેઓ કેવા છે કે ધીર છે અહિં ધીર એટલે
 મરણાંત કષ્ટ આવી પડે તો પણ ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા નહીં કરવાના સ્વભાવવાળા—આ વિશેષણથી તેઓ ખં-

નેમાં સુગુરપણું દર્શાવ્યું છે તે વિષે શ્રી વિશેષાવશ્યક સૂત્રમાં કહ્યું છે કે, “ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરનારના બાધિ (સમ્યક્ત્વ) નો નાશ થાય છે અને અનંત સંસાર વધે છે, તેથી કદિ પ્રાણાંત થાય તો પણ ધીર પુરૂષો ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરતા નથી.” આ ઉપરના વિશેષણના સારથી જેવું તેઓમાં પરોપકારપણું છે તેવુંજ સ્વોપકારપણું પણ છે એમ બતાવ્યું છે. સૂળ ગાથામાં કહેલા શ્રી વીરાજિતેન્દ્ર” અને “તત્ત્વબોધક” એ બે પદ સત્ય અર્થને પ્રતિપાદન કરે છે. તેના વડે ભગવંતના ચાર અતિશય પ્રકાશિત કર્યા છે. તેમાં શ્રી શબ્દ વડે જ્ઞાનાતિશય, વીર શબ્દ વડે પૂજાતિશય, જિત પદવડે અપાયાપગમાતિશય અને તત્ત્વબોધક પદવડે ઘચનાતિશય પ્રકાશિત થાય છે આવી રીતે ચાર અતિશય પ્રતિપાદન દ્વારા તે ભગવંત અને ધર્માચાર્યનું એકત્વ પ્રતિપાદિત કરવાથી ગુરૂની અને દેવની પરમાર્થ ક્ષણે માટે વદના-ધ્યાન કરવાની યોગ્યતા જણાવી છે. આ શિવાય અંથપ્રયોજન વિગેરેનું નિરૂપણ લૌકિક શાસ્ત્ર (અન્યશાસ્ત્ર) થી બાણી લેવું. ૧

હવે દેવાદિ દ્રવ્ય પદનો વાચ્યાર્થ કહે છે.

નહારણબુદ્ધી, દેવાર્ણં પક્ષ્પિચ્ચં ચ જયો ।

જં ધણધન્નપ્પમુહં, તં તદ્વં ઇહં ણેયં ॥ ૫ ॥

ભાવાય:—નિયમ બુદ્ધિથી દેવાદિકને માટે જે ધનધાન્યાદિ વસ્તુ જે કાળે કદપેલી હોય, તે પ્રાણ પુરૂષોએ દેવાદિ દ્રવ્ય બાણી લેવું. ૨

अथ देवादिद्रव्यपदवाच्यमाह.

टीकामूल—ओहारणेति अवधारणबुद्ध्या भक्त्यादिविशिष्टनियमबुद्ध्या देवादिभ्यो यत् धनधान्यादिकं वस्तु यद्वा यत् कालावच्छेदेन प्रकल्पित उचितत्वेन देवाद्यर्थं पवेद् अर्हदादिपरसाक्षिकं व्यापार्य न तु मदाद्यर्थे इति प्रकृष्टधीविषयीकृतं निष्ठाकृतमिति यावत् तदा तद् इह अत्र प्रकरणे तद्द्रव्यं तेषां देवानां द्रव्यं देवादिद्रव्यं श्रेयं बुधैरिति शेषः । एवं सति संकल्पित मात्र मर्हदादिदृष्टिमात्रपतितं च देवादिद्रव्यं न भवतीति तत्त्वं । तेन नैवेद्यपूजार्थं संकल्पितमपि स्वनिष्ठितमशनादिकं सपरिकरमृगाभिघ्नितजन्त्रादेन साधुभ्यो विधिवद् दत्तं महाफलाया भूदन्यथोभयेषां स्फुटं दोषोपपत्तिः स्यात् । यदुक्तं वसुदेवहिंडिका २ खंडे सघाचारवृत्तौ च “कोसलजणवप सगयसनिवेशे जिणभत्तो गासच्छायणमितभोर्ह मिगो नाम वंभणो परिवसइ । तस्स तारिसी मइरसि पिया । सु यावारुणित्ति । कयाइमिगेणानुआ भदे करे हि देवकए भत्तं । जउ चउहागमे पूया भणिया । तथाहि तित्थयरो अरिहंतो तस्स चेव भत्ति कायव्वा सायपूआ वंदणाइहिं भवइ । पूर्यपि पुष्कामिसथुइपडिवत्तिभेअओ चउव्विहं पि जहासात्तिप कुज्जात्ति ” अत्रयथासंभवमविकलाप्तोपदेशपरिपालना प्रतिपत्तिः । तत्रो पुष्कपूआओ नैविज्जपूयापवरोत्ति । मन्नंतीए तीए देवकजे सज्जियं भोयणं । साहवो अउवागया पच्चख्वं मुखल मग्गो इव तिण्हवि जणाण समवाओ पडिलाभेमुत्ति वट्टमाण भावेहिं तेहिं साहवो पडिलाभिया । गिण्हंति मुणी वि किंचि तेसि सुहभाव बुद्धित्थ । अत्र विशेषार्थो बृहत्कल्पभाष्यतो भाव्यः । तोपूआदाणफले, णेवं तिण्हंति तेसि सजायं, रायकुले भोगफल, जस्स महो पूयमाहप्पं १ । तथा तव नियमेण य मुखलो, दाणेण य पुत्ति उत्तमा भोगा । देवचणेण रज्जं, ऽणसण मरणेण इंदत्तं २ । ततो भवांतरे च मृगाद्विजादयो मुक्तिं प्राप्नुयुरिति । अतएव पूजातः प्राग् देवपूजासत्कस्वचंदनभाजनात् पात्रांतरे हस्ततलेवा गृहीतचंदनेन कृतभूषणः श्राद्धां देवानर्चयेत् तथा स्वगृहदीपोऽपि देवदर्शनार्थमेव देवाग्रे आनीतो देवसत्क्रो न स्यात्, तथा देवाग्रे ढोक्तं नैवेद्यपात्रादिकमपि देवसत्क्रं न स्यात् तथोचितनव्याश्रयफलादेर्देवस्य पुरो ढोकनं साधोर्निमंत्रणं च विना स्वयमग्रहणमिति यावज्जीवननियमे सति तद-

करणે નિયમભંગઃ નિયમાભાવે તુ તદનિવેદને ભક્તિભંગાશાતના સ્યાત્ । ન તુ દેવદ્યૌ દેવસત્કં તેન ન દેવદ્રવ્ય-
મક્ષણદોષપ્રસંગ इत्यादि विधिनिषेधवादोऽपि घटते इति २.

ટાંકામાપાંતર—નિયમ બુદ્ધિથી એટલે ભક્તિઆદિ વિશિષ્ટ નિશ્ચયવાળી બુદ્ધિ વડે જે કાળે ધનધા-
ન્યાદિક વસ્તુ દેવાદિકને અર્થે કદપેલી હોય એટલે “ આ વસ્તુ યોગ્યપણે કરી અર્હુંત વિગેરે કોઈ બીજાની
સાક્ષીએ દેવાદિકને માટેજ વાપરવી, મારે માટે કે કોઈ બીજાને માટે નહીં ” આ પ્રમાણે બુદ્ધિના ઉત્કૃષ્ટ
વિષયમાં જે નિર્ણય પૂર્વક ધારેલી હોય, તે વસ્તુને પ્રાણ પુરૂષોએ દેવદ્રવ્ય જાણી લેવું. આ ઉપરથી એમ
સમજવું કે, જે વસ્તુ માત્ર સંકલિપત થઈ હોય અથવા માત્ર અર્હુંત વિગેરેની દૃષ્ટિએ પડી હોય તેટલાથી
તે દેવ દ્રવ્ય કહેવાય નહીં ઇતિતત્ત્વ. તેથીજ પરિવાર સહિત મૃગ નામના એક બ્રાહ્મણ આવકે નૈવેદ્યને
માટે સંકલિપત કરેલું પણ પોતાની નિશ્ચાનું અશનાદિ સાધુઓને વિધિ પૂર્વક આપ્યું તેથી તેને યોગ્ય કૃણ
પ્રાપ્ત થયું હતું. નહીં તો બંનેને પ્રગટ દોષ લાગત. તે વિષે વસુદેવહિલિકાના બીજા બંડમાં અને સંવા-
ચારવૃત્તિમાં કહ્યું છે—કૌશલ દશમાં સંગય નામના ગામને વિષે માત્ર ગ્રાસ આચ્છાદનનોજ ભુક્તા મૃગ
નામે એક જિનભક્ત બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને તેવીજ (જિનભક્ત) મતિરતિ નામે સ્ત્રી હતી. અને વા-
રૂણી નામે પુત્રી હતી. એકદા મૃગદ્વિજે પોતાની સ્ત્રીને આજ્ઞા કરી કે હે ભદ્રે ! આજે દેવ નિમિત્તે^૧ ભો-
જન તૈયાર કરજે. કારણ કે શાસ્ત્રમાં ચાર પ્રકારે પૂજા કહી છે. તે આ પ્રમાણે—તીર્થંકર અરિહંતની ભક્તિ
કરવી, તે પૂજા અને વંદનાદિકવડે થાય છે. પૂજા પણ પુણ્ય, નૈવેદ્ય, સ્તુતિ અને પ્રતિપત્તિના ભેદથી ચાર
પ્રકારે થાય છે. તેમાંથી યથાશક્તિ પૂજા કરવી આમાં યથા સંભવ અવિઘ્નલ એવા આમ્રના ઉપદેશની

૧ આમાં મુખ્યપણા ગૌણપણાનો ભેદ છે ગૌણપણે સ્વનિશ્ચા પણ રહેલી છે. નહીતરતો દેવાગા અને લેવામા બને-
મા બંનેને દોષની પ્રાપ્તિ થાત.

પરિપાલના તે પ્રતિપત્તિ રાગજવી. તેમાં પુણ્ય પૂજ કરતાં નૈવેદ્ય પૂજ શ્રેષ્ઠ રાગજવી. “આજ્ઞાને માન્ય કરનારી તે દ્વિજની સ્ત્રીએ દેવ નિશિત્તે ભોજન તૈયાર કર્યું. એવામાં સાધુ પધાર્યા તે જાણે પ્રત્યક્ષ મોક્ષ માર્ગજ હોય તેવા હતા. તેમને જોઈને ત્રણે જણાએ એકત્ર મળી આ મુનિને પડિલાલીએ એવા વૃદ્ધિમાન લાવથી તે મુનિને પડિલાલ્યા. મુનિએ પણ તેમના શુભ લાવની વૃદ્ધિને અર્થે કાંઈક ગ્રહણ કર્યું. આમાં વિશેષાર્થ વૃહત્ કલ્પલાખ્યથી જાણી લેવો. તે પૂજ અને દાનના ફળથી તે ત્રણે જણને રાજ કુળમાં ભોગ ફળની પ્રાપ્તિ થઈ. કારણ કે પૂજનું માહાત્મ્ય બહુ ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારનું છે. કહ્યું છે કે—“તપનિયગથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, દાન વડે ઉત્તમ ભોગ મળે છે, દેવાર્થનથી રાજ્ય મળે છે અને અણરાણ પૂર્વક મરણ પામવાથી ઈદ્રપણ પ્રાપ્ત થાય છે.”

પછી તે મૃગદ્વિજ વિગેરે ત્રણેજણાં ભવાંતરે મુક્તિ પામ્યાં હતાં. એથી પૂજ કર્યા પહેલાં દેવ પૂજને માટે તૈયાર કરેલા અંદનના પાત્રમાંથી બીજા પાત્રમાં કે હાથેળીમાં અંદન લઈ તેના વડે તિલક ભૂષણ કરીને પછી આવકે દેવપૂજ કરવી એમાં દૂષણ નથી. તેમજ પોતાના ઘરનો દીવો દેવના દર્શનને માટે દેવની પાસે લાવવાથી તે કાંઈ દેવનો દીવો થઈ જતો નથી. દેવની પાસે ધરેલું નૈવેદ્યનું પાત્રાદિ પણ દેવ સંબંધી ગણાતું નથી. વળી યાવજીવ એવો નિયમ હોય કે, યથોચિત નવું અન્ન, પકવાન કે ફલાદિક દેવની પાસે ધર્યા વગર અને સાધુને નિમંત્રણ કરી વેરાવ્યા વગર પોતાના ભોગમાં લેવું નહીં, તો જો તેમ ન કરે તો નિયમનો ભંગ થાય, અને એવો નિયમ ન હોય તો નિવેદન કર્યા વગર વાપરવાથી દેવ ગુરૂની ભક્તિના ભંગ રૂપ આશાતના થાય. અહીં સાર એ છે કે જે દ્રવ્ય દેવની દૃષ્ટિએ પડે તે દેવદ્રવ્ય કહેવાતું નથી અને તેવા દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવાથી દેવ દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવાના કાપનો પ્રસંગ આવતો નથી એની રીતે અહિં વિધિ નિવેદવાદ પણ ધટે છે. ૨

હવે સાતદ્વારવડે દેવદ્રવ્યની પ્રરૂપણા કરે છે.

મૂલ-ત્રેયાં વુઢ્ઠી ણાસો, ગુણે દોસાં પાયઁચ્છિત્ત દિઠંતાં ।

एएहिं डुवारेहिं, एअस्स परूवणा णेया ॥ ३ ॥

भावार्थः—ભેદ, વૃદ્ધિ, વિનાશ, ગુણ, દોષ, પ્રાયશ્ચિત્ત, અને દષ્ટાંત આ સાત દ્વાર વડે એ દેવાદિદ્રવ્યની પ્રરૂપણા બાણી લેવી. ૩

टीकामूल—अथ सप्तद्वारैर्देवादिद्रव्यप्ररूपणां दर्शयति । भेदोक्तिः । तत्र शैक्षशिक्षाप्रयोजका द्रव्यप्रकारा भेदाः १ सम्यग् चिंतापूर्वा स्वधनादिप्रक्षेपविधिना तदुपचितिवृद्धिः २ लोभाद्युदयोदीरितभक्षणोपेक्षणादिना तद्वानिर्विनाशः ३ तयोः करणं चारणादिना पुण्यानुबंधिपुण्यादेर्लोभो गुणः ४ तद्विनाशोद्वेलितपापानुभावो दोषः ५ तद्विशोधकोऽनुष्ठानविशेषः प्रायश्चित्तं ६ क्रमात् गुणदोषयोः प्रवृत्तिनिवृत्तिदाढ्यार्थं निरूपितमुदाहरणं दृष्टांतः ७ एतैर्वृद्धिस्त्रैर्द्वारैरेतेष्व देवादिद्रव्यस्य प्ररूपणा ज्ञेया, सम्यग्ज्ञानविपर्यया कार्या ॥ यतः सम्यग्ज्ञानत एव सम्यक्प्ररूपणाप्रतिपत्तिश्च भवतीति भावः ॥ ३ ॥

टीकाभाषાંતર—દેવાદિદ્રવ્યની પ્રરૂપણા કરવામાં સાતદ્વાર છે. તેમાં પેહલું દ્વાર ભેદ એટલે શિષ્યને શિક્ષામાં યોજનારા દ્રવ્યના પ્રકાર. બીજું વૃદ્ધિ એટલે સારી રીતે તેની ચિંતા રાખવા પૂર્વક પોતાના ધર-ગુ દ્રવ્યાદિ તેમાં ઉમેરી તેને વધારવું તે, ત્રીજું દ્વાર વિનાશ એટલે લોભાદિક દુર્ગુણોને લીધે ભક્ષણ અથવા ઉપેક્ષા કરવાથી થતી તે દ્રવ્યની હાનિ, ચોથું દ્વાર ગુણ એટલે તે દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાથી અને હા-

નિને અટકાવવાથી થતો પુણ્યાનુબંધી પુણ્યાદિકનો લાભ, પાંચમું દ્વાર દોષ એટલે તે દ્રવ્યના વિનાશથી ઉત્પન્ન થતો પાપનો અનુભાવ. છઠું દ્વાર પ્રાયશ્ચિત્ત એટલે તે દોષને શોધવા (દૂર કરવા) માટે કાંઈ પણ અનુષ્ઠાન આચરવું તે, અને સાતમું દ્વાર દષ્ટાંત એટલે અનુક્રમે ગુણદોષની પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિની દૃઢતાને માટે ઉદાહરણ આપવું તે-આ પ્રમાણે બુદ્ધિમાં રહેલા સાત દ્વારથી દેવાદિ દ્રવ્યની પ્રરૂપણા જાણી લેવી. અર્થાત્ તેને બરાબર રીતે જ્ઞાન વિષયમાં દૃઢ કરવી કારણ કે સમ્યગ્ જ્ઞાનથીજ સમ્યગ્ પ્રરૂપણા થઈ શકે છે. ૩

હવે ઉપર કહેલા સાત દ્વારમાંથી અનુક્રમે આવેલું મુખ્ય ભેદદ્વાર
મૂલોત્તર ભેદ સાથે કહી બતાવે છે.

મૂલ-તં ણેયં પંચવિહં, ચેદ્યદ્વં ચ ગુરુદ્વં ચ ।

નાણં સાધારણં, ધર્મં પત્તેય તં તિવિહં ॥ ૪ ॥

માવાર્થઃ—તે દેવાદિ દ્રવ્ય આ રીતે પાંચ પ્રકારનું જાણવું—૧ ચૈત્ય દ્રવ્ય, ૨ ગુરુ દ્રવ્ય, ૩ જ્ઞાન દ્રવ્ય, ૪ સાધારણ દ્રવ્ય અને ૫ ધર્મ દ્રવ્ય. તે પ્રત્યેક દ્રવ્ય ત્રણ ત્રણ પ્રકારનું છે ૪

ટીકામૂલ—અથોદ્દેશાનુક્રમેણાદિશબ્દનિયમિતં મૂલોત્તરાન્વિતં ભેદદ્વાર માહ-તેણેયમિતિ । તદ્ દેવાદિદ્રવ્યં જ્ઞેયં પંચવિધં નિશ્રાવિષયમેદાત્ પચપ્રકારં તદ્વ્યથા । ચૈત્યદ્રવ્યં ૧ ગુરુદ્રવ્યં ૨ જ્ઞાનદ્રવ્ય ૩ સાધારણદ્રવ્ય ૪ ધર્મદ્રવ્યં ૫ ચ । તથા તત્ મૂલભેદભિન્ન દેવાદિદ્રવ્ય ચ પ્રત્યેક ત્રિવિધં જઘન્યાદિભેદેન ત્રિપ્રકારં ભવતિ । અય

ભાવઃ । ચૈત્યસ્યાર્હદ્વિવસ્ય નિશ્ચિતં દ્રવ્યં દેવદ્રવ્યમિત્યર્થઃ । અથ “ ચૈત્યં જિનોક્તાર્હિવે ચૈત્યો જિન સમાતરુરિતિ ”
 હૈમવચનાત્ । સપરિકરપ્રસાદો વાસ્તુરૂપત્વેન દેવદ્રવ્યાંતર્ભૂતત્વાત્ પૃથક્ નોક્ત ઇતિ । તચ્ચ યથાર્હમૂલ્યાચપેક્ષયા
 ત્રિધા । જઘન્યં ૧ મધ્યમં ૨ ઉત્કૃષ્ટં ચ ૩ । તત્ર નૈવેદ્ય મૃતવંશોપકરણાદિ જઘન્યં દ્રવ્યં ૧ વસ્ત્રધાતુકાષ્ઠભાજનો
 પકરણચતુષ્પદાદિ મધ્યં દ્રવ્યં ૨ કનકરૂપ્યમૌક્તિકવાસ્તુક્ષેત્રાદિ ઉત્કૃષ્ટં દ્રવ્યં ૩ । ૧ પવં યથાસંભવં ગુરુદ્રવ્યં
 ભાવ્યં ૨ ઓમેતિભીમસેનન્યાયાત્ । જ્ઞાનં જ્ઞાનદ્રવ્યં પુત્તકદ્રવ્યમિત્યર્થઃ ૩ તથા સાધારણદ્રવ્યં ચૈત્યપુસ્તકાપદ્ગતશ્રાદ્ધા-
 દિસમુદ્ધરણયોગ્યં ઋદ્ધિમચ્છાવકમીલિતં ભાંડાગારરૂપં ક્ષેત્રદ્રવ્યમિત્યર્થઃ । તદપિ પૂર્વવત્રિધાભાવ્યં ૪ ધર્મદ્રવ્યં
 પ્રાયઃ સાધારણધિયા ચૈત્યાદિ ૧૨ ધર્મસ્થાને યથાશક્તિવ્યયનિમિત્તં પરિજ્ઞાતં દ્રવ્યં । તદપિ ત્રિધા પવં પંચદશ-
 ભેદાઃ સ્યુરિત્યર્થઃ । અત્રૈકત્વે સતિ અનેકસંબંધિત્વં સાધારણત્વં તચ્ચ નિયતકર્તૃવિપયાપેક્ષયા ઉત્તરં ત્વનિયતોભ-
 યાપેક્ષયા ચ ભેદ્યં । અથવા નિશ્રાકાલે કાર્યકાલે વા પ્રવર્ત્તકધર્માભેદાત્ વિષયભેદાદ્વા સર્વત્રાપિ ભેદઃ સ્વધિયા
 સ્ફુટં બોધ્યઃ । તથાત્ર જઘન્યાદિદ્રવ્યવિસ્તારો વૃદ્ધિનાશપ્રાયશ્ચિન્નવિવરણાવસરે વક્ષ્યતે ॥ ૪ ॥

॥ ઇતિ સમાપ્તં પ્રથમં જેદધારં ॥

ટીકાભાષાંતર—તે દેવાદિ દ્રવ્ય નિશ્રાના વિષયના ભેદથી પાંચ પ્રકારનું છે. ૧ ચૈત્ય દ્રવ્ય, ૨ ગુરુ
 દ્રવ્ય, ૩ જ્ઞાન દ્રવ્ય, ૪ સાધારણ દ્રવ્ય, અને ૫ ધર્મ દ્રવ્ય. આ મૂલ ભેદથી ભિન્ન દેવાદિ દ્રવ્ય પ્રત્યેક જઘ-
 ન્ય વિગેરે ભેદથી ત્રણ પ્રકારનું થાય છે. તે આ પ્રમાણે પેહેલું ચૈત્ય દ્રવ્ય એટલે ચૈત્ય જે અર્હદ્વિંબ તે-
 ની નિશ્રાનું દ્રવ્ય તે દેવ દ્રવ્ય. ચૈત્ય શબ્દ સંબંધે હૈમકોશ માં લખે છે કે, ચૈત્ય શબ્દના અર્થ જિનમ-
 દિર, જિનબિંબ અને જિન સલાનું વૃક્ષ એ ત્રણ થાય છે. બધી સામગ્રી સહિત જે જિન પ્રાસાદ તે પણ
 વાસ્તુરૂપે હોવાથી દેવ દ્રવ્યની અંદર આવી જાય છે તેથી તેને જુદા ગણ્યો નથી. તે દ્રવ્ય યથાયોગ્ય
 મૂલ્યાદિકની અપેક્ષાએ ત્રણ પ્રકારનું છે ૧ જઘન્ય ૨ મધ્યમ અને ૩ ઉત્કૃષ્ટ. તેમાં નૈવેદ્ય અને માટી તથા વં-

શાદિકના ઉપકરણાદિક તે જઘન્યદ્રવ્ય, વસ્ત્ર અને ધાતુ તથા કાષ્ટના પાત્રો ને ઉપકરણો તેમજ ચોખવાં પ્રા-
ણી તે મધ્યમદ્રવ્ય, અને કનક, રૂપું, વાસ્તુ, ક્ષેત્ર વિગેરે સ્વદ્રવ્ય. ૧ ઐવી રીતે યથાચોગ્ય સંભવથી
મીમેતી મીમેસેન ન્યાય^૨ પ્રમાણે ગુરુ દ્રવ્યના ભેદ જાણી લેવા ૨. જ્ઞાનદ્રવ્ય એટલે પુસ્તક વિગેરે ૩ સાધારણદ્ર-
વ્ય એટલે જૈત્ય, પુસ્તક અને આપત્તિમાં આવી પડેલા આવક વિગેરેના ઉદ્ધાર કરવાને ચોગ્ય સમૃદ્ધિમાન
આવક પારોથી મળેલું જે હંકારરૂપ ક્ષેત્ર દ્રવ્ય. તે પણ પૂર્વની જેમ જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટપણાથી
ત્રણ પ્રકારનું જાણી લેવું. ૪ ધર્મદ્રવ્ય એટલે પ્રાયઃ સાધારણ યુદ્ધિવડે જૈત્યાદિ બાર ધર્મ સ્થાનમાં યથાશ-
ક્તિ વ્યય કરવા માટે એકકું રાખેલું દ્રવ્ય. તેના પણ ઉપર પ્રમાણે ત્રણ પ્રકાર થાય છે. ઐવી રીતે બધા-
ગણીને પંદર ભેદ થયા. અહિં સાધારણ દ્રવ્યમાં એકકાપણું છતાં અનેક કાર્ય સાથે સંબંધ ૧. રાવવો તે
સાધારણપણું કહેવાય છે. તેમાં કર્ત્તાના કરેલા-ધારેલા નિયમ વિષયની અપેક્ષાએ જુદા જુદા ભેદ થઈ શ-
કે છે અને ધારેલા નિયમ વગરની અપેક્ષાએ પણ ભેદો થઈ શકે છે. અથવા જુદા જુદા વિષયકાળે કે
કાર્યકાળે પ્રવૃત્તિ કરનારની યુદ્ધિના કે વિષયના ભેદથી પણ સર્વ ઠેકાણે ભેદ પડે છે તે સુદૃઢ પુરુષોએ પો-
તાની યુદ્ધિથી જાણી લેવા. અહીં જઘન્ય વિગેરે દ્રવ્યના જે પ્રકાર છે, તે વૃદ્ધિ નાશ અને પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વાર-
ના વિવેચન વખતે વિસ્તારથી કહેવામાં આવશે. ૪

॥ इति प्रथमं नेद्वार समाप्त ॥

૧ ધર મકાનાદિ. ૨ ભીમ શબ્દને જેમ ભીમસેનને જાણખીએ તેમ ૩ મુખ્ય તો સાત ક્ષેત્ર કહેવાય છે તે પ્ર-
સિદ્ધ છે. તેમાં નિત્રાકાળે તમા કાર્ય કાળે પ્રગોજકની અવસ્થા જુદી રૂપ જે ભેદ રોજવતાં ભક્ત પરિજ્ઞાને અનુસારે ના ક્ષેત્ર
(સ્થાન) થાય અને રાજ પ્રશીય તથા ગોગશાસ્ત્રને અનુસારે અનુકંપા સ્થાન રોજવતાં દશ સ્થાન થાય અને ૫ આશકને
અનુસારે ગોરાહશાળા અને અગર પળાવના રૂપ જે સ્થાન રોજવતાં બાર સ્થાન થાય.

દર્શકામૂલ્ય અથેયો નુરો નરમણો સમજાવેનીની તુરિયામિ જ્ઞાનને ત્યજ્યાધિ-મિગુનો, તથાને
પંચાશત્કથાભ્યામાદૌ સામાન્યતત્ત્વચિત્તારિણં નિરૂપયતિ.

હવે 'જો કેવાદિ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાથી આગળ કહેવાયે તેનું જે ૨ ફલ 'પાપ ૮' તે કહેવાને
'તુરિયાર' નિરૂપણ કરવાના પ્રસંગે ચેત્ય કરવાના અધિકારી પુરુષના ગુણ જણાવવાને પચાસક માંદેની
એ ગાથા વડે પ્રથમ સામાન્યપણે તેના અધિકારી નિરૂપણ કરે છે.

અહિગારી ય ગિહ્વશ્ચો, ગુહસયણો વિત્તમં જુઠ કુલજો ।

અસ્તુદો ધિશ્વલિઙ્ગ, મદ્મં તહ ધમ્મરાગી ય ॥ ૫ ॥

ગુરુપૂજાકરણાર્ઘ્ય, સુસ્તુસાદ્ ગુણસંગઠ ચેવ ।

ણાયાહિગયવિહા, ણરસ ધણિયમાણાપહાણો ય ॥ ૬ ॥

માત્રાર્થ:—અનુકૂલ કુટુંબવાળો, મનવાન, સત્કાર કરવા યોગ્ય, કુલવાન, દાની, ધર્મ-
ના બલવાળો, બુદ્ધિવાન, ધર્મનો રાગી, ગુરુ પૂજમાં તત્પર, સુશ્રુષાદિ બુદ્ધિના આઠ ગુણ
વાળો, ચેત્ય દ્રવ્ય વિગેરેની વૃદ્ધિના ઉપાયનો જાણનાર અને શાસ્ત્રની આજ્ઞાને આધીન રહે-
નાર—એટલા ગુણવાળો ગૃહસ્થ ચેત્ય કાર્યનો અધિકારી છે. ૫—૬

અહિગારિત્તિ । ગુરુપૂજતિ । અન્નોત્તરમત્ત ઇન્દ્રિયગુણો ગૃહસ્થઃ પ્રાયોઽધિકારી દેનાદિદ્રવ્યવૃદ્ધિકર્તા મિતૈરુક્તઃ ।

તર્યથા । કીદમ્ ગૃહસ્થ' । સુખસ્વજનઃ અનુકૂલકુટુંબાદિવર્ગસહિતઃ ૧ ચિત્તવાન્ ન્યાયાર્જિતઋદ્ધિમાન્ ૨ યુક્તઃ રાજસત્કારાદિયોગ્યઃ પ્રત્યનીઋદિનાઽપરિભૂત ઇતિ યાવત્ ૩ કુલજઃ સદ્વંશ્યઃ કૃતપ્રતિજ્ઞાનિર્વાહકઃ ૪ અશુદ્ધો વાનશૌઠઃ ૫ ધૃતિવલિઋઃ ચિત્તસમાધાનલક્ષણસામર્થ્યયુક્ ૬ તથા દ્રાતા વિદ્વાન્ પ્રસ્તુતવિધાનસ્ય ચૈત્યદ્રવ્યાદિ-
વૃદ્ધિવિવેરિત્યર્થઃ ૭ આદ્યાપ્રધાનઃ આગમપરતંત્રઃ ૮ ધર્માસક્તઃ ૯ ગુરુમ્ભકિરતઃ પૂજનીયસેવાપરાયણ इत्यर्थः ૧૦ શુશ્રૂષાદિગુણેઃ સગતઃ નિવેક્ષીત્યર્થઃ ૧૧ મતિમાન્ સ્વતઃ પ્રશસ્તર્ચમાન્ ૧૨ 'અર્ચ' ભાવઃ ર્દેશઃ શ્રદ્ધાવતઃ સાનુવધસત્કલાઃ ચૈત્યદ્રવ્યાદિવૃદ્ધિવ્યવહારાઃ સુસાધ્યાઃ સ્યુઃ તત્પ્રતિકૂલામ્ભક્ષણાદિદોષા અપિ નિવાર્યાઃ સ્યુઃ ।
વિસદ્દશસ્તુ તે દુઃસાધ્યા एव ततो यस्य यथासामर्थ्यं स तत्र तथा प्रवर्त्तते इति ५ ॥ ૬ ॥

ટીકાભાષાંતર--અહીં ઉત્તરાર્ગથી આવા ગુણવાળો ગૃહસ્થ પ્રાપ્ત ચૈત્ય કાર્યનો અધિકારી-દેવાદિ દ્રવ્ય ની વૃદ્ધિ કરનાર કહેા છે. તે કહે છે-કેવો ગૃહસ્થ અધિકારી છે ? ૧ અનુકૂલ કુટુંબાદિ વર્ગવાળો, ૨ ધન-વાન્ એટલે ન્યાયોપાર્જિત ધનવાળો, ૩ યોગ્ય એટલે રાજના સત્કારને યોગ્ય જેથી શત્રુ વિગેરેથી પરાભવ નહીં પામનાર, ૪ કુલવાન્ એટલે સારા કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો, જેથી લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ કરનાર, ૫ અશુદ્ધ એટલે જ્ઞાન આપવામાં તત્પર, ૬ ધૈર્ય બલવાલો એટલે પોતાના ચિત્તનું સમાધાન કરવામાં સમર્થ, ૭ બુદ્ધિમાન્ એટલે પોતાની મેળેજ પ્રશસ્ત બુદ્ધિવાળો, ૮ ધર્મમાં આસક્ત, ૯ ગુરુ ભક્તિમાં તત્પર એટલે પૂજ્ય જનોની સેવામાં પરાયણ, ૧૦ શુશ્રૂષા (સાંભળવાની ઇચ્છા) વિગેરે બુદ્ધિના આઠ ગુણ યુક્ત અર્થાત્ વિવેકી, ૧૧ ચૈત્ય દ્રવ્યાદિકની વૃદ્ધિના વિધિનો જાણુ વિદ્વાન અને ૧૨ શાસ્ત્રની આજ્ઞાને આધીન રહેનાર આગમપરતંત્ર. આનો ભાવાર્થ એવો છે કે, આવા ગુણવાળા શ્રદ્ધાલુ ગૃહસ્થથીજ ચૈત્ય દ્રવ્ય વિગેરેનો વૃદ્ધિ સંબધી વ્યવહાર પુણ્યાનુબધી શુભ ફલ આપનાર હોઇને સાધ્ય થાય છે. અને તેનાથીજ તે ગુણને પ્રતિકૂલ ચૈત્ય દ્રવ્યાદિ ભક્ષણ વિગેરે દાષો નિવારી શકાય છે અને જો તેવો અધિકારી ન હોય તો તે-

૧ કાર્ય કરણનો સંબધ દર્શાવનારે માટે આમા પશ્ચાત્પુર્વિએ ફેટલાક ગુણો ટીકાકારે દર્શાવ્યા છે.

॥ अथात्रैव विशेषतस्तदधिकारिणो निरूपयति ॥

अहिं विशेषपक्षे तेना अधिकारीओ जणुवेछे.

मग्गाणुसारिपायं, सम्मद्वितीतहेव अणुविरई ।

एए हिगारिणो इह, विसेसज धम्मसत्तंमि ॥ ७ ॥

भावार्थः—मार्गानुसारी, अविरत सम्यग् दृष्टि अने देशविरति ओ धर्मशास्त्रने अनुसारे
प्रायः देवादि द्रव्यनी वृद्धिना विशिष्ट अधिकारी जणुवा. ७

टीकाभूल—मग्गाणुत्ति । भवाभिनंदिदोपरहितो मित्रादिद्विष्टिसहितः शमसंवेगाद्युपलक्षितः तथाविधमं-
दमिथ्यात्वकपायोदयभाग् भजतया च जैनक्रियावान् तथाभव्यो मार्गानुसारी स्यात् । यदुक्तं धर्मपरीक्षादौ ।
“मग्गाणुसारिभावो, आणाय लख्खणं मुणेरव्वं । किरिया तस्स न गियया, पडिपंधे वाविउवयारे १ तत् तत् तत्ता
नुकूलप्रवृत्तिहेतुपरिणामो मार्गानुसारिभावः । सैव द्रव्याक्षान्युच्यते । तत्र माषनुषतामल्यादिवत् अन्वयव्यति-

ચેકાશ્યાં વર્ણનક્રિયા ન નિયતા । एतेन मार्गानुसारिणां द्रव्यतो जैनक्रियानियमो निरस्त इति १ एषा मार्गानुसा-
 रिता नोत्कर्षतः चरमावर्त्तोऽपि प्रवर्त्तते । गतुक्तं तत्रैव “सर्गाणुसारिभावो पुग्गलपरिशङ्क मुणेगव्वो । गुणव-
 ृत्तिपनिगमे भवामिनेदीण दोसाण” १ अत्र चरमपुद्गलावर्त्तं प्राक्कालवर्त्तिनोऽनंतानुबंधिकपायाविधिपाकरूपाः
 क्षुद्रत्वादयो दोषा भवामिनांदिन उच्यन्ते इति १ तथा मिथ्यात्वोद्वगरेदितत्त्वे सति फेगलनिःशंकितादिगुणसहितो
 भव्योऽविरतसम्यग्दृष्टिः २ भवोद्वेगादिगुणवत्त्वे सति अप्रत्याख्यानावरणक्षयोपशमजन्यविरतिर्भव्यो देशविरतिः
 २ एते इह तदपुद्गलधधिकारे विशिष्टाधिकारिणो धर्मशास्त्रेण पंचाशकाद्यनुसारेण प्रायो क्षेया इति शेषः । पुष्टा-
 लंघने तु साधवोप्यत्राधिकारिणोऽत्रे वक्ष्यन्ते ॥ ७ ॥

ટીકાભાષાંતર—જેનામાં લવાલિન'દી દોષ ન હોય, જે મિત્રાદિક દૃષ્ટિએ સહિત હોય, જે શમસ' વેગાદિ યુક્ત હોય, જેને તથાવિધ મિથ્યાત્વ અને કપાયનો ઉદય મંદ'હોય અને જેનામાં જૈન ક્રિયાની લ- જના' હોય—આવા ગુણવાલો લાવ્ય જીવ માર્ગાનુસારી કહેવાય છે. તે વિષે ધર્મપરીક્ષા અથમાં કહ્યું છે કે, માર્ગાનુસારી લાવતું આજ્ઞાને વિષે લક્ષણ જણવું. ક્રિયાતુ ત્યાં નિયતપણું નથી, ઉપચારે કરીને સમ્યક્ત્વ- નો પ્રતિબંધ સમજવો.

અર્થાત્ જેમાં તે તે તત્ત્વને અનુકૂલ પ્રવૃત્તિ કરવાના હેતુ પરિણામ હોય તે માર્ગાનુસારીપણું કહે- વાય છે. તેનેજ દ્રવ્યાજ્ઞા પણ કહે છે. તેમાં માપતુષ અને તામલી તાપસ વિગેરેની જેમ અન્વય (સાધ- ધ) અને વ્યતિરેક (બુદ્ધાપણ) થી દર્શન ક્રિયા કરવાનો નિયમ નથી—એથી જે માર્ગાનુસારી હોય તેને જૈન ક્રિયાનો નિયમ હોય એમ કહેવાનો નિરાસ થાય છે. આવું માર્ગાનુસારીપણું ઉત્કર્ષથી ચરમાવર્તમાં પ્રવર્તે છે, તે વિષે તેજ અથમાં કહ્યું છે કે, એક પુદ્ગળપરાવર્ત સંસાર રહે ત્યારે અર્થાત્ છેલ્લા પુદ્ગળ પરા-

૧ લજના=કરતો હોય કે ન પણ કરતો હોય.

વર્તનમાં ગુણની વૃદ્ધિ થવાથી અને ભવાલિનંદીપણનો દોષ દૂર થવાથી માર્ગાનુસારી ભાવ પ્રાપ્ત થાય છે.

ચરમ પુદ્ગલ પરાવર્તથી પ્રથમના કાળના જીવો અનંતાનુબંધી કષાયાદિકના વિપાકરૂપ, ઉપ-
દેશાદિકથી અસાધ્ય ક્ષુદ્રત્વ વિગેરે દાષોવાળા હોય છે તેથી તે ભવાલિનંદી કહેવાય છે. અને મિથ્યાત્વના
ઉદયવડે રહિત હોવાથી કેવલ નિઃશંકાદિ ગુણોએ યુક્ત એવો જે ભવ્યપ્રાણી તે અવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટિ કહે-
વાય છે. અને સંસાર તરફ ઊદ્વેગ- (ભવોદ્વેગ) ધત્યાદિ ગુણોવાળો, અપ્રત્યાખ્યાન આવરણ કષાયના ક્ષયો-
પશમથી જેને વિરતિ પ્રાપ્ત થઈ હોય તેવો ભવ્યપ્રાણી દેશવિરતિ કહેવાય છે. ઉપર પ્રમાણે જે માર્ગાનુ-
સારી, અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને દેશવિરતિ છે તેઓ દેવાદિ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાના અધિકારમાં વિશેષ
અધિકારી છે, એમ પ્રાયઃ ધર્મશાસ્ત્ર પંચાશકાદિને અનુસારે જાણી લેવું. પુષ્ટ આલંબન તરીકે તો સાધુ-
ઓને પણ અધિકારી કહ્યા છે. તે વિષે આગળ કહેવામાં આવશે. ૭

હવે અનુક્રમે તેના પ્રતિપક્ષ વિધિની અપેક્ષા કરનાર કર્તાદ્વારા ફલથી ઠંકાએલા વૃદ્ધિદ્વારને ખતાવી
તે પ્રસંગે વિનાશદ્વાર પણ ખતાવે છે.

મૂલ-જિણવરચ્છાણારહિયં, વદ્ધારંતાવિ કેવિ જિણદવ્વમ્ ॥

બુદ્ધંતિ જ્ઞવસમુદ્ધે, મૂઢા મોહેણ અંત્રાણી ॥ ૮ ॥

આ ગાથાનો અર્થ એ પ્રકારે કરવો. તેમાં વિધિપક્ષે સર્વત્ર ‘અ’ વધારીને અર્થ કરવો.

ય

૧ ॥

માર્થઃ—શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞાથી 'અ' રહિત (સહિત) પણે દેવાદિ દ્રવ્યને વધારતા એવા કોઈ 'અ' મૂલ (વિવેકી) પુરૂષો અમોહપણે (ભેદજ્ઞાનવડે) શ્રી અહંતની આજ્ઞાનું આરાધન કરતા સતા ભવ સમુદ્રને તરી જાય છે.

દ્વિતીય માર્થઃ—શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞા રહિત દેવાદિ દ્રવ્યને વધારતા એવા કોઈ મૂલ પુરૂષો મોહ-અજ્ઞાનવડે શ્રી અહંતની આજ્ઞાને નહિ માનતા સતા ભવસમુદ્રમાં ડુબી જાય છે. ૮

ટીકામુલ—અથ ક્રમાત્સપ્રતિપક્ષવિધ્યપેક્ષકર્તૃદ્વારેણ ફલોપહિતાં વૃદ્ધિં દર્શયન્ પ્રસંગતો વિનાશમપિ દર્શયતિ । જિજ્ઞેષ્ણુઃ । અથ તંત્ર ન્યાયેન વ્યાખ્યાનં દ્વિધા ફાર્યં । તત્ર વિધિપક્ષે સર્વત્ર પ્રાયોઽકારવિશ્લેષાત્ જિનાશયાઽરહિતં સહિત દેવાદિદ્રવ્યં તદ્વ્યંતઃ કેચિદનિર્વચનીયગુણાઃ અમૂઢાઃ વિવેકિનઃ અમોહેન ભેદજ્ઞાનેન આજ્ઞાન્યઃ અહંદાયાશામાત્મનિ નયંતીતિ અહંદાદિ આજ્ઞારાપકાઃ ભવસમુદ્રે અ ન નિમજ્ઞાંતિ તરંતીત્યર્થઃ । વિધિપક્ષેનુ યથાશ્રુતં વ્યાખ્યેયં । અત્રેદં હાર્દે શ્રીઆત્માજ્ઞાનુસારિણુચિતાર્થક્રિયાવિધિઃ સ્વચ્છંદાનુસારિણિ ચાવિધિરતઃ કર્માદાનાદિકુવ્યાપારવર્જસદ્વ્યવહારાદિવિધિનૈવ તદ્વૃદ્ધિઃ કાર્યા ૧ । કેચિન્નુ શ્રાદ્ધવ્યતિરિક્તેભ્યઃ સમધિકગ્રહણકં ગૃહીત્વા કલાં તરેણાપિ તદ્વૃદ્ધિરુચિતૈવેત્યાહુરિતિ । સમ્યક્ત્વવૃત્ત્યાદૌ સંકાશકથાર્યા તથોક્તેઃ । ઇવં સતિ પરઃ પ્રાહ । નનુદેવદ્રવ્યાધિકારે કથં શ્રાદ્ધેન દેવદ્રવ્યવૃદ્ધિં કર્તું શક્યતે । યતો “ભૂત્વંતો જિજ્ઞેષ્ણુઃ, અનંતસંસારિણો ભણિણો” इति જ્ઞાનશ્ચપિ આત્મવ્યતિરિક્તાનાં ચ્છન્નુભયેષાં સંસારવૃદ્ધિ પ્રતિકારણતા ભવતિ । ન હિ વિપં કસ્યાપિ વિકારકૃત્ત્વસ્યાદિતિ વાચ્યં । પ્રાયઃ સર્વેષામપાયકુલેવ સ્યાત્ મૃત્યાંતરે આલોચનાધિકારે મૂળસાદીનામપિ લોપોત્પત્તિરુક્તારિત ।

तदत्र वृद्धिं प्रति का रीतिरत्रोच्यते । मुख्यवृत्त्या श्राद्धानां देवद्रव्यविनाशनमेव दोषः । कालोचितव्याजादिदान-
पूर्वकग्रहणे तु न भूयान् दोषः । समाधिकव्याजादिदाने पुनर्दोषाभावोऽवसीयते । तद्विनाशे तु दुर्लभबोधिता । तद्-
रक्षादिदेशनादानोपेक्षणादौ साधोरपि भवदुःखं च शास्त्रे दर्शितमस्ति । तेन तदभिधानां श्राद्धानां प्रायस्तस्या
व्यापारणमेव श्रेयः । मा कदाचित् प्रमादेन खलपोऽप्युपभोगो भवतु इति सुस्थानस्थापनया प्रत्यहं सारादिकरण-
पुरस्सरं महानिधानवत्-तत्परिपालने च तेषां न कोपि दोषः किंतु तीर्थकृन्नामकर्मनिबंधनादिविशिष्ट लाभ एव
६ । एवं सति तेषां यत्तद्वर्जनं तस्मिन्शूकतादिदोषसंभवपरिहारार्थं श्रेयं तेनेतरस्य तद्भोगविपाकानभिज्ञस्य निः
शूकताद्यसंभवात् वृद्धयर्थं समधिकग्रहणकग्रहणपूर्वकसमर्पणे न दोषः । आगामिनिर्धनत्वापदादिसंभवेऽपि मूल-
धनस्य विनाशाभावात् । सशूकादौ तु वृद्ध्याद्यर्थं समर्पणव्ययहाराभावात् । तेषां तद्ग्रहणे दोष एवेति ४ ।
तथा कदाचित् उक्तप्रकारेण यदा सुश्राद्धा अपि स्वयं तद्वर्द्धयितुं न शक्नुवन्ति तदाक्षतपूर्णाफलनैवेद्यादि देवद्र-
व्यविक्रयोत्थद्रव्यवत् तद्धनेनैवोचितपृथग्व्यापारकरणेन लब्धं धनं साधर्मिकाणामुक्त्वा देवद्रव्यादौ प्रक्षेप्यं नतु
स्वधनादौ । तद्धानिरपि तेषामग्रे वाच्या तत्प्रतीकारार्थमिति २ । तथा यदोक्तप्रकारेणेतरगृहेऽपि ग्रहणकग्रहण-
पूर्वकं तद्वृद्धिसंभवो न स्यात् तदौचित्यव्याजादानपूर्वकमेव तद्गृहे तद्धनं यथाकालावधि संभूय सुश्रावकैर्मोच्यं ।
ततो अप्रमत्तास्ते तद्धनं तथा प्रकारेण गृहांतरं परावर्त्तयन्तः सारादिकं कुर्वन्तः प्रवर्त्तयेयुः ५ । अत्रोत्सर्गापवा-
देन भावना कार्या । एवमादिवृद्धिं प्रकाराभावात् सर्वथा विनाशसंभवेतु महानिधानवत् रक्षणीयमेव । नतु वृ-
द्धयर्थं कचिदपि मोच्यमिति । श्राद्धविधिं सम्यक्त्ववृत्तिं प्रश्नोत्तरसंग्रहं दृढवादानुसारेण विधिपूर्वकैव वृद्धि-
स्तथा श्रव्यानां संपूर्णफला यशस्करी भवति । अविधिना च विहिता कार्यान्तरे समूलं चैत्यादिद्रव्यं विनाशयति ।
यतः “अन्यायोपार्जितं द्रव्यं, दश वर्षाणि तिष्ठति । प्राप्ते च षोडशे वर्षे, समूलं च विनश्यति ।” यतो लोकेऽपि
कृत्रिवाणिज्यसेवाभोजनशयनासनविद्यासाधनगमनं वंदनादिकं च द्रव्यक्षेत्रकालादिविधिना विहितं पूर्णफलवन्ना-
न्यथा । सामग्रीवैकल्यात् । यदुक्तमुपदेशपदादौ “आसन्नसिद्धिआणं, विहिपरिणामो उ ह्येह सयकालं । विहिचाओ

અવિદિભત્તી અમ્બવજિયદૂરમ્બવાણં ૧ । ધન્નાણં વિહિજોગો, વિહિપલ્લારાહગા સયા ધન્ના ॥ વિહિવહુમાણી ધન્ના, વિ-
હિપલ્લારાહગા ધન્ના ૨ । વિહિસારં ચિઅ સેવહ સદ્ધાલૂસત્તિમં અણુઢાણં । દવ્વાહ્મોસનિહઓવિ, પલ્લવાયં વહણ
તંમિ ૩ ।" લોકેડપિ થૂયતે " વિધિપૂર્વં કૃતં કાર્યં, સંપૂર્ણફલસિદ્ધયે । વિપરીતં ચ તુચ્છં સ્યાત્, શ્રોટિનંદનયોરિય
।૪।" તથથા । કાંચનપુરે દ્વૌ શ્રૌષ્ટિસુતૌ દ્રવ્યાર્થિનૌ એકં સિદ્ધપુરુષં ભક્તયા ભજતઃ સ્મ । એકદા તુષ્ટેન તેન સ-
મ્યગ્વિધિસહિતાનિ તુંબીફલાનિ સપ્રભાવાણ્યર્પિતાનિ । તથાહિ શતવારકૃષ્ટે ક્ષેત્રે નિરાતપસ્થલે ઉત્તનક્ષત્રવારયોગે
વાપ્યાનિ । વહ્ણીનિષ્પત્તૌ ચ કિયતિ વીજાનિ સંગૃહ્ય સપત્રપુષ્પવહ્ણી ક્ષેત્રસ્થૈવ દહ્યતે । તદ્ભક્ષ્ય એકગદ્યાણક્રપમિતં
ચતુષ્પટિ ગદ્યાણકતામ્રમધ્યે ક્ષિપ્યતે જાત્યં હેમ સ્યાદિતિ । સિદ્ધેન શિક્ષિતૌ તૌ ગૃહમાયયતુઃ । તતસ્તયોર્મધ્યે પ-
કેન યથોક્તવિધૌ કૃતે જાત્યં હેમ જાણે । અન્યેન વિધિરીષ્ટયૂનીચક્રે તસ્યરૂપ્યમેવાતઃ સર્વત્ર સમ્યગ્વિધિરેવોષિતઃ ।
અવિધિસ્તુ નિઃશૂકતયા વિહિતોડનર્થાયૈવ । યતઃ " જહ મોયણમવિહિકયં, વિણાસપ વિહિકયં જિયાવેદ' ।
તહ અવિહિકઓ ધમ્મો, દેદ્ધ ભવં વિહિકઓ મુલ્લ ૧ । હરિરૂણય પરદવ્વં પૂયં જોકુણદ્ધ જિણવર્દિદાણં । દહિરૂણ
ચંદનતરં કુણદ્ધ ઇંગાલવાણિજ્ઞં ૨ ।" ન ચૈવં સંપ્રતિ ધર્મો નૈવકર્ત્તવ્યતયાપન્ન ઇતિ વાચ્યં અપરિહાર્યાવિધિઃ
સુપ્રતિકાર્યત્વાત્ । યતઃ " અવિહિકયાવરમકય, ઉસ્સૂઅવયણં ભણંતિ સવ્વણૂ ॥ પાયછિત્તં જમ્હા, અકપ ગુરુઅં કપ
લહુઅ ૧ ।" અતપવ સકલપુણ્યક્રિયાપ્રાંતે અવિધ્યાશાતનાનિમિત્તં મિથ્યાદુઃકૃતં દાતવ્યમેવેતિ । કિંચ સાતિચારા-
દપ્યનુદાનાદભ્યાસતઃ કાલેન નિરતિચારમનુદાનં ભવતીતિ સૂરયઃ યદાહ । અભ્યાસો હિ પ્રાયઃ, પ્રભૂતજન્માનુગો
ભવતિ । શુદ્ધ ઇતિ સંસ્કારદ્વારેત્યર્થઃ । વાહોપિ અભ્યાસો હિ કર્મણાં કૌશલમાવહતિ નહિ સક્રાન્તિપાતમાત્રેણોદવિદુ
રપિ ગ્રાવણિ નિષ્ણતામાદધાર્તાતિ તત્ત્વં ॥ ૮ ॥

ટીકા ભાષાંતરઃ—આ ગાથાનો અર્થ તંત્રન્યાયવડે એ પ્રકારે થાયછે. વિધિ પક્ષે અને અવિધિપક્ષે.
ન્યાયે વિધિપક્ષે અર્થ કરવો હોય ત્યારે તેમાં પ્રાયઃ અકારનો વિશ્લેષ કરવો. જેમકે જિનાજ્ઞાથી અરહિત
એટલે સહિત એવા દેવાદિદ્રવ્યને વધારતા કોઈ એટલે જેમના ગુણ અનિર્વચનીય છે એવા અમૂઢ એટલે

વિવેકિ પુરુષો અમોઘેન એટલે ભોદ્ધજ્ઞાનવડે અર્હતની આજ્ઞાને આરાધન કરનારા થઈ આ ભવ સમુદ્રમાં
 ડુબતા નથી અર્થાત્ તેને તરી જાય છે. આ પ્રમાણે વિનિયમો તેની વ્યાખ્યા થાય છે. આ સર્વનો હાર્દ
 એવો છે કે, આમ પુરુષની આજ્ઞાને અનુસરનારી જે યોગ્ય અર્થની ક્રિયા તે નિધિ કહેવાય અને સ્વચ્છંદ
 અનુસારી જે અર્થક્રિયા તે અવિધિ કહેવાય. આથી જો શિદ્ધ થયું કે, કર્મદાન વિગેરે કુવ્યાપારથી વર્જિત
 એવા સદ્વ્યવહારના વિનિયોજ તે દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી. આદિ કેરલાએક એમ કહે છે કે, આવક
 શિવાય બીજાને દેવાદિ દ્રવ્ય-તેનાથી અધિક કિંમતવાળું મરેલું ગીરો લઈ-આપીને વ્યાજવડે તેની વૃદ્ધિ કરવી
 યોગ્ય છે. તે વિષે સમ્યક્ત્વવૃત્તિ વિગેરે ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટાશની કથામાં કહેલું છે. વળી બીજો અહિં એવી શંકા
 કરે છે કે, દેવદ્રવ્યના અધિકારમાં રહેલા આવકથી દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ શી રીતે કરી શકાય? કારણ કે,
 “મણ્ડાંતો જિણદ્રવ્યં અનંત સંસારિઓ મણિઓ” (જે જિનદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરે તે અનંત સંસારી થાય છે.)
 આ પ્રમાણે જાણતાં છતાં તે જો પોતાનાથી બીજાને દેવાદિદ્રવ્ય આપે તો તે બંનેને સંસાર વૃદ્ધિનું કારણ
 થાય છે. ‘કોઈને એર વિકારકારક ન થાય’ એમ કહી શકાય નહીં. કારણ કે એર તો સર્વનો નાશ કરનારુંજ
 છે. બીજા ગ્રંથમાં આલોચનાના અધિકારમાં દેવાદિદ્રવ્યને બગાડનારા ઉંદર વિગેરેને પણ દોષોત્પત્તિ કહી
 છે, તો હવે દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાની કઈ રીતિ? તે કહેા. ઉપરની શંકાના સમાધાનમાં કહે છે કે, મુખ્ય-
 પણે આવકોને દેવદ્રવ્યનો વિનાશ કરવો તે દોષ છે પણ યોગ્ય કાળે વ્યાજ વિગેરે આપીને લેવું તેમાં કાંઈ
 વિશેષ દોષ નથી. અને વિશેષ વ્યાજ વિગેરે ઉગેરીને આપવામાં દોષનો અભાવ થાય છે. વળી તે
 દ્રવ્યનો નાશ કરવામાં આવે તો જોશિપણું દુર્લભ થાય તેમ જ તે દ્રવ્યની રક્ષા થાય તેવી ઢેશના આપવામાં
 જો સાધુઓ ઉપેક્ષા કરે તો તેમને પણ ભવદુઃખ થાય. એમ શાસ્ત્રમાં દર્શાવ્યું છે, તેથી મુખ્યત્વે કરી
 સુસ આવકોએ પોતે તો તેના વિષે કાંઈપણ વ્યાપાર કરવો નહીં તે સારું છે. અને ‘કોઈકાળે પણ એ
 દ્રવ્યનો અહ્ય ઉપભોગ પણ ન થાય’ એવું વિચારી તેને સારે સ્થાને સ્થાપી પ્રતિદિન તેની સારસંભાળ
 કરી મોટા નિધાન (ભંડાર)ની જેમ તેનું પરિપાલન કરવામાં તેઓને કાંઈપણ દોષ લાગતો નથી, પણ

તીર્થંકરનામકર્મ બાંધવા વિગેરેનો મોટો લાભ થાય છે. આણું છતાં પણ તેઓને જે વર્જિત કહેલું છે તે નિઃશૂકપણા વિગેરે દોષના સંભવનો પરિહાર કરવાને માટેજ જાણી લેવું. 'દેવાદિદ્રવ્યના ઉપભોગથી કેવું પરિણામ આવે' એવું જે જાણતો ન હોય તેવા બીજા પરધર્મી માણસને તે વિષે નિઃશૂકતાદિ થવાનો સંભવ નથી, તેથી તે દ્રવ્યની વૃદ્ધિને માટે તેવાને અધિક કિંમતવાળા ધરેણું ઉપર વ્યાજે આપવામાં કાંઈપણ દોષ નથી. કદિ ભાવી કાલે તે કરજદારને નિર્ધનપણા વિગેરેની આપત્તિ આવે તો પણ મૂલ ધનને તો હાનિ થવાનો અભાવ છે. અને જેમને તે દ્રવ્યના ઉપભોગમાં સશૂકપણું હોય તેવાની સાથે તો વ્યાજે આપવાનો પણ વ્યવહાર કરવો યોગ્ય નથી. કેમકે તેવાને તેથી દ્રવ્ય ભક્ષણનોજ દોષ લાગે છે.

આ પ્રકારે કદિ ઉત્તમ આવકો પણ જો પોતાની મેળે તે દ્રવ્ય ન વધારી શકે તો પછી અક્ષત, સોપારી, નેવૈધ વિગેરે દેવદ્રવ્યનો વિક્રય કરવાથી ઉપજેલા દ્રવ્યની જેમ તે દ્રવ્યથી પણ જુદા જુદા યોગ્ય વ્યાપાર કરવા અને તેથી જે ધન ઉપાર્જન થાય તે સાધર્મીભાઈઓને જણાવી દેવ દ્રવ્યમાં નાખવું, પોતાના દ્રવ્યમાં નાંખવું નહીં. કદિ જો તેમ કરવાથી દેવદ્રવ્યમાં નુકશાન થયું હોય તો તે પણ સાધર્મી-ભાઈઓને જણાવી દેવું, કારણ તેમ કરવાથી તેનો ઉપાય થઈ શકે.

કદિ જો પૂર્વોક્ત પ્રકારે બીજાને ધરે ધરાણું આપતાં પણ જો તે દેવદ્રવ્ય વધવાનો સંભવ ન લાગે તો યોગ્ય વ્યાજ લઈ તેને (સંભાળ કરનારને) જ ઘેર અમુક મુદત ઠરાવી આવકોએ એકઠા મળીને મુકવું. અને પછી મુદત પુરી થયે આવકોએ પ્રમાદ રહિતપણે તે દ્રવ્યને બીજાને ત્યાં ફેરવી બરાબર સારવાર કરી સાવચેતીથી વધારવું.

અહીં ઉત્સર્ગ અપવાદથી ભાવના કરવી. એટલે ઉપરના કોઈપણ પ્રકારથી જો દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ

થઈ શકે તેમ ન હોય અને સર્વ રીતે તેનો વિનાશ થવાનો સંભવ હોય તો મોટા નિધાનની જેમ તેની રક્ષાજ કરવી થાય છે. કોઈ ઠેકાણે વૃદ્ધિ અર્થે તેને મુકવું જ નહીં. આદ્યવિધિ, સમ્યક્વ્યવસ્થા અને પ્રત્યક્ષસંપ્રદાય અંથને અનુસારે તેમજ વૃદ્ધવાદને અનુસારે તે દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ વિધિપૂર્વક કરવી, તેમ કરવાથીજ તે ભવ્ય પ્રાણીઓને સંપૂર્ણ ફલદાયક અને યશ આપનારી થાય છે. જો અવિધિએ તે દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવા જાય તો મૂલસહિત ત્રેત્યાદિદ્રવ્યનો વિનાશ કરે છે. નીતિ સામ્રામાં કહ્યું છે કે, “અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય દશ વર્ષ મુખી રહે છે અને જ્યારે સોળાયું વર્ષ આવે છે ત્યારે તો તે સમૂલ નાશ પામે છે.” તેમ લોકમાં પણ ખેતી, વ્યાપાર, નોકરી, ભોજન, શયન, આગન, વિદ્યાસાધન, ગમન અને વંદન વિગેરે પણ જો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર અને કાળ વિગેરેને અનુસારે વિધિ પૂર્વક આચર્યું હોય તો તે સંપૂર્ણ ફલ આપે છે, અવિધિથી આચર્યું હોય તો ફલ આપતું નથી. કારણ કે, તેમાં સામગ્રીનો અભાવ હોય છે. શ્રી ઉપદેશપદ્ધતિ વિગેરે ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે, આસન્નસિદ્ધિ^૧ છવોતેજ નિરંતર વિધિ પરિગ્રાહ હોય છે. વિધિનો ત્યાગ અને અવિધિ યુક્ત ભક્તિ અથવા અવિધિની ભક્તિ અભવ્ય અને દૂર ભવ્ય છવોતેજ હોય છે. ૧. વિધિનો યોગ ધન્ય પુરૂષોને થાય છે, વિધિપક્ષના આરાધકને સદા ધન્ય છે, વિધિનું પાલન કરનારાને પણ ધન્ય છે અને વિધિપક્ષને દુષ્ટ નહીં આપનારને પણ ધન્ય છે. ૨. અઢાણ પ્રાણી વિધિમુક્તજ અનુગ્રાહ સેવે છે. કદાચ દ્રવ્યાદિ દાપથી હુણાયેલો હોવાથી ખરાબર વિધિ ન કરી શકે તો પણ પક્ષવાદ તો વિધિનોજ વહન કરે છે. ૩.

લોકનીતિમાં પણ કહેવાય છે કે, “વિધિપૂર્વક કરેલું કાર્ય સંપૂર્ણ ફલની શિદ્ધિને માટે થાય છે અને તેથી વિપરોતપણે કરેલું કાર્ય તુરંત જ નાશ પામે છે, જેમ કોઈ શ્રેષ્ઠીના જે પુત્રોને થયું હતું.” તે કથા આ

પ્રમાણે છે-કાંચનપુર નગરમાં કોઇ શ્રેષ્ઠીને બે પુત્રો હતા, તેઓ દ્રવ્યની ઇચ્છાએ કોઇ એક સિદ્ધપુરપને લાક્ષિતી લાજતા હતા. એક વખતે તે સિદ્ધપુરપે પ્રસન્ન થઇ તેઓને વિધિસહિત પ્રભાવવાળાં તુંબી ફળ આપ્યાં, અને કહ્યું કે, “આ તુંબી ફળનાં બીજ લઇ સૌ વખત ખેડેલા ક્ષેત્રમાં જ્યાં સૂર્યનો તાપ ન પડતો હોય તેવા સ્થાને વિષે અમુક નક્ષત્ર અને વારના યોગે વાવી દેવાં, જ્યારે તેની વેલ થાય ત્યારે તેમાંથી કેટલાંક બીજ લઇ લેવાં, પછી તે પત્રપુષ્પવાળી વેલ તે ક્ષેત્રમાં તે સ્થિતિમાંજ બાળી નાંખવી, ને ભસ્મ લઇ લેવી. તેમાંથી એક ગદીઆણા જેટલી ભસ્મ જો ચોસઠ ગદીઆણાભાર તાંબામાં નાંખશે તો તેટલું ઠુંચી જાતલું સુવર્ણ થશે”-આ પ્રમાણે તે સિદ્ધના કહેવાને અંગીકાર કરી તે બંને ઘેર આવ્યા. તેમાંથી એક જણે સિદ્ધનાં કહેવા પ્રમાણે ખરાખર વિધિથી કરતાં તેને ઊંચી જાતલું સુવર્ણ થયું અને બીજાએ જરા અદ્ય વિધિ કરી તેથી તેને રૂઝું થયું. એથી એમ જાણવું કે સર્વ ઠેકાણે સમ્યક્ પ્રકારે વિધિ કરવાથી પૂર્ણ ફલ મળે છે, અને નિઃશંકપણે અવિધિ કરે તો અનર્થજ ઉત્પન્ન થાય છે, કહ્યું છે કે, “જેમ ભોજન પણ અવિધિએ કર્યું હોય તો વિનાશ કરે છે અને વિધિએ કર્યું હોય તો જીવાડે છે, તેમ અવિધિએ કરેલો ધર્મ સંસાર આપે છે અને વિધિએ કરેલો ધર્મ મોક્ષ આપે છે.” વળી “પરદ્રવ્યનું હરણ કરીને તેનાવડે જે જિનેશ્વરની પૂજા કરે છે તે ચંદનના વૃક્ષોને બાળીને કોયલા વેચવાનો વ્યાપાર કરે છે.” એમ સમજવું.

આ ઉપરથી એમ જાણવું નહીં કે સાંપ્રતકાળે તો ધર્મ કરવોજ નહીં પણ ચોરલું સમજવાનું કે, વિધિ પ્રમાણે ધર્મ કરવો અને અવિધિનો ત્યાગ કરવો. જે વિષે કહ્યું છે કે, “અવિધિએ કર્યા કરતાં ન કરવું સાદું-એ વચનને સર્વજ્ઞ ઉત્સૂત્ર વચન કહે છે. કારણ કે-ન કરવાથી શુદ્ધ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે, કરવાથી લઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે.”

ચોરલા માટેજ સર્વ પવિત્ર ક્રિયાઓને અંતે જો કાંઇ અવિધિથી આશાતના થઇ હોય તો તે નિમિત્ત

મિથ્યા દુષ્ટ અપાય છે. મોટા વિદ્વાન્ સુરિઓ કહે છે કે, “ અતિચારવાળી ક્રિયા પણ કરવાથી અભ્યાસ-
વડે કાળેકરીને અતિચાર રહિત થાય છે, તે વિગે કહું છે કે, જે અભ્યાસ છે તે ધણા જન્મ સુધી શુદ્ધ
સંસ્કારદ્વારા અનુસરે છે. બાહ્ય અભ્યાસ પણ ક્રિયામાં કુશલતા આપે છે, જેમ પાણીનું, ટીપું એક વખત
પથથર ઉપર પડે તેથી કાંઈ પથથર ધસાઇને નીચા થઇ જતા નથી. અર્થાત્ બહુવાર પાણી પડવાની
જરૂર છે. એ તત્ત્વાર્થ છે. ૮.

હવે વિધિવત્ શ્રાદ્ધદિનકૃત્યાદિ અથને અનુસારે દેવાદિદ્રવ્યની ચિંતા કેવી રીતે રાખવી તે બતાવી તેનો
વિધિ અને અવિધિ બતાવે છે.

મૂલ-સમયે સહો ચિંતશ્ચ, ચેદ્યમાર્શવ હૃદયં અન્નં ।

નૃગાહિણી ન સયયં, દધુ બુદ્ધી ન અન્નહા ॥ ૯ ॥

ભાવાર્થ:—ઉત્તમ શ્રાવકે કોઈ સમયે ચૈત્યાદિદ્રવ્યની અને કોઈ સમયે બીજો કોઈ
પુજારી વિગેરે આજીવિકાની અપૂર્ણતાથી દુઃખી હોય તેની ચિંતા રાખવી, તેમજ વળી
દેવાદિદ્રવ્યની ઊધરાણી કરવાની તો હમેશાં ચિંતા રાખવી, જો તેમ ન કરે તો તે દેવાદિ-
દ્રવ્યની ધૃષ્ટિ થતી નથી. ૯

!! ટીકામૂલ—અથ વિધિવત્ શ્રાદ્ધદિનકૃત્યાદિ અનુસારે ચિંતામપિ નિરૂપયંતૌ દર્શયતિ । સમયેતિ । સમયે

प्राकारं पदविवक्षादिप्रस्तावे कदाचिदित्यर्थः । तत्राविधभात्तः चिंतयेत् सारणादिविभिना पर्यालोचनापूर्वं सारयेत् ।
 चैत्यादीन् आविशब्दात् चैत्यप्रदेशप्रमार्जनादियदुपं अथवा अन्यं चैत्यादिपरिहारकदेवार्चकप्राहारिकादिकं^१ दुः-
 स्थितं स्वस्वयापारामर्धमन्त्राजीविकया वा दुःस्थितं संतं नितयेत् । देवादिद्रव्योद्ग्राहणीं तु सततं चिंतयेत् यतो
 देवादिद्रव्यस्यातिशयेन दृष्टिः स्यात् । विपक्षे दोषमाह ॥ अन्यथोक्ताचिंताभावे तु उक्तबुद्धिर्नैव । इयमत्र भावना ।
 देवगुर्वर्चनद्वारातोऽर्हत्तामनस्य मूलत्वात् पूर्वं यथावसरं विवेकिना सपरिकरचैत्याचिंता कार्या । तत्रापि जीर्ण-
 चैत्योद्धारविषया विशिष्टफलदा । यदाह । “अप्या उद्धरिओ चिअ, उद्धरिओ तहय तेहि नियवसो॥ अजेयभव्वमत्ता,
 अणुमोअंताओ जिणभवणं ” ॥ १ ॥ “खाविअं नीयागोअं, उच्चागोयं च वंधिअं तेहि । कुगतिपटो निव्विओ,
 सुगइपटो अज्जिओ तहय ” ॥ २ ॥ “इएलोगंमि सुक्कीत्ति, सुपुरिसमगो अ देसिओ होइ । अजेमि भव्वाणं,
 जिणभवणं उअरंतेण ” ॥ ३ ॥ “सिज्जांति केइ पुरिसा, भवेण सिद्धत्तणं च पावति । इंदममा केइ पुणो, गुरसुखं
 अणुहवेऊणं ” ॥ ४ ॥ अतः सुधादिना चैत्यं संस्कार्यमिति । अतश्चैत्यप्रदेशसंमार्जनपूजोपकरणसमारचन प्रतिमाप-
 रिकरादि नैर्मल्यपावन विशिष्टपूजा प्रदीपादिशोभाविर्भावनाक्षतनैवेद्यादि वस्तुस्तोमसत्यापन चंदन केशर धूपमृ-
 तादिसंचयन देवादिद्रव्योद्ग्राहणिकाकरण तत्प्राप्तार्थक सुस्थानस्थापन तदायव्ययादिसुव्यक्तलेख्यकाविवेचनस-
 मुद्गकाय व्यवस्थानादिसंरक्षण कर्मकर स्थापन साधर्मिकगुरुशान धर्मशालादेरपि यथोचिताचिंतया यथाशक्ति
 यतनोयं । एवं ऋद्धिमत्तथाज्जेन तु विमलाचलादिमहातीर्थस्यापि रक्षोन्दारकरमोचनादिविधिना सारणा कार्या ।
 एतावता प्रसंगतश्चैत्यादिवैयानृत्यविधिरपि निर्णीत इत्यपि सिद्धं । नहि देवगुर्वादीनां श्रावकं विना प्रायोऽन्यः
 कश्चाचिंता कर्त्तास्ति । तथा साति जातु चोराश्याद्युपद्रवाद् देवादिद्रव्य विनश्यते तदापि चिताकर्त्ता निर्दोष ए-
 वानप्यंशाविभाषस्वाप्रतिकार्यत्वादिति । तत्रापि या चैत्याचिंता स्वल्पसमयसाध्या सा द्वितीयनैविधिक्यार्वाग्विधेया ।
 शेषातु पश्चादपि यथावदव्याक्षिप्तकाले । एतदेव गार्हस्थ्यसारं यदाह ” तं नाण तं च विज्ञाणं, त कलासु अ

१ चैत्यसेवाप्रमार्जनादिक्रियाविधायक.

कोशले । सा बुद्धि पोरिसं तं च, देवकज्जेण जं वपत्ति “ १ तथैतेषु उद्ग्राहणिकार्चितैव विशेषतो देवादिद्र-
 व्यवृद्धिप्रयोजिका भवतीति । तच्चिताकारकैरुद्ग्राहणिकासु अभग्नचित्ततया स्वद्रव्यवत् देवद्रव्यादावपि कार्या ।
 अन्यथा बहुविलंबे दुर्भिक्षदेशभंगदौस्थ्यापातादेरपि संभवात् बहुपक्रमेऽपि तदासिद्धेः । तथाच महान् विनाशदोष
 आपद्यते महेन्द्रपुरीयश्राद्धवत् । तथाहि । माहेन्द्रपुरे अहञ्चैत्यचंदनभोगपुष्पाक्षताद्यर्थं देवद्रव्योद्ग्राहणिकायां
 श्रीसंघेन नियोजिताः चत्वारः चिताकर्तारः श्राद्धाः सम्यक्चित्तां कुर्वन्ति । अन्यदा मुख्यचिताकृदुद्ग्राहणिका
 करणादौ यत्तद्वचनश्रवणादिना दूनाश्चितायां शिथिलीभूतः । ततो मुख्यानुयायिनो व्यवहारा इत्यन्येऽपि शिथि-
 लीभूताः । तावताऽकस्मात् देशभंगादिना बहुदेवद्रव्यं विनष्टं । ततः प्रमादेन सद्वलवीर्यगोपनात् सानुबंधपाप-
 कर्मणासावसंख्यभवान् भ्रांत इत्येवं निर्विलंबमुद्ग्राहणिकयापि देवादिलभ्यं श्रावकादिभ्यः सोत्साहं, सुश्रावकैर्ग्रा-
 ह्यं । स्वयं चापि निर्विलंबं देवादिदेयं देयं न तु क्षणं स्थाप्यं । अन्यस्यापि देयस्य प्रदाने विवेकिभिः सर्वथा न
 विलंब्यते किं पुनर्देवज्ञानादेरेवं सति यदा च येन यावता मालापरिधापनादि कृतं तदा तावताऽन्यदपि देवादि-
 द्रव्यं जातं तच्च तेन कथमुपभुज्यते कथं वा तल्लाभादि गृह्यते पूर्वोक्तेदेवादिद्रव्योपभोगप्रसंगात् तस्मात्सद्य एव
 तदर्पणीयं । यस्तु सद्योऽर्पयितुमशक्तस्तेनादावेव पक्षार्धपक्षाद्यवाधिः स्फुटं कार्यः । अवधिमध्ये च स्वयमर्थ्यं मा-
 र्गणादि विनापि । अवध्युल्लंघने च दैवादंतरा पापोदयात् देवादिद्रव्योपभोगदोषः स्फुटं स्याद्वृषभदत्तवत् । तथाहि ।
 “ महापुरे महेभ्यः श्रेष्ठो ऋषभदत्तः परमार्हतः पर्वणि चैत्ये गतः पार्श्वे द्रव्याभावात् उद्धारके परिधापनिकार्पणं
 प्रतिपेदे । सद्यश्च तेनान्यकार्यव्यग्रेण सा नार्पिता । अन्यदा दुर्दैवात् तद्गृहे धात्री प्रविष्टा सर्वस्वं लुण्ठितं श्रेष्ठी
 च लुंटाकैर्हतो मृत्वा तत्रैव पुरे निर्दयदरिद्रकृपणमहिषवाहकगृहे महिषोऽभूत् । तत्रापि च सदा नीरादिभारं
 प्रतिगृहं वहन्नुच्चैस्तरभूचरनाहोरात्रभारवहनबहुक्षुत्तृद् सदानिर्दयनाडीघातादिभिर्महाव्यथाश्चिरं सेहे । सोऽन्ये-
 द्युर्नव्यनिःपद्यमानचैत्यजगतीकृते जलं वहन्श्चैत्यार्चादिकं दृष्ट्वा जातजातिस्मृतिश्चैत्यं कथमप्यमुंचन् ज्ञानिवचसा
 प्राग्भवपुत्रैर्द्रव्यं दत्त्वा महिषपालकान्मोचितः । ततः सहस्रगुणितेन प्राग्भविकदेवदेयदानेन च तैरनृणीकृतोऽ-

સાવનશત્રેન સ્વર્ગતાઃ । ક્રમાન્મોક્ષં ચેતિ । તેનોભયમ્ વિલંબો ન કાર્યઃ । તથા સતિ વિશેષતો દેવદ્રવ્યાદેર્વૃદ્ધિઃ પ્રવર્તેતે । સર્વસિદ્ધિ તદ્ભ્યાસે પિ સાવધાનત્વેન તદ્વિરોધિકર્મ સ્વદોષપરિહારપૂર્વાણાં સ્વનિયમનિર્વાહાપૂર્વગુણ-
ગુણિવિશેષ ધર્માર્જનાદિગુણાનાં સ્થિરસંવાસો ભવેત્ । તથાનર્તકાવીનામપિ સ્વસ્વકાર્યોત્સાહનુદ્ધવર્થે તથા તથા સ્વભનાદિના વૃત્તિસાદાપ્યં તથાવિધશ્ચાદૈર્વેયં યથા યથા ચૈત્યાદેઃ સ્વરત્કાર્યેપ્રમત્તાઃ સપ્રમોદાઃ સંતઃ પ્રવર્તેન્ત્ ।
પદ્યં સમ્યક્કૃત્તાપ્યભાવે તુ ચૈત્યાદિવિનાશાદિદોષા આભવેયુરતઃ પ્રમાદતઃ પૂર્વોક્તચિતા ન મોહ્યા સદ્મત્તચુલા સાધનુબંધાદિતિ ॥ ૯ ॥

ટીકા પ્રાપ્તંતર—ઉત્તમ આવકે સમગ્રે એટલે એક જો દિવસને આંતરે અર્થાત્ કોઈ કોઈવાર પચી-
લોચના પૂર્વક સંભારવાવડે ચૈત્યાદિક વિષે ચિતા રાખવી. આહિ આદિ શબ્દવડે ચૈત્યાના પ્રદેશનું માર્જન
વિગેરે જાણી લેવું, અને જીજા જે ચૈત્યાની સંભાળ રાખનાર કેવ પૂજા કરનાર કે ચોકી કરનાર હોય તે
જો કાંઈ દુઃખી હાલતમાં હોય વા પોતપોતાનું કામ કરવામાં અસમર્થ હોય કે, અદ્ય આજીવિકાથી
દુઃખી થતા હોય તો તેની પણ ચિતા રાખવી. તેમજ દેવાદિદ્રવ્યના ઉપરાણી કરવાની તો હમેશાં ચિતા
રાખ્યા કરવી. જેથી દેવાદિદ્રવ્યની અતિશય વૃદ્ધિ થાય, આ પ્રમાણે ન કરવાથી જે હાપ થાય તે કહે છે.
અન્યથા એટલે જો ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ચિતા રાખે નહીં તો તે દ્રવ્યની વૃદ્ધિ થતી નથી. આહિ એવો ભાવના છે
કે, વ્યવહારથી અહિંત શાસનનું મૂલ્ય દેવ ગુરુ છે, તેથી વિવેકી આવકે પ્રથમ અપસર પ્રમાણે પરિકર સહિત
ચૈત્યાની ચિતા રાખવી, તેમાં પણ જીર્ણ ચૈત્યાના ઉદ્ધાર વિષે જે ચિતા રાખવી તે વિશેષ ફલદાયક છે.
તે વિષે કહ્યું છે કે, “જેણે જીર્ણ ચૈત્યાનો ઉદ્ધાર કર્યો તેણે પોતાના આત્માનો (આ સંસારમાંથી) ઉદ્ધાર
કર્યો, તેમજ તેણે પોતાના વંશનો ઉદ્ધાર કર્યો. અને તે જિનભાવનની અનુમોદના કરવાથી અન્ય પણ ભવ્ય-
જીવો ઉદ્ધારને પામ્યા. ૧. વળી ઉદ્ધારકારકે નીચગોત્ર ખપાવ્યું, ઉચ્ચગોત્ર ખાંધ્યું, કુળતિનો માર્ગ બંધ
કરી દીધો અને સુગતિ માર્ગને ઉપાર્જન કર્યો. ૨. વળી આ લોકમાં તેની સુકીર્તિ વિસ્તાર પામી અને

જિનભગવાનો ઉદ્ધાર કરવાથી તેજે અન્ય ભવ્યજીવોને સત્પુરુષોનો માર્ગ દેખાડ્યો. ૩. એ પ્રમાણે જીર્ણોદ્ધાર કરવાથી કેટલાક ભવ્યજીવો તો તેજ ભવમાં સિદ્ધિપદને પામે છે અને કેટલાક ઈંદ્રસમાન દેવ સંબંધી સુખને અનુભવીને સિદ્ધિપદને પામે છે. ૪.”

જોથી ચૈત્યને ચુના વિગેરેથી સુધારતા રહેવું. અને ચૈત્યના સર્વ પ્રદેશમાં વાળી ચોળી સાફ રાખવું, પૂજાની સામગ્રી ગોઠવવા, પ્રતિમા તથા તેના પરિકરને નિર્મળ રખાવવાં, વિશેષ પૂજા દીપ વિગેરેની શોભા કરવી, અક્ષત નૈવેદ્ય વિગેરે વસ્તુનો જથ્થો રાખવો; ચંદન, કેશર, ધૂપ, ધી વિગેરેનો સંચય કરવો, દેવાદિ-દ્રવ્યની ઉધરાણી કરવી; તેવડે પ્રાપ્ત થયેલા દ્રવ્યને સારે સ્થાને રાખવું. તેની આવક જવકનાં સ્પષ્ટ નામાં લખવાં; ઉધરાણી કરનારા તથા આય વ્યય સ્થાનાદિની રક્ષા કરનારા માણસો રાખવા અને સાધાર્મિક, ગુરૂ, જ્ઞાન તથા ધર્મશાળા વિગેરેની ચોગ્ય ચિંતા કરવામાં યથાશક્તિ યત્ન કરવો. તેમજ સમૃદ્ધિવાળા આવકે તો વિમલાચળ વિગેરે મહાતીર્થની પણ રક્ષા, ઉદ્ધાર તથા કર્મોચ્ચન (કર છોડાવવો) વિગેરે વિધિ-વડે સાર સભાળ કરવી. આ પ્રમાણે કહેવાથી પ્રસંગે ચૈત્યાદિકના વૈયાવૃત્યના વિધિનો પણ નિર્ણય થયો. તેમજ એમ સિદ્ધ થયું કે દેવગુરૂ વિગેરેની ચિંતા રાખનાર પ્રાયઃઆવક વિના બીજે કોઈ છજ નહીં.

આ પ્રમાણે ચિંતા રાખતાં છતાં કદાચિત્ ચોર કે અગ્નિ વગેરેના ઉપદ્રવથી દેવાદિદ્રવ્યનો વિનાશ થાય તો પણ તેની ચિંતા રાખનાર આવક નિર્દોષ છે. કારણ કે, અવશ્ય ભાવીભાવનો ઉપાય હોતો નથી.

ઉપર જણાવેલા ચિંતાના પ્રકારમાં ચૈત્ય સંબંધી જે ચિંતા અદ્ય સમયમાં સાધ્ય થઈ શકે તેમ હોય તે બીજી નૈવેદ્યિકીની પેઢેલાં કરા જેના, ખાકોની તો ચોગ્ય સમયે અવ્યાક્ષિપ્તકાળે પાછલથી કરવી એજ ચૃહસ્થપણાનો સાર છે, તે વિષે કહ્યું છે કે, “જે દેવકાર્યમાં ઉપયોગી થાય, તેજ જ્ઞાન, તેજ વિજ્ઞાન, તેજ કલા કૌશલ્ય, તેજ બુદ્ધિ અને તેજ પુરુષાર્થ છે.”

હવે તેમાં પણ જે ઉધરાણી કરવાની ચિંતા છે તે દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિમાં વિશેષ ઉપયોગી છે. તેથી તે વિષે ચિંતા કરનારાએ પોતાના દ્રવ્યની જેમ તેમાં અલંગ ચિંતે પ્રવર્તવું. અન્યથા જો ઉધરાણીના કાર્યમાં બહુ વિલંબ થાય તો દુકાલ, દેશ ભગ કે દારિદ્ર વિગેરે આવવાનો સંભવ છે, અને જો તેમ થયું તો પછી ઘણો ઉપક્રમ કરતાં પણ તે કામ સિદ્ધ નહીં થતાં દેવાદિદ્રવ્યના વિનાશનો મોટો દોષ ઉત્પન્ન થાય છે. એવો દોષ મહેદ્રપુરીના એક આવકને લાગ્યો હતો તે કથા નીચે પ્રમાણે—

“મહેદ્રપુર નગરમાં અહિંદુ ચૈત્યને માટે ચંદન, ભોગ, પુષ્પ અને અક્ષત વિગેરે લાવવા સારૂ દેવદ્રવ્યની ઉધરાણી કરવાની ચિંતા રાખવાને માટે સંઘે ચાર આવકોને નીમ્યા હતા, તેઓ સારી રીતે ચિંતા રાખતા હતા. એક વખતે તે ચારે આવકોમાં જે મુખ્ય હતો તે ઉધરાણી કરવા વિગેરેમાં જેનાં તેનાં વિરૂદ્ધ વચનો સાંભળીને કંટાળી ગયો, તેથી તે વિષેની ચિંતા રાખવામાં તે શિથિલ થઈ ગયો, આથી કરીને મુખ્યને અનુસરીને સર્વ વ્યવહાર ચાલતા હોવાથી બીજા ત્રણ આવકો હતા તે પણ શિથિલ થઈ ગયા. આ અરસામાં અકસ્માત્ દેશલંગ થવાથી ઘણું દેવદ્રવ્ય વિનાશ પામી ગયું. આવી રીતે તે મુખ્ય માણસે પ્રમાદથી પોતાના છતાં બલ વીર્ય ગાપવ્યાં, તેથી તેને સાતુબંધ પાપકર્મ લાગ્યું, તેથી તેને અસંખ્ય ભવોમાં પરિભ્રમણ કરવું પડ્યું.”

ઉપર પ્રમાણેનો અધિકાર જાણીને અવિલંબથી ઉધરાણી કરી આવકો પાસેથી દેવાદિદ્રવ્ય ઉત્તમ આવકોએ ઉસાહથી ગ્રહણ કરવું અને પોતે પણ અવિલંબે જે દેવદ્રવ્ય આપવાનું હોય તે આપી દેવું, એક ક્ષણવાર પણ રાખવું નહીં. વિવેકી પુરૂષો બીજાનું દેવું આપવામાં વિલંબ કરતા નથી તો આ દેવજ્ઞાનાદિકના દેવાને માટે કેમ વિલંબ કરે? વળી બ્યારે જે આવકે જેટલીવાર માળાવિગેરે ધારણ કર્યું હોય ત્યારે તેટલીવાર બીજું પણ દેવાદિદ્રવ્ય થયું ગણાય, તો તેનાથી તે શી રીતે ઉપભોગ કરી શકાય, તેમજ

તેનો લાભ પણ શી રીતે લેવાય ? કારણ કે, તેમ કરવાથી પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે દેવાદિદ્રવ્યના ઉપભોગનો પ્રસંગ આવે. તેથી તે દેવાદિદ્રવ્ય સદા અર્પણ કરવું જ ગોચર છે. કદિ જો કોઈ સદા આપી દેવાને અશક્ત હોય તો તેણે પ્રથમથી પખવાડીયે કે અર્ધ પખવાડીએ આપવાનો ચોખી રીતે અવધિ કરવો, અને તે અવધિની અંદર માગ્યા વિના પોતાની મેળેજ આપી દેવું. જો દેવયોગે અવધિનું ઉદ્દેશન થઈ ગયું અને તેટલામાં પા પનો ઉદ્દય થયો તો દેવદ્રવ્યના ઉપભોગનો દોષ સ્પષ્ટ રીતે લાગી જાય. તે પ્રમાણે “ઋષભદત્ત” નામના એક આવકને ચંચું હતું તેની કથા નીચે પ્રમાણે—

ઋષભદત્તની કથા.

“મહાપુર નગરમાં ઋષભદત્ત નામે એક શ્રેષ્ઠી હતો, તે પરમ આવક હતો. એક વખતે પર્વણીનો દિવસ આવતાં તે જિન ચૈત્યમાં દર્શન કરવા ગયો, તે વખતે દેવની આગળ ધરવાને પોતાની પાસે કાંઈ દ્રવ્ય ન હતું, એટલે તેણે ઉધારે પરિધાનનિકા લઈ આગલ ધરી. ત્યાંથી મેર ગયા પછી બીજા શુદ્ધકાર્યમાં વ્યગ્ર થવાથી તે આપવાનું ભુલી ગયો. તેવામાં દુર્દૈવયોગે તેના ઘર ઉપર માડ પડી, તેમાં તેનું સર્વસ્વ લુંટાય ગયું. છેવટે લુંટારાઓએ તે શ્રેષ્ઠીને મારી પણ નાખ્યો. ત્યાંથી મૃત્યુ પામીને તેજ નગરમાં કોઈ નિર્દય, દરિદ્રી અને કૃપણ એવા મહિષ વાહકને મેર તે પાડો થઈને આતર્યો. ત્યાં પ્રત્યેક શુદ્ધે લઈ જવા માટે પાણીની પખાલો વિગેરેનો ભાર વહન કરવા લાગ્યો, અને નિત્ય ઊંચી ભૂમિ ઉપર ચડવાથી, અહો-રાત્ર જોજો વહન કરવાથી, ઘણી ક્ષુધા તૃષ્ણાવટે પીડિત રહેવાથી અને સદાનિર્દયપણે ચાણુક વિગેરેના ઘાતથી તે મહા વ્યથા સહન કરવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે ચિરકાળ સહન કરતાં એક વખતે કોઈ નવીન જિન ચૈત્ય થતું હતું તેના ગઢને માટે તે મહિષને જલ વહન કરવા લઈ જવામાં આવ્યો, ત્યાં ચૈત્યની પૂજા

વિગેરે જોવાથી તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, એથી તે ચૈત્ય આગલથી કોઈ રીતે ચાલ્યો નહીં. આ સમયે તેના પૂર્વ ભવના પુત્રોને તે વૃત્તાંત કોઈ જ્ઞાનીએ જણાવ્યો એટલે તેઓએ આવી દ્રવ્ય આપીને તેને મહિષવાહુકની પાસેથી છોડાવ્યો, અને પૂર્વ ભવે તેણે લીધેલા દેવદ્રવ્યથી સહસ્ર ગણું દેવદ્રવ્ય આપીને તેને દેવઋણમાંથી મુક્ત કર્યો. પછી તે મહિષ અનશન કરીને સ્વર્ગે ગયો, અનુક્રમે મોક્ષને પણ પ્રાપ્ત થશે. ”

ઉપરની કથા ઉપરથી દેવદ્રવ્ય આપવામાં કે લેવામાં વિલંબ કરવો નહીં, તેમ કરવાથી દેવદ્રવ્યની વિશેષ વૃદ્ધિ થાય છે, અને પોતાને તેવો અભ્યાસ પડવાથી સાવધાનપણે તેના વિરોધી કર્મ તથા આત્મ-દાષનો ત્યાગ થાય છે અને પોતાના નિયમનો નિર્વાહ, અપૂર્વ ગુણની શુદ્ધિ અને વિશેષ ધર્મનું ઉપાર્જન વિગેરે ઉત્તમ ગુણોનો સ્થિરવાસ થાય છે.

જે ચૈત્યના પૂજારા વિગેરે આશ્રિત હોય તેઓને પોતપોતાના કાર્યમાં ઉત્સાહ વધે તેટલા માટે તેમની આજીવિકાની સહાયતાને માટે આવકોએ તેમને તેવીરીતે પોતાનું દ્રવ્ય આપતા રહેવું કે જેથી તેઓ પોતપોતાના કાર્યમાં પ્રમાદ રહિત થઈને પ્રવર્તે. આ પ્રમાણે જે ચૈત્યાદિકની ચિંતા ન રખાય તો ચૈત્યાદિ-કના પવેનાશ વિગેરે દાષો ઉત્પન્ન થાય. તેથી આવકોએ પ્રમાદથી પૂર્વે જણાવેલી ચિંતા છોડવી નહીં. સદ્ભક્તિ ભાવનાના ઉદ્ધાસ વિગેરેનો અનુબંધ રાખ્યાં કરવો ૯

હવે એ દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિમાં કેવો અધિકારી જોઈએ તેની પ્રશંસા પૂર્વક શ્રાદ્ધદિન કૃત્યની બે ગાથા વડે જણાવે છે—

મૂલ-નો માયા નો પિયા જ્ઞા, સરીરં નેવ બાંધવા ॥

પિત્તે તત્ત ગાણંમિ, જત્ત અત્તં તુ પિત્તે ॥ ૧૦ ॥

અગિદ્ધો જો ન દવંમિ, જિણત્તં નેદ્ધ વિત્તરં ।

एएणं सो महासत्तो, वुच्चए जिणसासणे ॥ ११ ॥

भावार्थः—જીવ જે સ્થાને અર્થ-દ્રવ્યને જોવે છે, તે સ્થાને માતા, પિતા, ભાઈ, શરીર, અને બાંધવને પણ જોતો નથી. અર્થાત્ જેટલે દરજ્જે દ્રવ્યને આહો છે તેટલે દરજ્જે માતા વિગેરેને પણ આહતો નથી. ૧૦.

भावार्थः—જે પોતાના ધરના દ્રવ્યમાં પણ અલુબ્ધ થઈ જિનાદિદ્રવ્યને વધારે છે, તે શ્રી જૈનશાસનમાં મહાસત્ત્વ કહેવાય છે. ૧૧.

टीकामूल—अथैतद्वृद्धौ प्रशंसापूर्वं श्राद्धदिनकृत्यगाथाभ्यामधिकारिणं निगमयति । नो माया० अगि० । व्याख्या. जीवः सर्वोऽपि सदैवानादिदुर्जयलोभग्रहग्रस्तत्वात् प्रायो यत्र स्थाने रक्षणीयत्ववर्द्धनीयत्वादिनार्थमेव यथा परम ध्येयतया प्रेक्षते तत्र स्थाने तथा न मात्रादीन् प्रेक्षते । यतस्तदर्थं जीवितमप्यनपेक्षमाणोसौ दुरिता-यशसंघातान् संघत्ते ॥ १० ॥

टीकामूल—एवं सति यः संतोषसुधासारसंभारसिक्तस्वांतवृत्तित्वात् स्वस्मिन्नपि द्रव्ये सर्वथाऽगृह्यः

સન્ જિનાદિદ્રવ્યં સમ્યગ્ રક્ષણાદિના વિસ્તારં નયતિ સ एतेन कारणेन महासत्त्व उच्यते । उपलक्षणात् अन्येन वर्द्धापयति अनुमोदयत्यपीत्यर्थः । इत्थं च चरमावर्त्तादिसामગ્રીવશાત્ માધ્યસ્થ્યાદિમૂલગુણાઃ પ્રાદુર્ભવન્તિ । તતઃ સદ્મકિસત્ત્વોદ્દાસઃ પ્રવર્ત્તતે । તતઃ સમ્યક્ચિત્તોદ્ગચ્છતિ । તતઃ પૂર્વોક્તા વૃદ્ધિરુદેતીતિ પરમાર્થઃ ॥ ૧૧ ॥

ટીકા ભાષાંતર—આ પ્રાણી હ્રમેશાં અનાદિકાલથી દુર્જય એવા લોભરૂપી અહુની સાથે એવો અસ્ત થઈ ગયો છે કે રક્ષણ કરવું અને વધારવું વિગેરેથી પોતાના દ્રવ્યને પરમધ્યાન કરવા યોગ્ય માની પ્રાયઃ જે સ્થાને જેવી રીતે જોવે છે, તે સ્થાને તેવી રીતે માતા, સ્ત્રી, શરીર અને બંધુને પણ તે જોતો નથી. કેમકે તે દ્રવ્યને અર્થે પોતાના જીવિતને પણ નહીં ગણતો સતો પાપ અને અપયશના સમૂહને ઉપાર્જન કરે છે. ૧૦.

ટીકા ભાષાંતર—આ પ્રમાણે છતાં પણ જેની મનોવૃત્તિ સંતોષરૂપ મુદ્ધાધારાથી સિંચન થયેલી હોય તેવો આવક પોતાના દ્રવ્યનો વૃદ્ધિ વિગેરેમાં પણ સર્વથા અલુબ્ધ થઈ શ્રી જિનાદિદ્રવ્યને સારી રીતે રક્ષણ કરી વધારે છે, તે, આ કારણને લીધે, મહા સત્ત્વ કહેવાય છે. અહિં ઉપલક્ષણથી એમ પણ સમજવું કે, બીજાની પાસે વધાવરાવે અથવા અનુમોદના કરે તે પણ મહા સત્ત્વ કહેવાય છે. આનો પરમાર્થ એવો છે કે, ચરમાવર્ત્તાદિક સામગ્રીને પામીને મધ્યસ્થપણા વિગેરે મૂલ ગુણો પ્રગટ થાય છે, તેનાથી સદ્ ભક્તિ-રૂપ સત્ત્વોદ્દાસ પ્રવર્તે છે, તેથી કરીને દેવાદિદ્રવ્યની ચિંતા સમ્યક્ પ્રકારે કરવાની વૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેમ કરવાથી દેવાદિ દ્રવ્યની વૃદ્ધિ થાય છે. ૧૧

ટીકામૂલ—एवं देवद्रव्यादिवृद्धिं कुर्वता श्राद्धेन तत्फलरूपो देवद्रव्यादेरुचितो भोगस्त्याज्य इति दर्शयन्नाह ॥

ઉપર પ્રમાણે દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરનારા આવકે તેના રૂળરૂપ દેવદ્રવ્યાદિકનો ઉપભોગ ઉચિત રીતે

તથા દેવો તે નીચેની ગાથાથી બતાવે છે.

મૂલ-હ્રિં ચ દેવદ્રવ્યં, જોગુવજોગેહિં તત્ત્વ હ્રિં પિ ।
નચિણ્ણ વદ્વિષ્ણવં, અન્નહા જત્તિજંગો ય ॥ ૧૨ ॥

માવાર્થ:—ભોગ અને ઉપભોગવડે દેવદ્રવ્ય બે પ્રકારનું છે, તે બંને પ્રકારના દેવદ્ર-
વ્યમાં યોગ્યરીતે વર્તણું, નહીં તો તેમાં ભક્તિનો ભંગ થાય છે. ૧૨.

ટીકામૂલ—દુર્વિદેહિતિ । વ્યાખ્યા । દ્વિવિધં ચ દેવદ્રવ્યં ભવતીતિ શેષ: । ચકારાત્ ગુરુદ્રવ્યાદિકમપિ ગ્રાહ્યં ।
કુત: ભોગોપભોગાભ્યાં । સકૃદ્ભોગાર્હે ચ વસ્તુ ભોગ: નૈવેદ્યસ્રગાદિકં । પુન: પુનર્ભોગાર્હે વસ્તુ ઉપભોગો ભૂષણ-
ગૃહાદિકં । તત્ર દ્વિવિધેઽપિ દ્રવ્યે ઉચિતેન વર્તિતવ્યં વિધિવ્યાપારેણ વર્તિતવ્યં । ભોગોપભોગદ્રવ્યં સ્વસ્વોચિત-
સ્થાનચૈત્યાદૌ યથાર્હેદાક્ષ પ્રયોક્તવ્યં । પ્રમોદાતિશયાવિસંભવાદન્યથાનુચિતસ્થાને વ્યાપારણેન ભક્તિભંગ આપદો-
તેત્યર્થ: । અન્નેદં તત્ત્વં । દેવાદિભોગદ્રવ્યે સ્વકાર્યં વ્યાપારિતે સતિ ન્યૂનીભવનેન સ્ફુટં સંહિતદ્રવ્યરૂપાશાતના
પ્રતીયતે । તથા સતિ તદુચિતોપભોગવ્યાગ્રાતેન તજ્જન્યાવિભૂષા ભક્તયુક્લાસાદિભંગોઽપિ સંભાવ્યતે । ઉપભોગદ્રવ્યે
તૂક્કદોષાભાવેઽપિ આજ્ઞાતિક્રમ નિ:શૂકતાઽવિનયાદિદોષસંભવનોભયભક્તિભંગ: સ્ફુટં સમુજ્જ્વભતેઽત ઉભયમપિ
શ્રાદ્ધેન યથાસંભવં સ્વકાર્યોદૌ ન વ્યાપાર્યં ઉચિતપદે ચ વ્યાપાર્યમેવ । તથાહિ સ્વગૃહચૈત્યદૌકિત્ત્વોક્ષપૂર્ણીફલ-
નૈવેદ્યાદિવિક્રયોત્થં પુષ્પભોગાદિ સ્વગૃહચૈત્યે ન વ્યાપાર્યં । નાપિ ચૈત્યે સ્વયમારોપ્યં । કિંતુ સમ્યક્ સ્વરૂપમુ-

फत्वाऽर्चकादेः पार्श्वात् तद्योगाभावे सर्वेषां स्फुटं स्वरूपमुक्त्वा स्वयमारोपयेत् । अन्यथा मुधा जन प्रशंसादिदोषः । गृहचैत्यनैवेद्यादि चारामिकस्य प्रागुक्तमासदेगस्थाने नार्थ्यं । स्वधनार्पणसामर्थ्याभावे च आदावेव नैवेद्यार्पणेन मासदेयोक्तौ तु न दोषः । मुख्यपृत्त्या मासदेयं पृथगेव कार्यं । गृहचैत्यनैवेद्यचोक्षादिकं तु देवगृहे मोक्ष्यं । अन्यथा गृहचैत्यद्रव्येणैव गृहचैत्य पूजितं स्यान्नतु स्वद्रव्येण । तथाचानादरावशादिदोषः । न चैवं युक्तं । स्वदेहगृहकुटुंबाद्यर्थं भूयसोऽपि व्ययस्य गृहस्थेन करणात् देवगृहे देवपूजापि स्वद्रव्येणैव यथाशक्ति कार्या । न तु स्वगृहदौकितनैवेद्यादिविक्रयोत्थद्रव्येण । देवसत्कपुष्पादिना वा । प्रागुक्तदोषात् । तथा देवगृहागतं नैवेद्याक्षतादि स्ववस्तुवत् मुषकादेः सम्यग् रक्षणीयं । सम्यग् मूल्यादियुक्त्या च विक्रेयं । नतु यथा तथा मोक्ष्य देवद्रव्यविनाशादि दोषापत्तेः । तत्रापि स्वतः चैत्यद्रव्योत्पत्त्यसंभवे तत्पूजायां व्यापार्य नान्यथा । तथा सति तद्व्यापृतो अनादरावशादिदोषापत्तेः । तथा “ भोगविणष्टं दत्तं निम्मलं विंति गीयत्येति ” बृहद्भाष्यवचनात् । याज्जिनविचारोपितं सत् विच्छायाभूतं विगंधं जातं दृश्यमानं च निःश्रीकं न भव्यजनमनः प्रमोदहेतुस्तन्निर्माल्यं ब्रुवन्ति बहुश्रुता इति संघाचारवृत्त्युक्तेश्च भोगविनष्टमेव निर्माल्यं । न तु विचारसारप्रकरणोक्तप्रकारेण दौकिताक्षतादेर्निर्माल्यत्वमुचितं । शास्त्रांतरे तथा लोके अदृश्यमानत्वादक्षोदक्षमत्वाच्च । केचित्त्वन्नान्येषां भोगानर्हत्वादेव सर्वं देवादिनिश्चितं द्रव्यं निर्माल्यमाहुरिति । तत्त्वं पुनः केवलिगम्यं । तच्च वर्षादौ विशेषतः कुंश्वादिससक्तेः पृथग्-पृथक् जनानाक्रम्य शुचिस्थाने त्यज्यते एवमाशातनापि न स्यात् । स्नात्रजलमपि तथैवातः शोषावत् शांतिपानीयं मस्तक एव दातव्यं । यदुक्तं हेमवीरचरित्रे “ अभिपेकजलं तच्च सुरासुरनरोरगाः । ववंदिरे मुहुः सर्वांगीणं चोपरि चिक्षिपुः १ ” पञ्चचरितेऽपि ३९ उद्देशे । आपाद चातुर्मासगृहाह्निकावृद्धस्नानाधिकारे “ तं ह्रवणसंतिसलिलं नरवङ्गा पेसिअं सभज्जाण । तरुणचलयाहिं नेउं, बूढं चिय उत्तमंगेसु १ ” बृहत्शांतावपि शांतिपानीयं मस्तके दातव्यमिति । पुष्टालंघने तु जरासंधमुक्तजरोपद्रुतं स्वसैन्यं धरणद्रव्यपाश्वर्धिनस्नात्रांबुपरिक्षेपेण श्रीरुष्णेन पट्टचक्रे । एवं श्रीपालमहीपालादीनामपि बोध्यमिति ॥ तथा यथासंभव देवादिसंबन्धिगृहाहक्षेत्रवाटिका पाषाणोष्टि-

काकाष्टवंशकवेल्लुक मृत्सुधादिकं श्रीखंडकेसर भोगपुष्पादिकं पिङ्गानिका चंगेरी धूपपात्र कलश वासकूपिका
 श्रीकरी चमर चंद्रोदय झलरी भेर्यादिवाद्य सावाण सराव जवानिका कंवल कपाट पट्टपट्टिका कुंभ उरासिक कज्जल ज-
 लप्रदीपादिकं चैत्यशाल्या प्रणाल्याद्या गतजलाद्यपि च स्वपरकार्ये किमपि न व्यापार्य । देवभोगद्रव्यवत् तदुप-
 भोगस्यापि दुष्टत्वात् । चमरसावाणादीनां मलिनीभवनशूदनपाटनादि संभवेत्वाधिकदोषोऽप्यतो देवसत्कं वा-
 दित्रमपि गुरोः संघस्यापि चाग्रे न वाद्यं । केचित्त्वादुः पुष्टालं वने बहुनिःक्रयार्पणपूर्वं व्यापार्यतेऽपि । यतो
 “मुलं विणा जिणाणं, उवगरणं चमरलत्तकलसाइं । जो वावरइ मूढो, नियकज्जे सो हवइ दुहिओ.” १ । स्वयं
 च व्यापारयता जातु भंगे उपकरणस्य स्वद्रव्येण नव्य समारचनामति । अन्यथा तु तिर्यगादिदुर्गतिदुःखभाग
 देवसेनमातृवत् भवति । संप्रदायेऽत्र दृष्टान्ते यथा “विधाय दीप देवानां, पुरस्तेन पुनर्नहि । गृहकार्याणि कार्याणि,
 तिर्यङ्मुखे भवेद्यतः १” । इन्द्रपुरे देवसेनो व्यवहारी समातृको वसति स्म । तत्रैव पार्श्ववर्त्ती धनसेन औष्ट्रिको-
 ऽभूत् । तस्य गृहाश्रित्यमेका उष्ट्रिका देवसेनगृहे समेति । कुट्टयित्वा धनसेनेन गृहे नीतापि पुनर्देवसेनगृहे एव
 यात्वा तिष्ठति । तत इभ्येन मूल्येन गृहीत्वा स्थापिता उभयोरपि स्नेहवत्त्वात् । एकदा तेन पृष्ठो ज्ञानो स्नेहकारणं
 प्राह । एषा पूर्वभवे तव माताऽभूत् तयैकदा जिनाग्रे पूजार्थं दीपं विधाय तेन दीपेन गृहकार्याणि कृतानि धूपां-
 गारेण चुल्ली संधुक्षिता तेन कर्मणा उष्ट्री जाता । अतः प्राग्भवभवोऽयं स्नेहस्तवोचितः । ततः उचितं प्रायश्चित्तं
 कृत्वा सा सदगतिं ययाविति । तथा ज्ञानद्रव्यमपि देवद्रव्यवन्न कल्पन एवातो ज्ञानसत्कं कागदपत्रादि साध्वा-
 दि अर्पितं श्राद्धेन स्वकार्ये न व्यापार्य पुस्तिकायामपि न स्थाप्यं समधिक निष्क्रियं विनेति २ । श्राद्धानां साधा-
 रणमपि संघदत्तमेव कल्पते व्यापारयितुं न तु अन्यथा । संघेनापि सप्तक्षेत्रीकार्ये एव व्यापार्यं न मार्गणादिभ्यो
 देयं । सांप्रतिकव्यवहारेण तु यद्गुरुन्युच्छनादि साधारणं कृतं स्यात् तस्य श्रावकश्राविकाणामर्पणे युक्तिरेव न
 दृश्यते शालादिकार्ये तु तत् व्यापार्यते श्राद्धैरिति ३ । साध्वादिसत्कमुखवस्त्रिकादेरपि व्यापारणं न युज्यते
 गुरुद्रव्यत्वात् । स्थापनाचार्यजपमालादिकं च ध्यानादिधर्मवृद्धये प्रायः श्राद्धार्पणार्थं गुरुभिर्व्यवहियते अनिभि-

तद्दानोपकरणत्वात् । गुर्वपि तद्ग्रहणेऽपि व्यवहारो दृश्यते । तथा स्वर्णादिकं तु गुरुद्रव्यं जीर्णोद्धारं नव्यये
 त्यकरणादौ च व्यापार्यं । तद्यथा । गुरुपूजासत्कं सुवर्णादिद्रव्यं गुरुद्रव्यमुच्यते । तथा प्रागेवं पूजाविधानमस्ति
 न वा कुत्रचित्तदुपयोगीत्युच्यते । गुरुपूजासत्कं सुवर्णादि रजोहरणायुपकरणवत् गुरुद्रव्यं न भवति । स्निग्धा-
 यामकृतत्वात् । तथा हेमाचार्याणां कुमारपालराजसुवर्ण १०८ कमलैः प्रत्यहं पूजा कृतास्ति तथा “ धर्मलाभ
 इति प्रोक्ते दूरादुच्छ्रितपाणये । सूरये सिद्धसेनाय ददौ कोटिं नराधिपः १ ” इति इदं चाग्रपूजारूपं द्रव्यं तदानीं
 सधेन जीर्णोद्धारं तदाशया व्यापारितं । अत्रापि तत्क्रफौडिन्यन्यायेन न भोज्य भोजकत्वसंबन्धेनौघिकोपधिवत् पू-
 जाद्रव्यं न भवति । पूज्यपूजासबन्धेन तु तद्गुरुद्रव्यं भवत्येव । अन्यथा श्राद्धजीतकल्पवृत्तिर्विघटते किं बहुनेति ।
 तथा जीवदेवसूरीणां पूजार्थं अर्द्धलक्षद्रव्यं मल्लश्रेष्ठिना दत्तं तेन च प्रासादकार्यं तत् सूरिभिः । तथा धारायां लघु-
 भोजेन श्रीशांतिवेतालसूरये १२६०००० द्रव्यं दत्तं तन्मध्ये गुरुणा च १२ लक्षधनेन मालवांतश्चैत्यान्यकार्यतः ।
 ६० सहस्रद्रव्येण च थिरापद्रुचैत्यदेवकुलिकाद्यपीतीह विस्तरस्तु तत्प्रबंधादेवोध्यः । तथा सुमतिसाधुसुरि
 साधुसुरिवारके मंडपाचलदुर्गे मलिकश्रीमाफराभिधानेन श्राद्धादिसंसर्गाज्जैनधर्माभिमुखेन सुवर्णटकैर्गीतार्थानां
 पूजा कृतेति वृद्धवादोऽपि श्रूयते इति । तथा बालस्य नामस्थापनावसरे गृहादागत्य स बालः श्राद्धो वसतिग-
 तान् गुरुन् प्रणम्य नवाभिः स्वर्णरूपमुद्राभिर्गुरोर्नवांगपूजां कृत्वा गृह्यगुरुदेवसाक्षिकं दत्तं नाम निवेदयति । तत्
 उचितमन्त्रेण वासमाभिर्मन्त्रं गुरुः ॐकारादिन्यासपूर्वं बालस्य स्वसाक्षिकां नामस्थापनामनुष्ठापयतीति । तथा द्विस्त्रि
 वाऽष्टभेदादिका पूजा संपूर्णदेववन्दनं चैत्येऽपि सर्वचैत्यानामर्चनं वन्दनं वा स्नात्रमहोत्सव महापूजा प्रभावनादि
 गुरोर्वृहद्वन्दनं अंगपूजा प्रभावना स्वस्तिकरचनादिपूर्वव्याख्यानश्रवणमित्यादिनियमा वर्षाचतुर्मास्यां विशेषतो
 ग्राह्या इति । एवं प्रश्नोत्तरसमुच्चयाचारप्रदीपाचारदिनकरश्राद्धविध्याद्यनुसारेण श्रीजिनस्यैव गुरोरपि अंगाग्र
 पूजा सिद्धा । तद्धनं च गौरवार्हस्थाने पूजासंबन्धेन प्रयोक्तव्यमिति ४ । तथा धर्मस्थाने प्रतिज्ञातं च द्रव्यं पृथगेव-
 व्ययितव्यं न तु स्वयं क्रियमाण भोजनादिरूपव्यये क्षेप्य । एवं स्फुटमेव धर्मभानोपभोगोपात् । एवं सति ये यात्रादौ

भोजनशकटसंप्रेषणादिव्ययं सर्वं मानितव्ययमध्ये गणयन्ति तेषां मूढानां न ज्ञायते का गतिः । उद्यापनादावपि
 प्रौढाडंबरेण स्वनाम्ना मंडिते जने बहु श्लाघादि स्यान्निष्कयं तु स्तोकं मुंचतीति व्यक्त एव दोषः । तथा सामा-
 न्यतो विशेषतो वान्यप्रदत्त धर्मस्थान व्ययितव्य धनव्ययसमये तन्नाम स्फुटं ग्राह्यं । एवं सामुदायिकस्यापि ।
 अन्यथा पुण्यस्थाने स्तैन्यदोषापत्तेः । एवमत्यावस्थायां पित्रादीनां यन्मान्यते तत्सावधानत्वे गुर्वादिसंघसमक्षमित्थं
 वाक्यं यद्भवन्निमित्तं इयद्दिनमध्ये इयद्व्ययिष्यामि तदनुमोदना भवद्भिः कार्येति । तदपि च सद्यः सर्वज्ञातं व्य-
 यितव्यं । आभडश्रेष्ठिपुत्रवत् । तथाहि “अणहिल्लपुरपत्तने श्रीमालज्जातीयनागराजश्रेष्ठी कोटीध्वजोऽभूत् । प्रिया
 चं महिलादेवी । तस्यां साधानायां श्रेष्ठी विसूचिकया मृतः । नृपेणापुत्रत्वात् तस्य सर्वस्वं गृहीतं । श्रेष्ठिनी च
 घवलकपुरे पितृगृहे गता । क्रमात् अमारिदोहदे पित्रा पूरिते तथा पुत्रो जज्ञे । आभडेति नाम्ना । ततः पंचव-
 र्षीयः पाठशालायां पठन्निस्तातेति बालैरुक्तोऽसौ मातृतः स्वस्वरूपे ज्ञाते यौवनाभिमुखः पत्तने गतः । स्वगृहे स्थित्वा
 घाणिज्यं कुर्वन् भावलदेवीं परिणिन्ये । ततः पुण्योदयात् प्राकृतननिधानलाभादिना कोटीध्वजो जज्ञे । सुतत्रयं
 जातं । क्रमात् दुःकर्मणा निर्धनत्वेन सपुत्रां पत्नीं पितृगृहे प्रेष्य मणिकारहट्टे मणीकादीन् घर्षयन् यवमानकं
 लभते । तत्स्वयं पिष्ट्वा पक्त्वाचादन् कालं निरगमत् । अन्यदा श्रीहेमसूरिपार्श्वे इच्छापरिमाणे बहु संक्षिप्तेऽपि
 गुरुभिर्निषिद्धेन तेन नवद्रम्मलक्षाः स्वीकृतास्तन्मानेनान्यदपि नियमितं । शेषं धर्मव्यये कार्यं । क्रमात् द्रम्मपंच-
 कग्रंथिर्जातः । अन्यदेन्द्रनील कंठाभरणं पंचद्रम्मैः क्रीत्वा समुद्दीप्येन्द्रनीलस्य लक्षमूल्या मणयः कारिताः । क्रमात्
 धनी प्राग्वद् जज्ञे । कुटुंबं मिलितं । ततः साधूनां प्रत्यहं घृतघटदानसाधर्मिकवात्सल्य सत्रागारमहापूजा प्रति-
 वर्षपुस्तकलेखन चैत्यजीर्णोद्धार विवकारणादि धर्मकर्माणि कुर्वन् चतुरशीतिवर्षायुः प्राप्ते धर्मवहिकावाचने अष्टन-
 वतिलक्षद्रम्मव्ययं श्रुत्वा श्रेष्ठी विषण्णः प्राह । हा कृपणेन मया कोट्यपि न व्ययिता । ततः पुत्रैस्तदेव दशलक्षीं
 व्यय्याष्टोत्तरां कोटीं पूरयित्वा अष्टौ लक्षाः पुनर्मानिताः । सोऽनशनात् स्वर्गतः । जिनदासादि पुत्रैश्चोक्तविधिना
 धर्मधनं व्ययितं । क्रमेण सद्गतिर्भजे । एवं अमारिद्रव्याद्यपि देवादिभोगेऽनिश्चितत्वात् नायाति । तथा शानद्र-

અર્થે ન સ્પર્શાને દેવસ્થાને ડહાપુપગુજ્યતો નત્વન્યમ્ । તથા દ્રવ્યલિંગિદ્રવ્યં સામયદાનાદાલેવ પ્રયોક્તવ્યમ્ । નતુ લેલ્યા-
દી અલંકારશુદ્ધતાત્ । इत्थं प्रसंगतः सर्वत्र धर्मोपकरणव्यापारेऽप्यविध्याशातनाचारणाय विनेकः कार्गो विधे-
किभिरन्यथा प्रागश्लिष्टमप्यापद्यते । यत्तु कं माहानिशीथे “अविहीण निर्यसणुत्तरिय रयत्तरणं वंदुर्गं न परिभुजे
चउत्थमिति ” । तेन आर्जेणरचलफमुशानतकानेर्विधिनेव व्यापारण स्पर्शस्थान स्थापनादिकं कार्यं । अन्यथा ध-
र्मावशादि धोपापत्तेरिति । सप्रपन्नं घुत्तिद्वारं रागासं २ ॥ १२ ॥

દીક્ષા માર્ગાંતર—દેવદ્રવ્ય જે પ્રકારનું છે. મૂલમાં ન અવ્યય શુક્રો છે તેથી શુદ્ધ દ્રવ્યાદિક પણ એ
પ્રકારે જાણી લેવું. તે મોગ અને ઉપમોગ એમ બે પ્રકાર સમજવા. તેમાં જે એકજવાર ભોગ કરવા યોગ્ય
એવી વસ્તુ તે મોગ નેનંદ માલા વિગેરે. અને જે વારંવાર ભોગ કરવાને યોગ્ય એવી વસ્તુ તે ઉપમોગ.
આભુપણુ મર વિગેરે. આ બંને પ્રકારના દ્રવ્યમાં યોગ્ય રીતે વર્તવું જોઈએ. એટલે વિધિ પૂર્વક તેનો વ્યા-
પાર કરવો જોઈએ. તે લોગોપભોગ દ્રવ્ય પોતપોતાના યોગ્ય સ્થાન જે ચેત્યાદિ તેમાં અર્હતની આજ્ઞા
પ્રમાણે પ્રયોજી ઉપયોગમાં લેવું. જો કદિ અતિશય હર્ષનો આવેશ આવી જાય અને તેથી કરીને અયોગ્ય
સ્થાને તેનો વ્યાપાર થઈ જાય તો ભક્તિભંગરૂપ દોષ પ્રાપ્ત થાય છે. આનો સાર એ છે કે, જો દેવાદિભોગ
દ્રવ્ય પોતાના કાર્યમાં વાપર્યું હોય તો તે દ્રવ્યની ન્યૂનતા થવાથી સ્ફુટરીતે અંડિતદ્રવ્યરૂપ આશાતના થાય
છે. અને તેમ થવાથી તેને યોગ્ય એવા ઉપભોગનો વ્યામાત થતાં તેમાંથી બનતા આભુપણુ વિગેરેનો અને
ભક્તિ ઉદ્ધારનો હંગ પણ થવો સંભવે છે. જો કે ઉપભોગ દ્રવ્યમાં કહેલા દોષનો અભાવ છે પણ તેમાં
આજ્ઞાનો અતિક્રમ, નિઃશૂકતા અને અવિનય વિગેરે દોષનો સંભવ છે તેથી ઉભયમાં ભક્તિનો હંગ તો
સ્ફુટરીતે જણાય છે. તેથી ઉત્તમ આવકે ભોગ અને ઉપભોગ બંને પ્રકારના દેવાદિદ્રવ્યને પોતાના કાર્યમાં
વાપરવું નહીં. યોગ્ય સ્થાનેજ વાપરવું.

પોતાના ગૃહ ચૈત્યમાં ધરેલા અક્ષત, સોપારી અને નૈવેદ્યના વેચાણથી ઉત્પન્ન થયેલ પુષ્પ ભોગ વિગેરે પોતાના ગૃહ ચૈત્યમાં ન વાપરવું, તેમજ બીજા (મુખ્ય) ચૈત્યમાં આવીને પણ પોતાની મેળે ન ચડાવવું પણ તેની વ્યવસ્થા જણાવીને ચૈત્યના પૂજારી વિગેરેની પાસે ચડાવરાવવું. જો તેનો યોગ ન હોય તો પછી સર્વની આગળ સ્કુટરીતે તેનું સ્વરૂપ જણાવીને પોતાને હાથે ચડાવવું. નહીં તો વૃથા પોતાની લોકમાં પ્રશંસા વિગેરે થવાથી પોતાને દોષ પ્રાપ્ત થાય. ગૃહચૈત્યનું નૈવેદ્ય વિગેરે માળીને તેના માસિક પગારને બદલે અથવા પુષ્પાદિ બદલે ન આપવું પણ જો પોતાનું દ્રવ્ય આપવાનું સામર્થ્ય ન હોય તો પ્રથમથીજ નૈવેદ્ય આપવાનો ઠરાવ કરીને તેને રાખેલ હોય કે પુષ્પો લેવાનું ઠરાવ્યું હોય તો તે તેને આપવામાં દોષ નથી. મુખ્યરીતે તો જે માસિક પગાર આપવાનો ઠરાવ્યો હોય તે જુદાજ આપવો. અને ગૃહચૈત્યનું નૈવેદ્ય ચોખ્ખા ઇત્યાદિ જે દ્રવ્ય હોય તે મુખ્ય દેવગૃહમાંજ મુકવું. જો એમ ન કરે તો પછી ગૃહચૈત્યના દ્રવ્યથીજ ગૃહચૈત્યની પૂજા થઈ ગણાય; પોતાના દ્રવ્યથી થયેલી ગણાય નહીં. તેમજ અનાદર તથા અવજ્ઞા વિગેરે દોષ પણ લાગે. તે ચુક્ત નહીં. વળી પોતાના દેહ, ગૃહ અને કુટુંબ વિગેરેને માટે ઘણા ખર્ચ કરનાર ગૃહસ્થને તો મોટા દેવગૃહમાં પણ દેવપૂજા પોતાના દ્રવ્યથીજ યથાશક્તિ કરવી પણ પોતાના ગૃહ ચૈત્યમાં આવેલા નૈવેદ્ય વિગેરેના વેચાણથી ઉત્પન્ન થયેલા દ્રવ્યથી કે દેવ સંબંધિ પુષ્પાદિ દ્રવ્ય આવે તેનાથી દેવપૂજા કરવી નહીં. કારણકે, તેમ કરવાથી પ્રથમ કહેલા દોષોનો સંભવ છે.

દેવગૃહમાં જે નૈવેદ્ય અક્ષત વિગેરે આવે તેની પોતાના ઘરની વસ્તુની જેમ ઊંદર વિગેરેથી સારી રીતે રક્ષા કરવી, તેમજ સાફ સૂઝ્ય ઉપજે તેવી ચુક્તિવડે તેને વેચવું, જેમ તેમ મુકવું કે વેચી દેવું નહીં. તેમ કરવાથી દેવદ્રવ્યના વિનાશનો દોષ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમાં પણ જો સ્વતઃ ચૈત્યદ્રવ્ય ઉપજે તેમ ન હોય તો તે ચૈત્ય પૂજામાં તેને વાપરવું, નહીં તો તેમ કરવું નહીં કારણ કે જો તેવી રીતે વાપરે તો અનાદર તથા અવજ્ઞા વિગેરે દોષ ઉત્પન્ન થાય છે. આ વિષે ગૃહદ્રમાણ્યમાં કહ્યું છે કે, “જે દ્રવ્ય ભોગથી વિનષ્ટ થયું

હોય તે નિર્માલ્ય કહેવાય છે. ” જે દ્રવ્ય જિન ધિખ ઉપર ચડાવ્યુંસતું નિસ્તેજ અને ગંધરહિત થાય અને શોભા વગરનું દેખાવાથી લબ્ય પ્રાણીના મનને હર્ષનું કારણ થાય તેમ ન હોય તેને બહુશ્રુતો નિર્માલ્ય કહેછે. સંધાચાર વૃત્તિમાં પણ ભોગથી નષ્ટ થયું તેજ નિર્માલ્ય કહ્યું છે. વિચાર સાર પ્રકરણમાં તો દેવને ધરેલા અક્ષત વિગેરે પણ નિર્માલ્ય કહ્યા છે ” પણ તે નિર્માલ્ય થવાને યોગ્ય નથી. કારણ કે, બીજા શાસ્રમાં કે લોકમાં તેમ જોવામાં આવતું નથી. અને સંભવતું પણ નથી. કેટલાક તો તે વિષે એમ કહે છે કે, “બીજાને ભોગમાં લેવાને અયોગ્ય થવાથી સર્વ દેવાદિદ્રવ્ય નિર્માલ્ય છે ” આ વિષે તત્ત્વ કેવલિગમ્ય છે. આ નિર્માલ્ય વર્ષાદિનિઃસ્રુતમાં કુંથવા વિગેરેથી સંસક્રત હોવાથી જુદા જુદા માણસો આક્રમણ ન કરે તેવા શુચિ-સ્થાનમાં છોડી દેવું. એમ કરવાથી આશાતના પણ ન થાય. સ્નાત્રજલનું પણ તેમજ કરવું. વળી નિર્માલ્ય સ્નાત્ર જળ શેષાની જેમ શાંતિજલરૂપે મસ્તકે ચડાવવું. તે વિષે “ હ્રેમચંદ્રાચાર્યકૃત વીર ચરિત્ર ” માં કહ્યું છે કે, “ પ્રભુના અભિષેક (સ્નાત્ર) જલને સુર, અસુર અને નાગ કુમારો વારંવાર વંદના કરે છે અને સર્વ પ્રાણીઓની ઉપર ક્ષેપન કરેછે. ” વળી પદ્મ (રામ) ચરિત્રના ઓગણચાલીશમા ઉદ્દેશમાં આપાદી ચાતુર્માસીની અઠાઈ સંબંધી વૃદ્ધસ્નાત્રના અધિકારમાં કહ્યું છે કે, “ તે ન્હવણ સંબંધી જળ દશરથ રાજાએ પોતાની ભાર્યા (રાણીઓ) ને મોકલ્યું. તરૂણવયની દાસીઓ તત્કાળ લઇ ગઇ અને રાણીઓએ પોતાના મસ્તક ઉપર સિંચન કર્યું. ”

વૃદ્ધશાંતિમાં પણ લખે છે કે, “ શાંતિજલ મસ્તક ઉપર ચડાવવું ” પુષ્પાલંબનમાં એટલે ખાસ જરૂરી પ્રસંગમાં પણ “ જ્યારે જરાસંધે જરા મુકીને કૃષ્ણના સૈન્યને ઉપદ્રવ કર્યો ત્યારે શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવે ધરણેદ્રે આપેલા શ્રી પાર્થનાથના ધિખનું સ્નાત્રજલ છાંટીને પોતાના સૈન્યને સાવધાન કર્યું હતું. ” તેવીજ રીતે શ્રીપાલ^૧ અને રમણીપાલને પણ બન્યું હતું.

૧ શ્રીપાળનો કુલ આદિશ્વર પ્રભુના સ્નાત્ર જળથી નષ્ટ થયો. ૨ મહીપાળનો કુલ સુર્ગ કુંડના જળથી નષ્ટ થયો.

દેવાદિસંબંધી ગૃહ, દુકાન, ક્ષેત્ર, વાડી તથા પાષાણ, ઘેટ, કાષ્ટ, વાંસ, રેતી, માટી અને ચુનો વિગેરે તથા ચંદન, કેસર, અને ભોગપુષ્પાદિક તેમજ ચંગેરી, ધૂપીયું, કલશ, વાસકુપિકા, ભાલપટ્ટ, મુકુટાદિક, ચામર, ચંદ્રુઆ, ઝાલર ભેરી વિગેરે વાઘ, કનાત, સરાવ, પડદા, કાંબલ, કપાટ, પાટ, પટ્ટિકા, કુંભ, ઓરસીઆ, કાજલ, જલ અને દીપક વિગેરે, તેમજ દેરાસરની ખાલ અથવા નીકે આવેલું જલ પ્રમુખ પણ પોતાના કે બીજાના કાર્યમાં વાપરવું નહીં. કારણ દેવભોગના દ્રવ્યની જેમ તેનો ઉપભોગ કરવાથી પણ દોષ લાગે છે. ચામર અને કનાત વિગેરેમાં તો મલિન થવાનો તથા તુટી ફાટી જવાનો સંભવ છે. તેથી તેમાં અધિક દોષનો સંભવ છે. વળી દેવ સંબંધી વાઘ પણ ગુરૂ કે સંધની આગળ વગાડવાં નહીં. કેટલાક એમ કહે છે કે, પુષ્કાલંબનમાં (જરૂરી કારણમાં) તેનો ઘણો ખદલો (નકરો) આપીને વપરાય છે. કહ્યું છે કે “જે મૂઢ દેવસંબંધી ચામર, છત્ર, અને કલસ વિગેરે ઉપકરણો મૂલ (નકરો) આપ્યા વિના પોતાના કાર્યમાં વાપરે છે તે દુઃખી થાય છે.” એવી રીતે નકરો આપીને પણ પોતે વાપરતાં જો તે ભાંગી તુટી જાય તો પોતાના દ્રવ્યથી તે ઉપકરણ નવાં કરાવી આપવા. જો તેમ ન બને તો દેવસેનની માતાની જેમ તિર્થયાદિક દુર્ગતિને પામે છે. સંપ્રદાયમાં તેવું દૃષ્ટાંત એમ અપાય છે કે, “દેવની આગલ દીપક કરી તેવડે ઘરનાં કાર્ય કરવાં નહીં, જો તેમ કરે તો તેને તિર્થયાગતિ પ્રાપ્ત થાય છે.”

દેવસેનની માતાનું દૃષ્ટાંત.

ઈંદ્રપુરનગરમાં દેવસેન નામે વ્યાપારી પોતાની માતા સહીત રહેતો હતો તેની પાડોશમાં ધનસેન નામે એક ઊંટવાલો રહેતો હતો. અન્યદા તેના ઘરમાંથી નીકળીને એક ઊંટડી હુમેશાં દેવસેનને ઘેર આવવા લાગી. ધનસેન તેને ઘણો માર મારી લઈ જાય તોપણ તે પાછી ત્યાં જઈને ઉભી રહે. પછી દેવ-

શેન અને પાનશેનની વચ્ચે સ્નેહ હતો તેથી જેવશેને મૂલ્ય આપીને તે ઊંઠડી ખરીદી કરી પોતાને ધર રાખી. એક વખતે જેવશેને કેટલું જ્ઞાનીનું તે ઊંઠડીના સ્નેહનું કારણ પુછ્યું, એવું તે જ્ઞાની બોલ્યા કે આ ઊંઠડી પૂર્વે લાંબે તારી માતા હતી. એક વખતે તેણીએ જિનપૂજા માટે તૈયારી કરી અને પાછી તેનાથી વરનાં કામ કર્યાં અને મુખના અંગારાથી સ્વદેહ સજ્જાવ્યા, તે કરીથી આ ઊંઠડી થઈ છે. આથી કરીને પૂર્વેલાવના સંબંધને લીધે તેનો તારી ઉપર સ્નેહ થયો ગયો છે. પાછી તે ઊંઠડી માંજ પામળિયત કરીને સદ્ગતિને પ્રાપ્ત થાય.

જેવદ્રવ્યની જેમ જ્ઞાન દ્રવ્ય પણ પોતાને કલ્પતું નથી. કાગલ પત્ર વિગેરે જે જ્ઞાન દ્રવ્ય છે તે જો આવકે સામગ્રે આપીને મૂકી દેાય તો પાછી તે પોતાના કાર્યમાં વાપરતું નહીં, તેમ અનિષ્ઠ બદલો આપ્યા વગર પોતાની પોશીમાં પણ ચુકવું (ભાંધવું) નહીં.

સાધારણ દ્રવ્ય પણ જો સમી આપ્યું દેાય તોજ આવકને વાપરતું મટે છે, તે શિવાય નહીં. અને સમી પણ સાધારણ દ્રવ્ય સાત દેવતાઓ વાપરતું, માયકાન્તિકને આપતું નહીં. હાલના બગલાર પ્રમાણે તો જે ગુરુના ન્યુત્રણા વિગેરેમાં સાધારણ દ્રવ્ય આવ્યું દેાય તે આવક પ્રાપ્તિને આપવામાં ચુક્તિ જળાતી નથી. પણ આવકે તેને શાળા વિગેરેના કાર્યમાં વાપરે છે.

વળી સાદું સાધી સંબંધી ગુણવસ્તુકાંતિ ઉપકરણો દેાય તે આવકે વાપરવાં નહીં. કારણ કે તે ગુરુ દ્રવ્ય છે. અને સ્થાપનામાર્ગ તથા જગમલા વિગેરે પ્રાયઃ મમીષ્માનની વૃદ્ધિ થવા માટે આવકને આપવાનો બગલાર સાધુઓમાં પ્રવર્તે છે. કારણ તે જ્ઞાનના અનિશ્ચિત ઉપકરણો છે. વલો તે ગુરુએ આપેલા અને આવકે લીધેલા અભાગિ જળાય છે. જે ગુણવસ્તુકાંતિ ગુરુદ્રવ્ય દેાય તે જીર્ણોદ્ધારમાં તથા નવીન ચેત્ય કરાવવામાં વાપરવું. જે ગુરુની પૂજા વખતે આપીને કરેલું ગુણવસ્તુકાંતિ દ્રવ્ય તે ગુરુદ્રવ્ય કહેવાય છે. અલિં કેઈ શંકા કરે

કે પૂર્વે એવીરીતે ગુરૂ પૂજા થતી કે નહીં ? અને ગુરૂ પૂજાનું દ્રવ્ય ક્યાં ઉપયોગી થતું ? તે કહે છે. ગુરૂની પૂજા સંબંધી જે સુવર્ણાદિદ્રવ્ય તે રજોહરણાદિ ઉપકરણોની જેમ ગુરૂદ્રવ્ય નથી. કારણ કે, તેમાં ગુરૂએ પોતાની નિશા કરેલી નથી. પૂર્વે કુમારપાલ રાજાએ પ્રતિદિન એકસો આઠ સુવર્ણ કમલોથી શ્રી હિમાચર્યની પૂજા કરેલી હતી. વળી “ ધર્મલાલે એવી આશીષ કહી ઊંચો હાથ કરી રહેલા સિદ્ધરોન સૂરિને રાજાએ એક કોટી દ્રવ્ય આપ્યું.” આ પ્રમાણે કહેલું છે. આ અર્પણ કરેલું દ્રવ્ય અગ્રપૂજા સંબંધી હતું. તેને રાંધે સૂરિની આજ્ઞાથી છાંયોદ્ધાર કરવામાં વાપર્યું હતું. આર્હિ તડકોડિન્ય ન્યાયથી અને ભોજન્ય ભોજન પાણાના સંબંધથી રજોહરણાદિ ઔદિક ઉપાધિની જેમ તે પૂજા દ્રવ્ય ગુરૂદ્રવ્ય થતું નથી. પણ પૂજ્ય અને પૂજના સંબંધવડે તે ગુરૂદ્રવ્ય થાય છે. જો એમ ન માનીએ તો શાદ્વલતકલ્પની વૃત્તિમાં કહેલ વાતનો ઉચ્છેદ થઈ જાય. તે વિષે વધારે શું કહેવું.

વળી જીવદેવસૂરિની પૂજા અર્થે મહાગ્રેષ્ટીએ અર્ધલાખ દ્રવ્ય આપ્યું હતું. સૂરિએ તે દ્રવ્યથી જિન-પ્રાસાદ પ્રમુખ કરાવ્યા હતા. તેમજ ધારાનગરીમાં લઘુભોજે શ્રી શાંતિવેતાલસૂરિને ખારલાખ અને સાઠ હજાર દ્રવ્ય આપ્યું હતું. તેમાંથી ગુરૂએ ખારલાખ દ્રવ્ય ખરચાવી માલવામાં જિન ચૈત્ય કરાવ્યાં અને સાઠહજાર દ્રવ્ય ખર્ચાવી ચિરાપદ (ચરાદ) નગરીમાં ચૈત્ય અને દેવકુલિકા બંધાવી હતી. તે વિષે વધારે હકીકત તેના પ્રબંધમાંથી જાણી લેવી. તેમજ સુમતિસાધુસૂરિના વારામાં મંડપાચલ દુર્ગને વિષે રહેલા શ્રી માકર નામના મલિકે શ્રાવકોના સંસર્ગથી જૈન ધર્મ અભિમુખ થઇને સુવર્ણ દ્રવ્યથી ગીતાર્થ ગુરૂની પૂજા કરી હતી, એવો વૃદ્ધવાદ સંભળાય છે વળી બાલકનું નામ સ્થાપન કરવા વખતે આવક બાલકને લઈ ઘેરથી નીકલી ગુરૂને ઉપાશ્રયે આવે ત્યાં ગુરૂને પ્રણામ કરી નવ સુવર્ણ કે રૂપાની મુદ્રાવડે ગુરૂની નવાંગ પૂજા કરી શુદ્ધી ગુરૂ અને દેવની સાક્ષીએ આપેલું નામ નિવેદન કરે. પછી ગુરૂ રોગ્ય મંત્રથી વાસક્ષેપને મંત્રી ઠંકારાદિન્યાસ પૂર્વક (વાસક્ષેપ ક્ષેપન કરીને) પોતાની સાક્ષીએ તે બાલકના નામ સ્થાપનની અનુજ્ઞા આપે. વળી “ બેવાર કે ત્રણવાર અષ્ટભેદીપૂજા, સંપૂર્ણ દેવવંદન, મોટા ચૈત્યમાં પણ સર્વ ધિઓતું અર્ચન

વા વંદના, સ્નાન મહોત્સવ, મહાપૂજા, પ્રભાવના વિગેરે, ગુરૂને મોટી વંદના, ગુરૂની અંગપૂજા, ત્યાં પ્રભાવ ના, પ્રથમ સ્વસ્તિક રચીને વ્યાખ્યાનરૂં અવશ્ય ધ્યાદિ નિયમો વર્ષા ચાતુર્માસ્યમાં વિશેષ કરીને મહાશ્વ કરવા ” એ પ્રમાણે પ્રમાત્તર સમુચ્ચય, આચારપ્રદીપ, આચારદિનકર, અને આદ્રવિધિ વિગેરે ગ્રંથોમાં કહેલ છે. તે અનુસારે શ્રીજિન અને ગુરૂની અંગ તથા અંગ પૂજા સિદ્ધ થાય છે અને તેમાં આવેલું દ્રવ્ય ગૌરવતા વાળા ચોખ્ખ સ્થાને ચોળવું. જિનેશ્વરની અંગ પૂજના સંબંધમાં ચોળવું નહીં

ધર્મસ્થાનમાં વાપરવા કહેલું-પ્રતિજ્ઞા કરેલું દ્રવ્ય જીવંજ વાપરવું, તે પોતાને કરવાના ભોજનાદિ-રૂપ ખર્ચમાં વાપરવું નહીં. કારણ કે તેમ કરવાથી સ્ફુટરીતે ધર્મના ધનનો ઉપભોગ કરવાનો દોષ લાગે છે. તેમ છતાં જેઓ યાત્રાદિકમાં જતાં પોતાના ભોજન ગાડી ભાડાં વિગેરેના ખર્ચ પોતે વાપરવા ધારેલા (માનેલા) દ્રવ્યમાં ગણે છે તે મૂઠા લોકોની શીગતિ થશે તે અમે જાણતા નથી. વળી પોતાના નામથી ઉજમણા વિગેરે મોટા આહંબરવડે માંડે જેથી લોકોમાં પોતાની ધણી પ્રશંસા થાય અને તેના નિષ્કય (નકરા)રૂં દ્રવ્ય થાડું મુકે તે પણ સ્પષ્ટ રીતે દોષજ છે. તેમજ સામાન્ય કે વિશેષપણે ખીજાએ આપેલું ધર્મ-સ્થાનમાં વાપરવારૂં જે દ્રવ્ય હોય તેને વાપરતી વખતે તેરૂં નામ સ્ફુટરીતે કહી બતાવવું. એવી રીતે સમુદાયરૂં હોય તો તે પણ કહી બતાવવું. જો તેમ ન થાય તો પુણ્યસ્થાનમાં ચોરીનો દોષ ઉત્પન્ન થાય છે. વલ્લી જે પિતા કે વડિલ વિગેરેના મૃત્યુસમયે તેમની પછવાડે ધર્મકાર્યમાં વાપરવા કહેલું હોય તો જ્યારે તેમને સાધ્ય હોય ત્યારે ગુરૂની તથા સંધની સમક્ષ આ પ્રમાણે કહેવું કે, હું તમારા નિમિત્તે આટલા દિવસમાં આટલું ધન વાપરીશ, તેની અનુમોદના તમારે કરવી. પછી એ દ્રવ્ય પણ સર્વ જાણે તેવી રીતે તરતમાંજ વાપરવું. આભડાંપ્રેમીના પુત્રની ધેઠે,

આભડશ્રેષ્ઠીની કથા.

અણહિલપુરપાટણમાં શ્રીમાલી જ્ઞાતિનો નાગરાજ નામે કોટીધ્વજ શ્રેષ્ઠી હતો. તેને મહિલાદેવી નામે સ્ત્રી હતી. શ્રેષ્ઠા નાગરાજ વિસ્મયિકાના રોગથી અચાનક મૃત્યુ પામ્યો. મહિલાદેવી તે વખતે સગર્ભા હતી છતાં તેને પુત્ર ન હતો તેથી રાજાએ તેનું સર્વ દ્રવ્ય લઇ લીધું. શેઠાણી મહિલાદેવી પોતાને પીયર ધવલક-પુર (ઘોળકા) ગઈ. અનુક્રમે અમારી પળાવવાનો ઢાહડ ઉત્પન્ન થતાં પિતાએ તે પૂરો કર્યો અને તેને એક પુત્ર અવતર્યો. તેનું નામ આભડ એવું પાડયું. પાંચ વર્ષનો થયો એટલે તેને પાઠશાલામાં ભણવા મોકલ્યો. ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ તેને બાપ વગરનો કહી બોલાવવા લાગ્યા. તેથી તેણે માતા પાસેથી પોતાનું વૃત્તાંત જાણી લીધું. યૌવનવયને પ્રાપ્ત થતાં તે પાટણ ગયો. ત્યાં સ્વગૃહે રહી વ્યાપાર કરવા લાગ્યો. અને ભાવલદેવી નામે એક શ્રેષ્ઠીની કન્યા તે પરણ્યો. પુણ્યોના ઉદયથી પૂર્વના કાટેલા નિધાનનો લાભ થતાં તે કોટીધ્વજ થયો. અનુક્રમે તેને ત્રણ પુત્ર થયા. પછી કેટલેક દિવસે દુષ્કર્મના ઉદયથી પાછો નિર્ધન થયો. દારિદ્રને લીધે પોતાની સ્ત્રીને પુત્રસહિત પિયર મોકલી પોતે કોઈ મણિકારની દુકાને મણિ ધસવા માટે નોકર રહ્યો. ત્યાંથી પ્રતિદિન જવ મળતાં તેને પોતાની જાતે દળી, રાંધી, ખાઈને કાળનિર્ગમન કરવા લાગ્યો. એક વખતે શ્રી હેમસૂરિની પાસે તેણે ઇચ્છાપરિમાણની બાધા ધણા સંક્ષેપથી લેવા માંડી ત્યારે ગુરૂએ નિષેધ કર્યો. એટલે તેણે નવલાખ દ્રમ (દામ) સુધી રાખવાનો સ્વીકાર કર્યો. ઉપરાંતના ત્યાગ કર્યો. તેના પ્રમાણમાં બીજી વસ્તુઓનો પણ નિયમ લીધો. તે શિવાય જો વધારે થાય તો ધર્મકાર્યમાં વાપરવું. અનુક્રમે મણિકારને ઘેર કામકરતાં તેની ગાંઠે પાંચ દ્રમ થયા. એક વખતે તે પાંચ દ્રમમવડે તેણે ઈંદ્રનીલમણિનું કંઠાલરણ ખરીદ કરી તેને ધસી ઉજવલ કર્યું. પછી તે ઈંદ્રનીલમણીના લક્ષ લક્ષ મૂલ્યના મણિ કર્યા. તેમ કરતાં કરતાં તે પાછો પ્રથમની જેમ મોટો ધનવાન થયો. પુનઃ તેને કુટુંબ આવી મળ્યું. તે પ્રતિદિન સાધુ મુનિરાજને ધી

હારેલા ધડાનું દાન, સાધાર્મિકવાત્સલ્ય, દાનશાળા, મહાપૂજા, પ્રતિવર્ષ-પુસ્તક લેખન, ચૈત્યોના છૂલોદ્ધાર અને જિનર્થિઓ કરાવવા વિગેરે ધર્મ કૃત્યોને કરવા લાગ્યો. તેમ કરતાં ચોરાશી વર્ષનું આયુષ્ય વ્યતિત થયું એતકાળે ધર્મ વહી વંચાવતાં તેમાં પોતે અઘણુ લાખ દ્રમ્મનો વ્યય કર્યો તે સાંભળી શ્રેષ્ઠ ખામ્બો અને બોલ્યો અરે હું કેવો કૃપણ કે મેં એક કોટી ધન પણ ધર્મમાં વાપર્યું નહીં! પછી તેના પુત્રાએ તત્કાલ દશલાખ દ્રવ્ય વાપરી એક કોટી અને આઠ લાખ દ્રવ્ય પૂરૂ કર્યું. અને પુનઃ તેમની પાછળ આઠ લાખ દ્રવ્ય વાપરવું માન્યું. તે અનશન કરી સ્વર્ગે ગયો. જિનદાસ વિગેરે તેના પુત્રાએ કહેવા પ્રમાણે તે ધર્મધન વાપર્યું અનુક્રમે તેઓ પણ સદ્ગતિને પામ્યા. એ પ્રમાણે જે અમારી દ્રવ્ય પ્રમુખ છે તે પણ અનિશ્ચિત હોવાથી દેવાદિના ભોગમાં આવતું નથી.

જે જ્ઞાન દ્રવ્ય છે તે સ્વસ્થાને (જ્ઞાનમાં) અને દેવસ્થાને પણ ઉપયોગમાં આવે છે તે શિવાય બીજા ઉપયોગમાં આવતું નથી. વળી જે દ્રવ્યલિંગીજાતિ વિગેરેનું દ્રવ્ય હોય તે અભયદાન વિગેરેમાંજ વાપરવું. ચૈત્ય પ્રમુખમાં વાપરવું નહીં કારણ કે તે અત્યંત અશુદ્ધ છે.

ઉપર પ્રમાણે દરેક પ્રસંગે સર્વત્ર ધર્મના ઉપકરણો વાપરવામાં પણ વિવેકી શ્રાવકોએ અવિધિ આગાતનાના નિવારણમાટે વિવેક રાખવો, નહા તો પ્રાયશ્ચિત્તમાં આવી જવાય છે તે વિષે શ્રી મહાનિશીથ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે, “અવિધિવડે પોતાના પણ ઉત્તરિય, રજોહરણ, ઢાંડો વિગેરે વાપરે તો ચોથ ભક્તનું પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે.” તેથી શ્રાવકોએ ચરવલા સુહૃપત્તિ વિગેરે ઉપકરણો પણ વિધિથી વાપરી પાછા સ્વસ્થાને સુકવા. નહીં તો ધર્માવજ્ઞા વિગેરે દોષ પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે આ બીજું વૃદ્ધિદ્ધાર સવિસ્તર પણે સમાપ્ત થયું. ૨.

॥ इति द्वितीयं वृद्धिद्वारं समाप्तम् ॥

ટીકામૂલ—एव चैत्यद्रव्यादिवृद्धिं कुर्वतः कस्यचिदनाभोगादिना चैत्यद्रव्यादिविप्रणाशोऽपि स्यात् अतः पुनः कर्तृद्वारेण मुख्यवृत्त्या गाथा त्रयेण तद्भेदानाह ॥

ઉપર પ્રમાણે ચૈત્ય દ્રવ્યાદિની વૃદ્ધિ કરતાં પણ કોઇ વખત અનાભોગાદિક કારણથી ચૈત્યદ્રવ્યાદિનો નાશ પણ થાય છે એથી પુનઃ કર્તાદ્વારા મુખ્ય વૃત્તિયરૂ તેના ભેદ ત્રણ ગાથાથી કહે છે.

મૂલ—जस्केइ जो लविस्केइ जिणदवं तु सावण ।

पन्नाहीणो जवेजोण लिप्पइ पावकम्मणा ॥ १३ ॥

ભાવાર્થ:—જે દેવાદિદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરે અથવા ઉપેક્ષા કરી બીજને ખાવા દે, અથવા તે વિષે મંદમતિપણથી કોઈને અંગ ઉધારે ધીરે તો તે પાપકર્મથી લિપ્ત થાય છે. ૧૩.

ટીકામૂલ—भख्येति । व्याख्या । कंठ्यं । नवरं भक्षणं देवद्रव्यस्य तदुपचारस्य वा तु शब्दात् ज्ञानद्रव्या-
देश्च स्वयमुपजीवनं १ उपेक्षणं तदेव परस्य कुर्वतः शक्तितोऽनिवारणं २ प्रज्ञाहीनत्वमंगोद्धारादिना देवद्रव्या-
दिदानं यद्वा मंदमतिताया स्वल्पेन बहुना वा धनेन कार्यसिद्ध्यवेदकत्वात् यथाकथंचित् द्रव्यव्ययकारित्वं कूटले-
ख्यं कृतत्वं च ३ ॥ १३ ॥

ટીકા ભોષાંતર:—આ ગાથા સુગમ છે; તેમાં વિશેષ ઓરલુંજ બાણવાનું છે કે, પ્રથમ ભક્ષણ ઓરલે

દેવદ્રવ્ય તેમજ ઉપચારથી અથવા મૂલમાં તું શબ્દ આપેલો છે તેથી જ્ઞાન દ્રવ્ય વિગેરેને આઈ જઈ પોતાની આજીવિકા કરવી તે, બીજી તેની ઉપેક્ષા એટલે તે પ્રમાણે બીજા માણસ આઈ જતો હોય તેને પોતાની શક્તિ છતાં તેમ કરતાં વારવો નહીં તે, ત્રીજી પ્રજ્ઞાહીનત્વ એટલે કોઈને-અંગ ઉધારે દેવદ્રવ્યાદિ આપે અથવા અદ્ય બુદ્ધિપણથી કાર્યની સિદ્ધિ થોડે કે ઘણું દ્રવ્ય થશે તે જાણે નહીં તેથી દ્રવ્યનો અર્થ કરવામાં અવિચારીપણું કરે અથવા નાનું લેખું ખોટું મંડાવે, તેમાં ભૂલ કરે તે. ૧૩.

મૂલ-ચેદ્યદર્શન સાહારણં ચ જો દૂહ્શ મોહિયમશ્ન ।

ધમ્મં ચ સો ન યાણેશ્ અહવા વદ્ધાનં ન નરણ ॥ ૧૪ ॥

માવાચ્યઃ—જે શ્રાવક ચૈત્ય દ્રવ્ય સાધારણ દ્રવ્ય તથા જ્ઞાન દ્રવ્યાદિનો મોહ બુદ્ધિથી ઉપભોગ કરે વા ચોરી લે, તો તે ધર્મને જાણતો નથી એમ સમજવું અથવા તેણે નારકીનું આયુષ્ય ખાંધેલ છે, એમ સમજવું. ૧૪.

ટીકામૂલ—ચેદ્યોતે । વ્યાખ્યા । ચૈત્યદ્રવ્યં સાધારણદ્રવ્યં ચકારાત્ જ્ઞાનદ્રવ્યાદિકં યો દોષિઃ વ્યાજવ્યવહારાદિના તદુપયોગિદ્રવ્યમુપમુંકે ઉપલક્ષણતસ્તદ્મુજ્ઞાતિ । અત્ર તદુપયોગિભામં ચતુષ્કાદિવૃદ્ધ્યા નિર્ણય તદ્ધનં ગ્રાહ્યં ન ત્વધિકં પરકીયત્વાત્ । યતઃ “ઉચિત્તં મુત્સૂનકલં દઘ્વાદ્ધકમાગયં ચ ઉક્કરિસં નિવહિયમાવિજાણંતો પરસ્સ સંતં ન ગિહ્વિજ્ઞા ” ૧ । વ્યાખ્યા ઉચિતકલા શતં પ્રતિચતુષ્કપંચક વૃદ્ધ્યાદિરૂપા “વ્યાજે સ્યાત્ દ્વિગુણં

વિષ્ણુ વ્યવસાયે ચતુર્ગુણમિત્યાદિ રૂપાવા તાં । તથા દ્રવ્યં ગણિમધરિમાદિ આદિશબ્દાત્ તદ્વત્તાનેકભેદમ્મહઃ તેષાં
 દ્રવ્યાવીનાં ક્રમેણ દ્રવ્યક્ષયલક્ષણેનાગતઃ સંપન્નો યદુત્કર્પોઽર્થવૃદ્ધિરુપસ્તં મુક્ત્વા શોષં ન ગૃહ્ણીયાત્ કોઽર્થઃ યત્ક-
 થંચિત્ પૂર્ગીફલાદિ દ્રવ્યાણાં ક્ષયાદિગુણાદિલાભઃ સ્યાત્ તદા તમદુષ્ટાશયતયા ગૃહ્ણાતિ નત્વેવં ચિંતયેત્ સુંદરં
 જાતેં યત્પૂર્ગીફલાદીનાં ક્ષયોઽભૂત્ इति तथा निपतितमपि परसत्त्वं जानन्न गृह्णीयात् कलांतरादौ क्रयविक्रयादौ
 च देशकालाद्यपेक्षया य उचितः शिष्टजनानिदितो लाभः स एव ग्राह्य इति भावः इति प्रति० वृ० ३ व्रते ५
 અતિચારાધિકારે યવં સતિ અધિકગ્રહણે સદ્વ્યવહારમંગ આપયેતેતિ તત્ત્વં ॥ ૧૪ ॥

टीका भाषांतरः—चैत्य द्रव्य साधारण्य द्रव्य तेभ्य च शब्द छे तेथी ज्ञान द्रव्यादि द्रव्य तेने अरहे
 तेना व्याज व्यवहार विगरेथी उपजेला द्रव्यने पोते भाषण्य अथवा चोरी जय अहिं व्याजभांथी उपजेला
 लास ते सैंकडें चार के पांच रका प्रमाणे पधारो थाय तेवो निर्णय करी ते धन लेवुं तेथी अधिक लेवुं नहों;
 कारण के ते परकीय द्रव्य छे, ते विषे कहें छे के, “सो रूपीअे चार के पांच रका पधे तेरहुंज द्रव्य लेवुं”
 “व्याजभां जमलुं अने व्यापारभां योगलुं द्रव्य थाय” अे रीति प्रमाणे द्रव्य लेवुं. तेभज जे गणी
 शकाय के धारण करी शकाय धृत्यादि प्रकारनी वस्तुओनुं होय, अहिं आदि शब्दनुं अहुण छे तेथी तद्गत
 अनेक वस्तु व्यापारना लेहनुं अहुण करी लेवुं ते वस्तुओनो कोछ कारणथी क्षय थर्ध जवाथी अनुक्रमपउ
 प्राप्त थयेलो जे वृद्धिरूप योग्य उत्कर्ष तेने मुकी पधारालुं द्रव्य अहुण करवुं नहों. अर्थात् कोछ कारणथी
 गामभांथी या देशभांथी सोपारी प्रमुख द्रव्यनो क्षय थाय तेथी द्वादि संबंधी ते वस्तु अपी जय अने तेथी
 जमल्लो तमल्लो लास थाय तो तेने शुद्ध हृदयथी अहुण करवो, पण अेम चितववुं नहों के, आ सोपारी
 विगरे द्रव्यनो क्षय थयो ते साइं थयुं; तेभज कांछ पडी रहेलुं होय तो ते पारकुं जाव्या छतां अहुण करवुं नहों,
 अर्थात् व्याज पहिपट विगरेथी अने क्य विक्रयादिकथी देशकाणनी अपेक्षाअे जे शिष्टजनोअे अनिदित
 लास भले तेज अहुण करवो, अेज तेनो दोषार्थ छे. प्रतिक्रमण सूत्रनी वृत्तिभां त्रीज प्रतना पांच अति-

ચારના અધિકારમાં એ પ્રમાણે જણાવેલું છે. એમ છતાં પણ જો અધિક ગ્રહણ કરે તો સદ્ વ્યવહારનો ભંગ પ્રાપ્ત થાય એમ સમજવું ૧૪.

**મૂલ-આયાણં જો જ્ઞજઙ્, પમિવન્નધણં ન દેઙ્ગ દેવસ્સ ।
ગરહંતં ચોવિસ્કઙ્ગ, સો વિહુ પરિન્નમઙ્ગ સંસારે ॥ ૧૫ ॥**

ભાવાર્થ:—જે દેવાદિસંબંધી ભાડું ભાંગે, જે પર્યુષણ વિગેરે પર્વમાં ચૈત્યાદિ સ્થાનમાં આપવા પ્રતિજ્ઞા કરેલું ધન આપે નહીં, અને જે ઇર્ષ્યાદિકથી દૂષિત કરતા એવા કોઈ અવિનીતના વચનથી માની થઈ દેવાદિદ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરે તે પણ નિશ્ચે આ સંસારને વિષે પરિભ્રમણ કરે છે. ૧૫.

ટીકામૂલ—આયાણમિતિ વ્યાખ્યા—આવાને તૃણાગૃહપ્રસ્તત્વાત્ દેવાદિસત્કં માટકં યો મનક્તિ ૫ તથા યઃ પર્યુષણાદૌ ચ ચૈત્યાદિસ્થાને દેયતયા પ્રતિજ્ઞાતં ધનં ન દત્તે ૬ તથા ગર્હત ઈર્ષ્યાદિવશાદુર્વાક્યેન દૂષયન્ત મવિનીતં યોવોપેક્ષતે તથા સતિ કદાચિત્તદ્વાક્યશ્રવણાત્ મહેંદ્રપુરીયશ્રાદ્ધવન્ માનીભૂય^૧ દેવાદિદ્રવ્યરક્ષાદૌ શક્તિ માનપ્યુદાસીનો ભવતીત્યર્થઃ ૭ યતઃ एतदेवमहत्पापं धर्मस्थानेऽप्युदासिता इति ॥ ૧૫ ॥

૧ ગ્લાનીભૂય એવો પણ પાઠ છે.

ટીકા ભાષાંતર:—આદાન એટલે દેવાદિસંબંધી ભાડું, તેને તૃષ્ણારૂપ ગ્રહથી ગ્રસ્ત થઈ જે ભાંગી નાખે તે, તેમજ પર્યુષણાદિ પર્વમાં ચૈત્યાદિસ્થાને આપવાને પ્રતિજ્ઞા કરેલા દ્રવ્યને જે આપે નહીં તે, અને ઇર્ષ્યાદિકને લીધે દુર્વાક્ય બોલી દૂષિત કરતા એવા અવિનીતને જે ઉપેક્ષા કરે એટલે કદાચિત્ તેવા દુર્જનના દુર્વાક્ય સાંભળી મહેદ્રપુરના આવકની જેમ માની. થઇને અથવા કાયર થઇને દેવાદિદ્રવ્યની રક્ષા કરવામાં શક્તિમાન્ છતાં પણ જે ઉદાસી થઇને ઉપેક્ષા કરે તે આ સંસારમાં ભગ્ને છે ઉપેક્ષા કરવાના સંબંધમાં કહ્યું છે કે, “ ધર્મના કાર્યમાં ઉદાસી થઈ રહેવું તે મોટું પાપ છે. ” ૧૫

હવે સાધુની અપેક્ષાએ થયેલા ભેદ કહે છે.

મૂલ—ચૈત્યદ્રવ્યવિણાસે તદ્વવિણાસણે હવિહજ્ઞેષ ।

સાહૂ નવિરકમાણો અણંતસંસારિનિ હોઈ ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થ:—ચૈત્યદ્રવ્ય (સુવર્ણાદિ)ના વિનાશને વિષે અને બે પ્રકારની તે ચૈત્ય દ્રવ્યવડે પ્રાપ્ત થયેલ વસ્તુઓના વિનાશને વિષે બે સાધુ પણ ઉપેક્ષા કરે તો તે અનંત સંસારી થાયછે. ૧૬.

ટીકામૂલ—અથ સંયતાપેક્ષયાપિ તદ્જ્ઞેદાનાહ । ચૈઈણિતિ । વ્યાખ્યા । ચૈત્યદ્રવ્યં હિરણ્યાદિ તસ્ય વિનાશે ભક્ષણાદિતો ન્યૂનત્વેન હાનિરૂપે વિધ્વંસરૂપે ચ । તથા તેન ચૈત્યદ્રવ્યેણાતં દ્રવ્યં દારૂપલેપ્તકાદિ તસ્ય વિનાશને ચ । તસ્મિન્ કથંભૂતે દ્વિવિધે યોગ્યાતીતભાવમેદાત્ । તન્ન યોગ્યં તદ્વ્યમાનીતં ચૈત્યત્વેન પરિણસ્યત્ । इत्यर्थः ।

અતીતભાવં લગ્નોત્પાદિતં ચૈત્યત્વેન પરિણતમિત્યર્થઃ । મથવા મૂલોત્તરભેદાત્ દ્વિવિધે તન્ન મૂલં સ્તંભકુંભાદિ ઉત્તરં
તુ છાદનાદિ । યદ્વા સ્વપક્ષપરપક્ષરૂતભેદાત્ દ્વિવિધે । એવમનેકધા દ્વૈવિધ્યં । અત્રાપિશબ્દસ્યાધ્યાહારાદાસ્તાં
શ્રાવકઃ સર્વસાવચ્ચવિરતઃ સાધુરપિ તત્રોદાસીન્યં કુર્વાણો દેશનાદિભિરનિવારયન્નંતસંસારિકો મળિત ઇત્યં
વિનશ્યત્ ચૈત્યદ્રવ્યાદ્યુપેક્ષાં સંયતેનાપિ સર્વથા ન કાર્યા ઇત્યર્થઃ । અયં ભાવઃ કારણભેદાત્ ચૈત્યદ્રવ્યં દ્વિવિધં
ઉપકારક ઉપાદાનં ચ તત્રાયં ધનાદિ દ્વિતીય યોગ્યદ્રવ્યં તે અપિ મક્ષણાદિભેદાત્ પ્રત્યેકં સપ્તવિધેસ્તઃ । તાન્યપિ
પુનઃ સ્વપક્ષપરપક્ષકર્તૃભેદાત્ દ્વિવિધાનિ । એવ ચૈત્યદ્રવ્યવિનાશોઽષ્ટાવિંશતિધા બોધ્યઃ । ઇત્યં જ્ઞાનદ્રવ્યેઽપિ ભાવના
કાર્યા । સાધારણાદેસ્તૂચિતોપદંભરૂત્વાત્ પ્રત્યેકં ચતુર્દશભેદા ભાવ્યાઃ । બાલબોધાર્થં યંત્રરૂમપિ દર્શનાય મિતિ॥૧૬॥

ચૈત્યદ્રવ્યાદિવિનાશ યંત્રકમ્.						
દ્રવ્યનામાનિ	ચૈત્ય દ્રવ્યસ્ય	જ્ઞાન દ્રવ્યસ્ય.	ગુરુ દ્રવ્યસ્ય.	સાધારણ દ્રવ્યસ્ય.	ધર્મ દ્રવ્યસ્ય.	સર્વ સંખ્યા.
ભેદાંકાઃ	૨૮	૨૮	૨૮	૧૪	૧૪	૧૧૨

ટીકા ભાષાંતરઃ—ચૈત્ય દ્રવ્ય જે સુવર્ણ વિગેરે તેના વિનાશ એટલે લક્ષણાદિવડે ઓછું કરવાથી હાનિ
કરવી અથવા વિધ્વંસ કરવો તે અને તે ચૈત્ય દ્રવ્યવડે પ્રાપ્ત કરેલું દ્રવ્ય જે કાષ્ઠ, પાષાણ ઇંટ વિગેરે તેના
પણ જે નાશ કરવો તે. તે દ્રવ્ય યોગ્ય અને અતીતભાવ એવા બે લેહેવાળું છે. યોગ્ય એટલે જે નહું લાવવામાં
આવ્યું હોય અર્થાત્ ચૈત્યપણે પરિણામ પામવાનું તે અને બીજું અતીત ભાવ એટલે જે ચૈત્યાદિકમાં લાગેલું

ઉખડી ગયું હોય અર્થાત્ ચૈત્યપણે પરિણામ પામેલું હોય તે, અથવા મૂલ અને ઉત્તર એવા બે ભેદથી બે પ્રકારે છે. તેમાં મૂળ તે સ્તંભકુંભી વિગેરે અને ઉત્તર તે ઉપરનું માળણ વિગેરે. અથવા સ્વપક્ષ અને પરપક્ષથી કરેલા ભેદવડે બે પ્રકારનું છે. એવી રીતે તેના અનેક રીતે બે ભેદ થઈ શકે છે. આહિં અપિ શબ્દનો અધ્યાહાર હોવાથી એવો અર્થ થાય છે કે શ્રાવકની વાત તો એક તરફ રહી પણ સર્વ સાવધ કર્મથી વિરત એવાં સાધુ પણ જો તે દેવદ્રવ્યાદિના વિનાશમાં ઉદાસીપણું રાખે એટલે કે દ્રવ્યાદિનો બગાડ થતો હોય તેને દેશનાદિકવડે નિવારે નહીં તો તે અનંત સંસારી થાયછે. અર્થાત્ એવી રીતે નાશ પામતા ચૈત્યાદિ દ્રવ્યની સાધુએ પણ સર્વથા ઉપેક્ષા કરવી નહીં આ સર્વનો ભાવાર્થ એવો છે કે કારણ ભેદથી ચૈત્ય દ્રવ્ય ઉપકારક અને ઉપાદાન એવા બે ભેદ વાળું છે. તેમાં પેહેલું ઉપકારક દ્રવ્ય તે ધન વિગેરે અને બીજું ઉપાદાન દ્રવ્ય તે ચોખ્ખું દ્રવ્ય તે બંનેના ભક્ષણાદિ ભેદવડે સાત સાત ભેદ થાય છે. તે પ્રત્યેકના પણ સ્વપક્ષ અને પરપક્ષવડે બે બે ભેદ થાય છે. એવીરીતે એકંદર ચૈત્યદ્રવ્યનો અઠ્યાવિશ પ્રકારે વિનાશ બાણવો. એવીરીતે જ્ઞાન દ્રવ્યની પણ ભાવના કરવી. સાધારણ વિગેરે દ્રવ્યતો ઉચિત રીતે ઉપદ્રુભકારક જ હોવાથી તેના ઉપકારકને ઉપાદાન એવા બે ભેદ થતા નથી તેથી સાધારણ દ્રવ્ય અને ધર્મ દ્રવ્યનો વિનાશ ચૈદ ભેદ થાય છે. બાળ છવોને બોધ થવા માટે તેનું યંત્ર પણ ઉપર આપ્યું છે તે જોઈ લેવું. ૧૬.

હવે ઉપર કહેલી બાબતને અનુસરીને વિનાશકપણે રહેલા સ્વપક્ષ અને પરપક્ષરૂપ બે ભેદનું નિરૂપણ કરે છે.

મૂલ-રાગાઈદોસડઠો, જિણેહિં જણિન વિણાસગો હુવિહો ।

દેવાઈદવપણગે, સપસ્કપરપસ્કજેણાં ॥ ૧૭ ॥

માર્થઃ—શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતે રાગાદિદોષાથી દુષિત એવા દેવાદિ પાંચ પ્રકારના દ્ર-
વ્યનો વિનાશક સ્વપક્ષ અને પરપક્ષ એવા ભેદથી બે પ્રકારનો કહેલો છે. ૧૭.

ટીકામૂલ—અથ તદનુરોધતો વિનાશકત્વેન સ્વપક્ષપરપક્ષો નિરૂપયતિ। રાગા इति व्याख्या कंठयं। नवरं रागा-
द्विदोषबुद्ध्युत्तरागोदष्टिरागादिः। आदिशब्दात् द्वेषलोभाकुट्टिविभ्रमानाभोगसंशयसहसात्कारापेक्षाबुद्ध्यादि ग्रहणं तद्योग्य-
तादर्शनार्थं हेतुगर्भितविशेषणमिदं। स्वपक्षः साधर्मिकवर्गः श्राद्धादिः १० परपक्षो वैधर्मिकलोकः पापंढ्यादिरिति॥ १७॥

ટીકા भाषांतरः—આ ગાથાનો અર્થ સુગમ છે. તેમાં વિશેષ જણવાનું એટલું જ કે, રાગાદિદોષ-
પડે દૂષિત એટલે રાગ તે દૃષ્ટિરાગ વિગેરે, આદિ શબ્દનું અહુષ છે તેથી દ્વેષ, લોભ, આકુટ્ટિ, વિભ્રમ, અ-
નાભોગ, સંશય, સહસાત્કાર અને અપેક્ષા બુદ્ધિ વિગેરે લેવા, એટલે આદિ શબ્દથી દ્વેષાદિ બતાવેલા દોષાવડે
દૂષિત પણ અહુષ કરવા. તેની ચોખ્ખતા બતાવવાને માટે આ હેતુ ગણિત વિશેષણ છે. અહિં સ્વપક્ષના વિનાશકમાં
સાધર્મિક વર્ગ આવક વિગેરે સમજવા અને પરપક્ષ વિનાશકમાં અન્ય મતી વર્ગ પાપંડી વિગેરે સમજવા. ૧૭.

આહું કોઇ શંકા કરે છે કે—

मूल—चोएइ चेइयाणं, खित्तिहरिस्सेअ गामगोवाइ।

૧ શ્રાદ્ધાદિ પાસે ટીકામાં ૧૦ નો અંક છે તેથી ૪ પ્રકારનો સધ, ૫ પ્રકારના પાસથા વિગેરે અને ૧ નિન્હવ
એમ સ્વપક્ષ વિનાશક દશ પ્રકારના સમજવા. પરપક્ષ વિનાશક ૧૨ મિત્ર ૪ વર્ણને ૧ કુલિંગી એમ સત્તર પ્રકારે સમજવા.

લગ્નંતસ્સ ય જણો, તિગરણસોહી કહં તુ જવે ॥ ૧૭ ॥

ભાવાર્થ:—જે સાધુ ચૈત્ય સંબંધી ક્ષેત્ર, હિરણ્ય, ગામ અને ગોપ વિગેરેની જો ચિંતા રાખે તો ત્રણ પ્રકારે સંયમને ધારણ કરનારા સાધુને ત્રિકરણ શુદ્ધિ કેવી રીતે થાય ? ૧૮.

ટીકામૂલ—અત્રાહ પર: । चोपइ इति । व्याख्या । यः चैत्यादिसत्कस्य धनादिवर्धकक्षेत्रहिरण्यग्रामगृह-
हृद्गोपादेरादानादि विधिना चिंतयति तस्य त्रिधा संयमवतः साधोऽस्त्रિકरणशुद्धिः कथं स्यादपि तु न स्यात् य-
थाप्रतिज्ञातव्रतभंगसंभवादित्यर्थः ॥ १८ ॥

ટીકા ભાષાંતર:—જે સાધુ ચૈત્યાદિ સંબંધી ધન વિગેરેને વધારનારા ક્ષેત્રો, સુવર્ણ, ગામ, ઘર, દુકાન અને ગોપ વિગેરેને ગ્રહણ કરવા કે તપાસવા વિગેરેના કામની જો ચિંતા રાખે તો મન વચન કાયાથી સંયમને ધરનારા તે સાધુને ત્રિકરણશુદ્ધિ શી રીતે થાય ? અર્થાત્ ન થાય કારણ કે તેમ કરવાથી અંગી-કાર કરેલા પ્રતોનો ભંગ થવા સંભવ છે. ૧૮.

જો ગાથાથી ઉપરની શંકાનો ઉત્તર આપે છે.

મૂલ—નન્નઈ શ્ચ વિજ્ઞાસા, જો એચ્છાઈ સયં વિમગ્નિજ્ઞા ।

૧ મન વચન કાયાવડે પાંચે આશ્રય કરું નહી, કરાવું નહી, અતુમોદું નહી જો ત્રિકરણ સમજવું.

તસ્સં ન હોઈ વિસોહી, અહ કોઈ હરિજાં એઝાઈ ॥૧૯૫॥ --
તહ કરેઈ ઝવેહં, જા જાણિયાન તિગરણવિસોહી ।
સાય ન હોઈ અજત્તી, તસ્સા તમ્હા નિવારિજા ॥ ૨૫૦ ॥

માર્થ—આ વિષે વિકલ્પ છે. એટલે સાધુને તેમ કરતાં ત્રિકરણ શુદ્ધિ થાય અને ન પણ થાય. જે સાધુ દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવા માટે પોતે માગે તો તે સાધુને વિશુદ્ધિ થતી નથી. અને જે કોઈ તે દેવાદિદ્રવ્યનો વિનાશ કરતું હોય, તેની જે સાધુ ઉપેક્ષા કરે તો જે ત્રિકરણની શુદ્ધિ પુર્વે કહેવામાં આવી છે તે થતી નથી. તેમજ દેવગુરૂ વિગેરેની ભક્તિ પણ રહેતી નથી. તે માટે સાધુએ દેવદ્રવ્યની હાનિને કરનાર અવિનીત પુરૂષને નિવારવો. ૧૯-૨૦.

ટીકામૂલ—અત્રોત્તરં ગાથાયુગ્મેનાહ । મન્નેતિ । તત્થેતિ । વ્યાખ્યા । અત્રાધિકારે મળ્યતે વિભાષા વિકલ્પઃ ન ભવતિ ભવતિ ચ શુદ્ધિરિત્યર્થઃ । તત્રાદૌ ચ વિશુદ્ધ્યસંભવં દર્શયતિ । ઉત્સર્ગતો યથાવત્ દેવાદિ ધનવૃદ્ધિસંભવે યો રાજામાત્યાદ્યભ્યર્થનપૂર્વે ઉક્તસ્થાનાનિ વિમાર્ગયેત્ ચિંતયેત્ આદાનાદિવિધિના તેભ્યો નવ્ય ધનમુત્પાદયતીત્યર્થઃ તદાની તસ્ય સાધોર્વિશુદ્ધિર્ન ભવતિ । અયથાકાલં રાજાદ્યભિયોગેન તેષાં પરિતાપાદિનોક્તવૃદ્ધ્યાદ્યુત્સાહમંગસંભવાત્ આશ્ચર્યધનાચ સ્ફુટં ભવદુક્તદોષાવકાશ इति भावः । अथ विशुद्धिसंभवं दर्शयति । अथ कोपि

हरेद्विनाशयेत् पतानि तत्र य उपेक्षां करोति तस्य या भ्रिकरणविशोधिमणिता सा न भवति । चात् पुनर्भांकेरपि
 न स्यात् । तथा सति आज्ञाप्रमोदोत्साहभंगात् पापानुबन्धः समुज्ज्वलते इत्यर्थः तस्मात् अधिर्गतिं सुमाधुनिंवारयेत्
 सर्वशक्त्या । अतः केनचिद् भद्रकादिना प्राग्धितोर्णं अन्यथा जिनादिमूलद्रव्यं विलुप्यमानं यथा तथा रक्षयतो
 मुनेरभ्युपेतव्रतहानिर्न । प्रत्युत धर्मपुष्टिरेव जिनाङ्गाराधनादिलाभात् । यदुक्तं निशाम्भाष्ये ११ उद्देशे " इवाणि
 रायणिय कज्जंति उल्लोयणगाहा " चेद्भागं वा तद्व्याधिणासेवा संजङ्कारणे वा अन्नमियकङ्किया कज्जेरायाहीणे
 सो राया तं कज्जं न करेइ सयं वुग्गाहिओ वा तस्साउंटणानिमित्तं द्गतीरे आयाविजा तं च द्गतीरं तस्स रण्णो
 उल्लोयणे ठिथं णिमपत्तेवा तत्थय आयावंतो ससहाओ आयावेइ उभयद्वो धिइसंघयणेहिं तिरिमाणं जो अव-
 तरणपहो मणुआण य प्हाणाइयं च भोगठागं तं चेव वज्जेउं आयावेइ कज्जे तं महातवनुत्तं दहुं अल्लपज्जराया
 आउट्टोय पुछेज्जा । किं कज्जं आयावेसि अहं ते कज्जं करेमि भोगे पयच्छामि चरेहि वरं जेण तेऽहो ताहे भणइ साहु
 कज्जं ण मे चरेहिं इमं संघकज्जं करेहिं तओ तेण पडिचन्नं तहा कयंति " पुष्टालंयने तु शरीरायष्टंभाय त्यक्तभारभा-
 रिकवत् जिनशासनोपकाराय श्रुतव्यवहारे निषिद्धमप्यर्हदाशानुसारेणानरितं कर्मनियमान्महानिर्जराशुद्ध्यति श्री-
 कालिकसूरि-श्रीभद्रबाहुस्वामि-श्रीवज्रस्वामि-श्रीहेमसूरि-महवाविसूरि-विष्णुकुमार-धर्मगोत्रानुशादिवदिनि । यदुक्तं
 संदेहदोलाचलीवृत्तौ पवमष्टादशसु पापस्थानेवतिप्रवृत्तस्याक्षानिरपेक्षयेवाधर्मः नान्यथाहत् शासनं प्रत्यनोक्तगद्
 भिल्लनृपवंशाद्युच्छेदिनां श्रीकालिकाचार्यादीनां निःकलकचारिप्रत्यात् इति भावः । प्रज्ञापनायां भाषापदेपि " उचउत्तो
 चत्तारि भासज्जायं भासमाणो आराहगो भवइ " वृत्तिर्यथा " जिनशासनोद्ग्राहादिनिरासार्थमसत्यामपि भाषां भाष-
 माणः आराधको भवति । तथोपासकदशंगेपि गुरुनिगण्तेति " चैत्यादिरक्षार्थं प्रत्यनोक्तनिग्रहेण प्रतिपन्नानियम-
 भङ्गो न भवति । आचक्ष्यके प्रत्याख्यानाध्ययने च महत्तरागारेणंति । पवसादिप्रकारेण सुगक्षत्र सर्वानुभूतिवत्
 शासनाशातना निवारणार्थं स्वजीवितव्यमोचनेनापि शासनोपकारः कर्तव्य एवेति किं यदुनेतेनोत्सर्गस्यैव मार्गत्वं
 अपवादस्य तु स्वच्छन्दत्वमिति वदंतोऽपि निरस्ता इति गाथाद्वयार्थः समाप्तं ३ द्वारम् ॥ १९—२० ॥

‘દીક્ષા માર્ગાંતર’—આ અધિકારમાં ‘વિકલ્પ કહેવાય’ છે. ‘ઐટલે’ સાધુને ત્રિકરણ શુદ્ધિ થાય અને ન પણ થાય. તેમાં પ્રથમ ઉત્સાર્ગથી વિશુદ્ધિનો અસંભવ બતાવે છે. જે સાધુ દેવાદિધનની વૃદ્ધિનો સંભવ જણાવાથી રાજ્ય અને મંત્રી વિગેરેને પ્રાર્થના પૂર્વક કહી ઉપર કહેલા ધનાદિવૃદ્ધિના સ્થાનને ચિંતવે અથાત્ અહુણ કરવા વિગેરે વિધિવતે તેમની પાસેથી નવું દ્રવ્ય મેળવે તે સાધુને ત્રિકરણની વિશુદ્ધિ થતી નથી કારણ કે શોભ્ય સમય વગર રાજા વિગેરેને જણાવવાથી તેમને પરિતાપાદિ થતાં ઉલટો દેવદ્રવ્યાદિની વૃદ્ધિ કરવામાં તેમના ઉત્સાહનો ભંગ થવાનો સંભવ છે. અને વળી આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન થવાથી પણ તેમ થવા સંભવ છે. તેથી સ્ફુટ રીતે તારાકહ્યા પ્રમાણે સાધુને દોષ લાગવાનો અવકાશ છે. હવે વિશુદ્ધિનો સંભવ બતાવે છે. જો કોઈ દેવદ્રવ્યાદિકનો વિનાશ કરતો હોય તેમાં જે સાધુ ઉપેક્ષા કરે, તેને જે ત્રિકરણ શુદ્ધિ કહેલી છે તે ન થાય. તેમજ જ શબ્દનું અહુણ છે તેથી ભક્તિ પણ ન થાય, કારણ કે તેમ થવાથી આજ્ઞા, હર્ષ અને ઉત્સાહનો ભંગ થવાથી પાપાનુબંધ વૃદ્ધિ પામે છે. તે માટે સાધુએ તેમ કરતા એવા અપિનીત પુરૂષને સર્વ શક્તિથી નિવારવો, એથી, કોઈ ભદ્રક વિગેરેએ પૂર્વે આપેલું વા બીજું જે કાંઈ જિનાદિ મૂલદ્રવ્ય લોપાતું હોય તેને હરકોઈ રીતે રક્ષણ કરનારા મુનિને અંગીકાર કરેલા પ્રતની હાનિ થતી નથી પણ ઉલટી ધર્મની પુષ્ટીજ થાય છે. કારણ કે તેમ કરવાથી સાધુને શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞાના આરાધન વિગેરેનો લાભ થાય છે. તે વિષે શ્રી નિશીથ સૂત્રના માખ્યમાં અગ્યારમા ઉદ્દેશામાં કહ્યું છે કે,—

“હવે રાજા સંબંધી કાર્ય માટે શું કરવું તેની વિચારણા કરે છે. ચૈત્યને અર્થે, તેના દ્રવ્યનો વિનાશ થતો હોય તો તે અટકાવવાને અર્થે, સાધુ સાધ્વીને અર્થે, અથવા બીજા કોઈપણ કાર્ય માટે-કે જે કાર્ય-રાજાને આધિન હોય. પણ રાજા તે કાર્ય પોતાથીજ અથવા કોઈના ભરમાવ્યાથી કરતો ન હોય ત્યારે તેના મનને આકર્ષવા માટે જળાશયને કિનારે જઈને મુનિ આતાપના લેય. તે જળાશયનો કિનારો એવો હોવો જોઈએ કે જે રાજાની નજરે પડે તેમ હોય અથવા તેનો ઉભા રહેવાનો કે નીકળવાનો માર્ગ હોય. ત્યાં ધૈર્ય

અને સંઘયણ બંને પ્રકારે દૃઢ એવા મુનિ સસહાયપણે આતાપના લેય. તેમાં પણ પશુઓને પાણી પીવા માટે ઉતરવાની જગ્યા અને મનુષ્યોને સ્નાનાદિ કરવા માટે ઉપભોગમાં લેવાની જગ્યા વર્તીને ઉભા રહે. પછી એવા મહાતપસ્વીને જોવાને રાજાની ઇચ્છા થાય. એટલે રાજા ત્યાં આવીને પુછે કે “હે મુનિ! તમે શા માટે આતાપના લ્યો છો? હું તમારું કામ હોય તે કરી આપું, ભોગ સામગ્રી આપું અથવા તમારે જે અર્થ હોય તેને માટે વર આપું, અંગીકાર કરો.” ત્યારે સાધુ કહે કે “મારે વરદાન લેવા સાથે કાર્ય નથી, આ સંઘનું કાર્ય છે તે કરી આપો.” પછી રાજા તે કબુલ કરે એટલે તે કાર્ય થઈ જાય. ઇતિ.”

પુષ્કલંબનમાં તો એમ છે કે જેમ બોલે ઉપાડનાર માણસ શરીરને ટેકો આપવા માટે પોતાને માથેથી બોલે ઉતારી દે તેમ સાધુ જિનશાસનના ઉપકારને માટે શ્રુત વ્યવહારમાં નિષિદ્ધ કરેલું કાર્ય પણ અર્હંતની આજ્ઞાને અનુસારે આચરે તો તે નિશ્ચયે મહા નિર્જરાને કરનારૂં થાય છે. જે પ્રમાણે શ્રી-કાલિકાસૂરિ, શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી, શ્રીવજ્રસ્વામી, શ્રીહિમસૂરિ, શ્રીમદ્ભવાદીસૂરિ, શ્રીવિંબુકુમાર અને શ્રી ધર્મઘોષ મુનિ વિગેરેને થયેલું હતું. શ્રી સંદેહદાલાવણીની વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે, “એવી રીતે અઢાર પાપ-સ્થાનકોમાં પ્રવર્તેલા પશુ સાધુને જો જિનાજ્ઞાથી નિરપેક્ષપણું હોય તો અધર્મ થાય. તે શિવાય અધર્મ ન થાય. કેમકે, અર્હંત શાસનના પ્રતિપક્ષી એવા ગર્દભિદ્ધ રાજાના વંશ વિગેરેનો ઉચ્છેદ કરનારા પણ શ્રીકાલિકાચાર્ય વિગેરેનું ચારિત્ર નિષ્કલંક કહેવાય છે.” વળી શ્રીપ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં ભાષાપદમાં કહ્યું છે કે ઉપ-યોગમાં વર્તતા સત્તા ચારે પ્રકારની ભાષાને બોલતા આરાધક થાય છે. તેની ટીકા આ પ્રમાણે છે કે, “જિનશાસનની ઉદ્ધાહ દાલવાને માટે સાધુ જો અસત્ય ભાષા બોલે તથાપિ તે આરાધક છે.” તેમજ શ્રી ઉપાસક દશાંગસૂત્રમાં પણ ગુરુનિગ્ધેષં એ પદની વ્યાખ્યામાં કહ્યું છે કે, ચૈત્યાદિકની રક્ષાને માટે સાધુ જો તેના પ્રતિપક્ષીનો નિગ્રહ કરે તો તેથી તેના નિયમનો ભંગ થતો નથી. વળી શ્રી આવશ્યકસૂત્રમાં પ્રત્યાખ્યાન અધ્યયનમાં મહત્તરાંગરેણં પદ પણ એજ અર્થ માટે કહેલ છે. ઇત્યાદિ પ્રકારવડે સુનક્ષત્ર અને સર્વાનુભૂતિમુ-

નિની જેમ શાસનની આશાતના નિવારવાને માટે ચોતાના જીવિતનો નાશ કરીને પણ શાસનનો ઉપકાર કરવો. તે વિષે વધારે શું કહેવું. એમ કહેવાવડે જેઓ ઉત્સર્ગનેજ માર્ગપણું કહે છે અને અપવાદ પક્ષને સ્વચ્છંદી કહે છે તેઓને પણ પરાસ્ત કરવામાં આવ્યા. આ પ્રમાણે બે ગાથાનો અર્થ છે. અહીં ત્રીજું દ્વાર સમાપ્ત થયું. ૧૯-૨૦.

હવે પૂર્વે કહેલા પ્રમાણે દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરનારને લોકિકફલ પણ પ્રાપ્ત થાય છે, એ દર્શાવે છે.

મૂલ—एवं नाज्जण जे दव्वं, वुद्धिं निति सुसावया ।

ताणं रिद्धी पवहेइ, किन्ती सुखं बलं तहा ॥ २१ ॥

पुत्ताय हुंति से जत्ता, सौमीरा बुद्धि संजुआ ।

सवलखणसंपुत्रा, सुसीला जणसंमया ॥ २२ ॥ (युग्मं)

માવાર્થ:—જે ઉત્તમ શ્રાવકો ઉપર પ્રમાણે વૃદ્ધિનો વિધિ જાણીને દેવાદિદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે છે, તેઓને સમૃદ્ધિ, કીર્તિ, સુખ, અને બલ પ્રવર્ધ્ધમાન થાય છે. વળી ભક્તિવાન, શૂરવીર, બુદ્ધિ સંયુક્ત, સર્વ લક્ષણવડે સંપૂર્ણ, સુશીલ તેમજ લોક સંમત પુત્રો થાય છે. ૨૧-૨૨.

ટીકામૂલ—અથોક્તવૃદ્ધિકર્તુર્લૌકિકં સત્કલં દર્શયતિ । એવમિતિ પુત્તાયેતિ । વ્યાખ્યા । યે સુશ્રાવકાઃ
 પવં પૂર્વોક્તપ્રકારેણ વૃદ્ધિવિધિં જ્ઞાત્વા દ્રવ્યપંચકસ્ય વૃદ્ધિ નયંતિ તે ચાંતરાયાદેઃ ક્ષયોપશમાદિના ઋદ્ધિઃ પુણ્યા-
 નુબંધિવિભવઃ । સુખં માનસિકં શારીરં ચ । ચલં પરોપકારાદિસમર્થ શારીરં । તાદૃકપુત્રાદિ કુટુંબસંપત્તિઃ । ઉ-
 પલક્ષણાત્ તથાવિધસંતતિવૃદ્ધિઃ વાંછિતસુલાવાપ્તિઃ ઉચ્ચકુલે જન્મ સર્વત્ર સત્કારસન્માનાદિપૂજોત્કર્ષઃ ઔદાર્ય
 ગાંભીર્યં વિવેકિત્વં દુર્ગતિવિચ્છેદઃ આરોગ્યં સદાયુઃપ્રસરઃ રૂપસંપત્તિઃ સૌભાગ્યં ધર્મસાધનલબ્ધિઃ ચેત્યાદિ વા-
 હ્યફલં સાનુબંધતયા અનુભવન્તીતિ ગાથાયુગ્મભાવાર્થઃ ॥ ૨૧-૨૨ ॥

ટીકા શાખાંતરઃ—જે ઉત્તમ શ્રાવકો એવીરીતે પૂર્વોક્ત પ્રકારે વૃદ્ધિ કરવાનો વિધિ જાણી પાંચ પ્રકારના દ્રવ્યની વૃદ્ધિ પમાડે છે તેઓ અંતરાય કર્મ વિગેરેના ક્ષયોપશમ વિગેરેથી ઋદ્ધિ એટલે પુણ્યાનુબંધી વૈભવ, માનસિક અને શારીરિક સુખ, પરોપકાર વિગેરેમાં સમર્થ એવું શારીરિક બલ, અને (મૂળ ગાથામાં કહ્યા છે તેવા) પુત્રાદિ કુટુંબની સંપત્તિ, ઉપલક્ષણથી તેવી સંતતિની વૃદ્ધિ, વાંછિત સુખની પ્રાપ્તિ, ઊંચ કુલમાં જન્મ, સર્વત્ર સત્કાર સન્માનાદિ પૂજાનો ઉત્કર્ષ, ઉદારતા, ગાંભીર્ય, વિવેકીયલું, દુર્ગતિનો વિચ્છેદ, આરોગ્ય, સદા આયુષ્યલું પ્રવર્ધન, રૂપસંપત્તિ, સૌભાગ્ય, અને ધર્મસાધન લબ્ધિ ઇત્યાદિ બાહ્ય (લૌકિક) ફલને અનુબંધપણથી અનુભવે છે, પ્રાપ્ત કરે છે. આ બંને ગાથાનો ભાવાર્થ છે. ૨૧-૨૨.

હવે દેવદ્રવ્યાદિના વૃદ્ધિ કરનારને લોકોત્તર કૃણ દર્શાવે છે.

મૂલ—જિણપવયણવુદ્ધિકરં, પજ્ઞાવગં નાણ દંસણ ગુણાણં ।
 વુદ્ધંતો જિણદથં, તિહયરત્તં લહ્હ જીવો ॥ ૨૩ ॥

જિણપવણબુદ્ધિકરં. પન્નાવગં નાણદંસણગુણાણં ।
રસકંતો જિણદથં, પરિત્ત સંસારિત્ત હોહ ॥ ૨૪ ॥ (યુગ્મમ્)

ભાવાર્થ:—શ્રીજિન પ્રવચનને વૃદ્ધિ કરનાર, અને જ્ઞાન દર્શનાદિ ગુણોની પ્રભાવના કરનાર જિનદ્રવ્ય (દેવાદિદ્રવ્ય)ને વધારનારા ભવ્યજીવો તીર્થંકરપણાને પામે છે. તેમજ જિન પ્રવચનને વધારનાર અને જ્ઞાન દર્શનાદિ ગુણોની પ્રભાવના કરનાર દેવાદિદ્રવ્યના રક્ષણ કરનારા ભવ્ય જીવો પરિત્ત સંસારી થાય છે. ૨૩-૨૪.

ટીકામૂલ—અથ લોકોત્તરં સત્ફલમાહ । જિણેત્તિ જિણપવણયત્તિ । વ્યાખ્યા સુગમા । ભાવાર્થસ્ત્વયં । સતિ વેવાદિદ્રવ્યે પ્રત્યહં ચૈત્યાવિસમારચન મહાપૂજાસત્કાર સન્માનાવદંભાવિસંભવાત્તત્ર ચ પ્રાયો યત્તિજનસંપાત-તદ્દેશના શ્રવણાદેશ્ચ જિનપ્રવચનવૃદ્ધિર્જ્ઞાનાદિપ્રભાવના ચ પ્રતીતા । અતઃપવ તદ્વર્ત્તયતોઽર્હત્પ્રવચનમત્તયતિશયાત્ પરંપરયા જગજનોપકારકત્વાત્ અપ્રમત્તતયા 'સમ્યગ્' ધર્મતીર્થારાધકત્વાદ્ સાગરશ્રેષ્ઠિયત્ સંસારોચ્છેદપ્રયોજકઃ પુણ્યકાષ્ટાપશાર્હત્પલાભોઽપ્યત્ર સુલભ યવેતિ ભાવઃ । તથાહિ સાકેતપુરે સાગરશ્રેષ્ઠી પરમાર્હતો વસતિ સ્મ । તસ્મૈ સુશ્રાવકત્વાત્ તત્રત્યશ્રાવકૈઃ સંભૂય ચૈત્યદ્રવ્યાધિકારો દત્તઃ પ્રોક્તં ચ "ચૈત્યકર્મકૃતાં સૂત્રધારાદીનાં મોજ-નમાસદેયાવિધિંતાપિ મવતા કાર્યેતિ" । સોઽપિ દુઃકર્મવશાત્ લોભાર્ત્તઃ સૂત્રધારાદીનાં ન રોકયં વદૌ કિંતુ સમર્થે ધાન્યગુહતૈલવૃતવસ્ત્રાદિકં ચૈત્યદ્રવ્યેણ સંગૃહ્ય તેમ્યો મહર્થે વદત્ શેષં ચ સ્વયં ગૃહ્ણતિ સ્મ । પવં રૂપકાશી-તિમાગરૂપાણાં કાકળીનામેકસહસ્રો લોભેન સંગૃહીતઃ । તતોઽર્જિતં ચ કર્માઽનાલોભ્ય સ મૃતઃ । સિંધુનદીતટે

संप्रदागधलपर्वते जलमानुषीभूय समुद्रांतर्जलचरोपद्रव्यनिवारकांडगोलिकाग्रहणार्थं जात्यरत्नप्राहकप्रयुक्तवज्रधर-
 रपीडनमहावयथया मृत्वा तृतीयनरके नारकोऽजनि । नरकादुद्बुत्तश्च महामत्स्यः पंचधनुःशतमानो म्लेच्छकृत्-
 सर्वांगछेदादिकर्त्तनया मृतश्चतुर्थनरके । एवं एकइयादिभवांतरितो नरकसप्तकेऽप्युत्पेदे । ततः सदस्रवारान्
 क्रमेण गर्त्ताशूकरमेघशृगालमार्जारभूपकनकुलगृहकोकिल गृहगोधासर्पवृषभकरभ गजादिषु तथा कृमिशंखशुक्ति-
 जलौकः कीटवृश्चिकपतंगादिषु पृथिवीजलानिलवनस्पतिषु च समुत्पद्य तत्रैव द्युत्क्रमेण लक्षसंख्याकान् भवान्
 यन्नाम । ततः क्षीणबहुकर्मासौ वसंतपुरे कोटीश्वर वसुदत्त वसुमत्योः पुत्रो जातः । गर्भस्थ एव प्रनष्टं सर्वं द्रव्यं ।
 जन्मदिने जनको विपन्नः । पंचमे वर्षे माता मृता । लोकैर्निःपुण्यक इति दत्तनामासौ रंकवद्वृद्धिं प्राप । अन्यदा
 च खेहलेन मातुलेन स्वगृहं निन्ये । तदा रात्रौ तस्य गृहं चौरैर्मुपितं । एवं यस्य गृहे वसति तत्र चौराग्निप्र-
 मुखा उपद्रवाः स्युः । ततस्ताम्रलिप्तीपुरीं गत्वा विनयधरमहेभ्यगृहे तस्यौ । ततो निष्कासितोऽपि समुद्रे धनाव-
 हसांयात्रिकेण साकं परद्वीपं प्राप । क्रमाद्वलमानः प्रवहणे भग्ने दैवाग्निःपुण्यकः फलकेन कथंचित् समुद्रतीरं
 प्राप्य तद्ग्रामाधिपमवलंबति स्म । अन्यदा धाट्या निपातितः ठक्कुरो निःपुण्यकस्तु ठक्कुरसुतधिया पह्यां नीतः ।
 तद्विवसे एव चान्यपल्लीपतिना सा पल्ली विनाशिता । ततस्तैरपि निर्भाग्य इति निःकासितः एवमेकोनसहस्रेष्व
 न्यस्थानेषु तस्करजलानिलस्वचक्रपरचक्राधनेकोपद्रवसंभवात् निष्कासनादिदुःखं वहन् अन्यदा महादृव्यां सप्रत्ययं
 सेलकयक्षप्रासादं प्राप्य एकाग्रतया तमाराधयामास स्वदुःखनिवेदनपूर्वकं । तत एकविंशत्योपवासैश्च तुष्टो यक्षः
 प्राह-भद्र ! संख्यायां मम पुरः सुवर्णचंद्रालंकृतो महान् मयूरो नृत्यं करोति प्रतिदिनं च पतितानि कनकपिच्छा
 नि त्वया ग्राह्यानि । ततो हृष्टेन तेनापि कियंत्सपि गृहीतानि । एवं च प्रत्यहं ग्रहणाश्रवशती पिच्छानां प्राप्ता
 शतमेकं शेषं तिष्ठति । तदानीं दुःकर्मप्रेरितेन तेन एतद्ग्रहणायाद्यापि कियद्विवसं चारण्ये स्थातव्यं तद्वरमेकमु-
 ष्ण्यैव सर्वाण्यपि गृह्णामीति विचिंत्य तद्दिने नृत्यमयूरस्य तान्येकमुष्ट्यैव गृहीतुं यावत्प्रवृत्तस्तावत्केकी काकरूपः
 समुद्रीय गतः । पूर्वं गृहीतपिच्छान्यपि नष्टानि । ततो धिग्प्रया मुधैवौत्सुक्यं कृतमिति विपण्ण इतस्ततो भ्रमन्

તાગિનં ગુનિ દણા નત્તા ન સ્વર્ગમશરૂપ પ્રગચ્છ । તેનાપ્યુક્તં યથાનુભૂતં પ્રાગ્ભવસ્વરૂપં । તતો વેવદ્રવ્યોપજીવન પ્રાગશ્ચિત્ત મયાત્મે । ગુનિનાપ્યુક્ત સમધિકં તાવત્ દેવાય વેયં । તતસ્તોત્ર સદ્ગુણદેવદ્રવ્યાવધિ સ્થાનિર્વાણમાશ્રાધિકં સ્વત્પમપિ વસ્તાદારાદિ ન શ્રાણમિતિ નિયમો જગૃષ્ણે । તતો યદ્વદ્યવવરતિ તત્ર ચણુદ્રવ્યમર્જયતિ । एवं સ્વત્પેદિનૈઃ પ્રાગુપજીવિતસદ્ગુણકાકિણીશ્ચાને કાકિણીલક્ષદશકં પ્રાવાત્ । તતો વેવસાનુળીભૂતોઽસૌ ક્રમાત્ અર્જિતપ્રભૂતતરદ્રવ્યઃ સ્વપુરપ્રાપ્તો મહેશ્વ્યો જણે । તતઃ સયં કારિતેષુ ગન્યકારિતેષુ ચ સર્વજિનપ્રાસાદેષુ જ્ઞાનાદિસ્થાનેષુ ચ સર્વજ્ઞત્વયા પ્રત્યક્ષે પૂજા પ્રભાવનાદિવિધાપન વેવદ્રવ્યરક્ષણવુદ્ધિપ્રાપનાવિના જિનનામર્મ બદ્ધવાન્ । ગવસરે વીક્ષામાદાય ગીતાર્થીભૂતઃ સર્વાર્થસિદ્ધૌદેવત્વમનુભૂય મણાવિદેહેઽર્પિભૂતિ ભુક્ત્વા સિદ્ધ ઇતિ । एवं તદ્દક્ષાક્ષરપિ ફલં વાચ્યં પતેનાનુપંગિકં શુભફલં વર્ણિતમિતિ પરમાર્થઃ ॥ ૨૩-૨૪ ॥

દ્વીતીય ભાષાંતરઃ—આ બે ગાથાની શબ્દાર્થ વ્યાખ્યા સુગમ છે, પણ ભાવાર્થ એવો છે કે, જો દેવાદિદ્રવ્ય હોય તો તેનાથી પ્રતિદિન એત્યાદિકને સમારવા, મહાપૂજા, સત્કાર, સન્માન અને અવલંબન ભુત કાર્ય વિગેરે થવાનો સંભવ છે, અને તેથી તેમાં પ્રાયઃ મુનિઓનું આવડું, અને તેમની દેશનાના શ્રવણ વિગેરેથી જિન પ્રવચનની વૃદ્ધિ અને જ્ઞાનાદિકની પ્રભાવના પણ થાય છે. એવીરીતે હોવાથી તે દેવાદિદ્રવ્યને વધારનારા પુરુષોને અહિં પ્રવચનની અતિશય લક્ષિત પ્રાપ્ત થવાથી પરંપરાએ જગતના લોકોનું ઉપકારીપણું પણ પ્રાપ્ત થવાથી, તેમજ અપ્રમાદીપણું સમ્યક્ ધર્મ તીર્થના આરાધકપણાથી સાગરશ્રેષ્ઠીની જેમ સંસારને ઉચ્છેદ કરનાર તેમજ પુણ્યની પરીસીમાને પ્રાપ્ત એવા અહિંતપદનો લાભ પણ સુલભ થાય છે. તે સાગરશ્રેષ્ઠીની કથા આ પ્રમાણે છે.

સાગરશ્રેષ્ઠીની કથા.

સાકેતપુર નામના નગરમાં સાગર નામે એક શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો, તે પરમ શ્રાવક હતો, તેને ઉત્તમ

આવક જાણી ત્યાંના સર્વ આવકોએ મળી તેને ચૈત્ય દ્રવ્યની સંભાળ રાખવાનો અધિકાર સોંપ્યો. વળી કહ્યું કે, 'ચૈત્યમાં કામ કરનારા સુતાર વિગેરેને ભોજન કે માસિક પગાર વિગેરે જે આપવાનું હોય તે સંબંધી ચિંતા પણ તમારે કરવી. તે પ્રમાણે કરતાં તે સાગરશ્રેષ્ઠી દુષ્ટત્યના યોગે લોભાર્ત થઇ ગયો, એથી તે ચૈત્યની કામગીરી કરનારા સુતાર વિગેરેને રોકડું દ્રવ્ય આપતો નહીં, પણ તે ચૈત્ય દ્રવ્યથી ધાન્ય, ગાળ, તેલ, ધી અને વસા વિગેરે સોંધા પડતા ખરીદ કરી, તેઓને મોંઘે ભાવે આપતો અને તેમાં રહેતો લાભ પોતે લઇ લેતો હતો. એમ કરતાં એક રૂપીઆનો એંશીમો ભાગ કાકણી કહેવાય છે તેવી એક હજાર કાકણી તેણે લોભથી એકઠી કરી. પછી એ ઉપાજોલા કર્મની આલોચના કર્યા વગર તે મૃત્યુ પામી ગયો. ત્યાંથી તે સિંધુ નદીને તીરે આવેલા સંપ્રદાગથલ નામના પર્વતમાં જલમાનુષ થઇને આવતર્યો. ત્યાં જાતિ-વંત રત્નેને ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતા પુરૂષોએ સમુદ્રની અંદર રહેલા મોટા જલચર પ્રાણીઓનો ઉપદ્રવ નિ-વારવા સમર્થ એવી તેના શરીરમાં રહેલી અંડ ગાળીઓ લેવાને યોજેલી વજ્રમય ઘંટીઓમાં છ માસપર્યંત મોટી વ્યથા ભોગવવાવડે મૃત્યુ પામી ત્રીજી નરકે નારકી થયો તે નારકીમાંથી નીકળી પાંચસો ધનુષ્યની કાયાવાળો મત્સ્ય થયો. મ્લેચ્છ લોકોએ તેને પકડી તેના સર્વ અંગનો છેદ કર્યો. તેથી મહાકર્મનાવડે મૃત્યુ પામી ચોથી નરકે ગયો. એ પ્રમાણે એક બે ભવને આંતરે સાતે નરકે ઉત્પન્ન થયો. તે પછી હજાર હજારવાર અનુક્રમે ભુંડ, મેઢો, શીયાળ, ખીલાડો, ઊંદર, નોલીયો, કાકીડો, ઘરોળી, સર્પ, ગલદ, ઊંટ અને હાથી વિગેરેમાં તેમજ કૃમિ, શંખ, છીપ, જલોઇ, કીટ, વીંછી, પતંગીયા, વિગેરેમાં તથા પૃથિવી, જલ, પવન, અને વનસ્પતિમાં ઉત્પન્ન થઇ, તેમાંજ વિપરીત ક્રમે પાછો લાખો ભવ મુઘી ભમતો હવો. તે પછી ઘણાં કર્મ ક્ષય થવાથી વસંતપુરમાં કોટીદ્રવ્યપતિ વસુદત્ત અને વસુમતીનો પુત્ર થયો. તે ગર્ભમાં આવ-તાંજ વસુદત્ત શ્રેષ્ઠીનું સર્વ દ્રવ્ય નાશ પામી ગયું. તે જન્મ્યો તેજ દિવસે તેનો પિતા વસુદત્ત મૃત્યુ પામ્યો. પાંચ વર્ષનો થતાં તેની માતા વસુમતી મરણ પામી. આથી લોકોએ તેનું નિઃપુણ્યક (પુણ્ય વગરનો) નામ

પાડ્યું. તે રાંકની જેમ ઉછરીને મોટા થયો. એક વખતે તેના મામા સ્નેહે કરીને તેને પોતાને ઘેર લઇ ગયો. તેજ દિવસે ચોર લોકોએ તેના ઘરમાં ચોરી કરી. એવી રીતે તે જેના ઘરમાં રહે ત્યાં ચોર, અગ્નિ વિગે-
રેના ઉપદ્રવ થવા લાગ્યા. ત્યાંથી નીકળી તે તામ્રલિપ્તી નગરીમાં આવી વિનયંધર નામના કોઈ શ્રેષ્ઠીને
ઘેર રહ્યો. ત્યાંથી પણ કાઢી મુક્યો એટલે ધનાવહ નામના કોઈ વહાણવટીની સાથે સમુદ્ર માર્ગે ખીજા દ્વીપમાં
ગયો. ત્યાંથી પાછા ફરતાં વાહાણ ભાંગી ગયું. દૈવયોગે તે નિઃપુણ્યક કોઈ પાટીયું મેલવી સમુદ્ર તીરે ઉતર્યો,
ત્યાં આવેલા કોઈ ગામના ઠાકોરને આશ્રયે રહ્યો. તેવામાં તે ગામમાં એક મોટી ચોરોની ધાડ પડી, તેણે
ઠાકોરને મારી નાંખ્યો અને નિઃપુણ્યકને તે ઠાકોરનો પુત્ર ધારી પોતાની પાળમાં લઇ ગયા. તેજ દિવસે
ખીજા કોઈ પક્ષીપતિએ તે પાળનો વિનાશ કર્યો. તેથી તેઓએ પણ નિઃપુણ્યકને નિર્ભાગ્ય ધારીને કાઢી
મુક્યો. એવી રીતે તે નવસોને નવાણુ જુદા જુદા સ્થાનોમાં ભટક્યો, ત્યાં સર્વ ઠેકાણે ચોર, જલ, પવન,
સ્વચક્ર, પરચક્ર વિગેરે અનેક ઉપદ્રવ થવાથી તેને કાઢી મુકવા વિગેરેના અનેક દુઃખો સહેવાં પડ્યાં. અ-
ન્યદા તે એક મહાનુ અટવીમાં આવ્યો. ત્યાં સેલક નામના કોઈ પ્રભાવવાળા યક્ષનો પ્રાસાદ તેના જોવામાં
આવ્યો તેમાં જઈ એકાગ્રપણે તેની આરાધના કરવા લાગ્યો. અને પોતાનું સર્વ દુઃખ તેને નિવેદન કર્યું.
અનુક્રમે એકવિંશ ઊપવાસ થતાં તે યક્ષ સંતુષ્ટ થઇને બોલ્યો—હું ભદ્ર ! સંધ્યાકાલે મારી આગળ સુવ-
ર્ણના પીંછાઓથી અલંકૃત એક મયૂર નૃત્ય કરવા આવશે તેની કળામાંથી પ્રતિદિન જે સુવર્ણનાં પીંછાં
નીચે પડે તે તારે અહણ કરવાં. આથી હુર્ષ પામી તેણે તે મયૂરના કેટલાંએક પીંછાં અહણ કર્યા. એવી
રીતે પ્રતિદિન અહણ કરવાથી નવસો પીંછાં એકઠાં થયાં. એટલે તે મયૂરની કળામાં સો પીંછાં બાકી રહ્યાં
તે વખતે હુકમથી ત્રેરાએલા તેણે એવો વિચાર કર્યો કે, આમાં હવે સો પીંછા બાકી છે તે લેવાને હવે
મારે આ વનમાં કેટલાક દિવસ રહેવું ? મારે હવે તો એક મુષ્ટિવડે તે બધાં સાથેજ લઇ લઉં એવું વિચારી
તે દિવસે નૃત્ય કરતાં, મયૂરનાં સઘળાં પીંછાં એક મુષ્ટિએ લેવા જેવો તે પ્રવર્ત્યો તેવોજ તે મયૂર કાગડા

રૂપે થઇને ઉડી ગયો, અને પહેલાં જે પીંછાં લીધાં હતાં, તે પણ નષ્ટ થઇ ગયાં. આથી 'વ્યર્થ વિશેષની ઉત્કંઠા કરનારા મને ધિક્કાર છે' એમ કહીને એક પામતો નિઃપુણ્યક આમ તેમ ફરવા લાગ્યો. તેવામાં કોઇ જ્ઞાની મુનિ તેના જોવામાં આવ્યા; એટલે તેમને નમીને તેણે પોતાના કર્મનું સ્વરૂપ પુછ્યું. મુનિએ જે તેણે પૂર્વભવે અનુભવેલું હતું તે સર્વ સ્વરૂપ કહી સંભળાવ્યું. તેથી નિઃપુણ્યકે પૂર્વભવે દેવદ્રવ્યવડે કરેલી ઉપજીવિકાનું પ્રાયાશ્ચત્ત માગ્યું. મુનિએ કહ્યું કે, જેટલું દેવદ્રવ્ય લીધું હોય તેથી અધિક પાણું આપવું પછી તેણે એવો નિયમ લીધો કે, "જ્યાં સુધી હજારગણું દેવદ્રવ્ય પાણું ન અપાય ત્યાં સુધી પોતાના નિર્વાહ માત્રથી થોડું પણ વધારે વસ્ત્ર આહાર વિગેરેમાં પણ અહમ્મ કરવું નહીં." આવો નિયમ લીધા પછી તે જે જે વ્યાપાર કરવા લાગ્યો તેમાં તેને ધણું દ્રવ્ય ઉપાર્જન થવા લાગ્યું. એવી રીતે થવાથી થોડા દિવસોમાં તેણે પૂર્વે લીધેલા હજાર કાકળી દ્રવ્યને બદલે દશલાખ કાકળી દ્રવ્ય દેવદ્રવ્યમાં આપ્યું. એ પ્રમાણે આપવાથી દેવન્દ્રણમાંથી મુક્ત થયેલા તેણે બીજું ધણું દ્રવ્ય મેળવ્યું. પછી તે પોતાના નગરમાં આવ્યો અને મોટા ધનાઢ્ય થઇ પડ્યો. તે પછી પોતે કરેલાં અને બીજાએ કરેલાં સર્વ જિનપ્રાસાદોમાં અને જ્ઞાનાદિસ્થાનોમાં સર્વ શક્તિવડે પ્રતિદિન પૂજા પ્રભાવના વિગેરે કરવાથી તેમજ દેવદ્રવ્યનું રક્ષણ કરવાથી તથા તેને વૃદ્ધિ પમાડવાથી સાગરત્રેષ્ઠીના જીવે જિનનામ કર્મ બાંધ્યું. અવસરે દીક્ષા લઇ ગીતાર્થ થઇ સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાને દેવપણને અનુભવી, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઇ, અહિંતની વિભૂતિ ભોગવી સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થયા. એવી રીતે દેવદ્રવ્યની રક્ષા કરનારને પણ ફળ જાણી લેવું. એથી આનુયોગિક શુભફલ પણ દર્શાવ્યું એ પરમાર્થ છે. ૨૩-૨૪.

હવે તે દ્વારનો ઊપસંહાર કરવાની ઇચ્છાથી તેનું તાત્ત્વિક સત્કલ દર્શાવે છે.

મૂલ-एवं नाज्जण जे दव्वं, वुह्मिं निति सुसावया ।

જરામરણરોગાણં, અંતં કાહિંતિ તે પુણો ॥ ૨૫ ॥

ભાવાર્થ:—ઉપર પ્રમાણે જાણીને જે ઉત્તમ શ્રાવકો દેવદ્રવ્યને વૃદ્ધિ પમાડે છે, તેઓ જરા, મરણ અને રોગના અંતને કરનાર એવા મોક્ષને પામે છે. ૨૫.

ટીકામૂલ—અથોપસંજિહિર્ષુસ્તાત્વિકં સત્ફલં દર્શયતિ। એવમિતિ। વ્યાખ્યા। પવં પ્રવચનપ્રભાવકત્વાદિકં જરામરણરોગાણં અંતં આત્યંતિકદુઃખધ્વંસં મોક્ષમિત્યર્થઃ સમાપ્તં ૪ દ્વારમિતિ ॥ ૨૫ ॥

ટીકા ભાષાંતર:—આ ગાથાની વ્યાખ્યા સુગમ છે. એવી રીતે પ્રવચનની પ્રભાવના વિગેરેમાં ઘણા લાભ જાણીને “જે ઉત્તમ શ્રાવકો દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે છે,” તે જરા, મરણ અને રોગનો અંત એટલે અત્યંતપણે દુઃખનો નાશ કરે છે અર્થાત્ મોક્ષને પામે છે. ૨૫.

॥ इति चतुर्थं द्वारं समाप्तम् ॥

હવે જે દેવાદિદ્રવ્યનો નાશ કરે તેને પરભવમાં પણ દોષનો ઉદય થાય છે તે દર્શાવે છે.

મૂલ-દેવાદિદ્રવ્યના, દંસણમોહં ચ બંધણ મૂહો ।

નુસ્મગ્ગદેસગો વા, જિણમુણિસંઘાદ સત્તુવ ॥ ૨૬ ॥

ભાવાર્થ:—જે દેવાદિદ્રવ્યનો નાશ કરે તે મૂઠ ઉન્માર્ગના ઊપદેશ કરનારની જેમ અથવા જિનેશ્વર, મુનિ કે સંઘાદિકના શત્રુની જેમ દર્શન મોહનીય કર્મને બાંધે છે. ૨૬

ટીકામૂલ—અથોક્તવિનાશકસ્ય પારમવિકં દોષોદયં દર્શયતિ । દેવા इति व्याख्या । દેવાદિદ્રવ્યવિનાશને મિથ્યાત્વપ્રકાર્તિં ચાત્ અન્યા અપિ પાપપ્રકૃતીં મૂઠસ્તદ્વિર્વિપાકાનભિન્નો વંધ્નાતિ । ઉન્માર્ગદેશક इव । ત્રદ્વિગારવાદિવશાદસદભિનિવેશાદ્દોત્સૂત્રપ્રરૂપક इव । અથવા જિનમુનિસંઘાદિપ્રત્યનીક इवेત્યર્થઃ । પ્રાયઃ માયાસંસ્ક્રિષ્ટાધ્યવસાયવશાત્ ચૈત્યદ્રવ્યાદિપ્રત્યનીકો દર્શનમોહં નિકાંચયન્ તદનુરોધાત્ અન્યા અપિ પાપપ્રકૃતીર્વિશેષતો વંધ્નાતીતિ ભાવઃ । યદુક્તં કર્મગ્રંથે “ઉન્મગ્ગ દેશણાં મગ્ગ, નાસણાં દેવદંવવહરણેહિં । દંસણમોહં જિણમુણિ, ચેદ્યસંઘાદપડિણીઓ ॥” નિશીથચૂર્ણો ૧૧ ઉદ્દેશેઽપિ “તત્થ દંસણમોહં ઋરિહંતપડિણીયયાણ પવં સિદ્ધચેદ્યતવાસ્સિ સુઅગ્મમસંઘસ્સ ય પડિણીયત્તં કરંતો દંસણમોહં વંધ્નइत्ति ॥ ૨૬ ॥

ટીકા ભાષાંતર:—દેવાદિદ્રવ્યનો નાશ કરવાથી મૂઠ એટલે તે દુષ્ટત્વના મહા માઠા પરિણામને નહીં બાણનારો માણસ, મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિને તેમજ ચ શબ્દનું ગ્રહણ છે તેથી તે શિવાય બીજી પણ પાપ પ્રકૃતિઓને

બાંધે છે. ઉન્માર્ગને બતાવનારની જેમ જોરલે મહદ્દિગારવના વશથી અથવા જોડા આગલના વશથી ઉત્સાહ પ્રગ્વણા કરનારની જેમ અથવા જિનેશ્વર, મુનિઓ અને સંઘ વિગેરેની સાથે શત્રુતા કરનાર, જેમ પાપ પ્રકૃતિને બાંધે તેમ તે બાંધે છે. તેના એવો ભાવાર્થ છે કે, પ્રાયઃ માયાવડે મિથ્ય થયેલા મલીન અધ્યવસાયના વશપણથી ચૈત્ય દ્રવ્યોદિકનો શત્રુ પ્રાણી દર્શનમોહનીય કરીને બાંધે છે. અને તેને નિકાશિત કરતો રાતો તેના અનુરોધથી બીજી પણ પાપ પ્રકૃતિઓ વિશેષપણે બાંધે છે. પ્રથમ કર્મવ્રથમાં કહ્યું છે, કે જે “પ્રાણી ઉન્માર્ગની પ્રગ્વણા કરે, જિન માર્ગનો નાશ કરે, કેવદ્રવ્યનું હરણ કરે અને જિન, મુનિ તથા સંઘ વિગેરેની સાથે શત્રુપણું કરાવે, તે દર્શનમોહનીય કરીને બાંધે છે.” શ્રી નિશીથચૂર્ણના અભ્યાસમાં ઉદ્દેશમાં પણ કહ્યું છે કે, “ઝારીહતનું પ્રત્યનિકપણું કરવાથી તેમજ શિદ્ધ, ચૈત્ય, મુનિ, શ્રુત, ધર્મ તથા સંઘનું પ્રત્યનિકપણું કરવાથી પ્રાણીને દર્શનમોહનીય કરીને બાંધ થાય છે.” ૨૬.

અહીં કેઈ સંકા કરે કે, દર્શનમોહનીય કર્મ બંધાવાથી તેને શી હાનિ થાય ? તો તેને લાગતાં મોટા પાપો દર્શાવે છે.

મૂલ—ચેદ્અપદવવિણાસે, ઇસિઘાણ પવયણસ્સ જઘ્ઘાહે ।

સંજદ્ ચનહ્નંગે, મૂલગ્ગી બોહિલાન્નસ્સ ॥ ૫૭ ॥

માવાર્થ:—જે પ્રાણી ચૈત્ય દ્રવ્યનો વિનાશ કરે, મુનિનો ઘાત કરે, પ્રવચનની મહા નિંદા કરાવે, અને સાધ્વીના અતુર્થવ્રતનો ભંગ કરે, તેણે બોધિ લાભરૂપ વૃક્ષના મૂળમાં અગ્નિ આ-

ટીકામૂલ—एवं सति तस्य का हानिरित्याशंकयोक्तानुक्तपापप्रौढिमाह । चेइयेति । व्याख्या । चैत्यद्रव्यं
 हिरण्यसुवर्णनाणकादि तथा काष्ठेषिकापाषाणलेप्यंतद्गतपीठफलकचंद्रोदयभाजन समुद्रगक दीपादिकमुपकरण-
 मपि सर्वं चैत्यद्रव्यमुच्यते । तद्विनाशे कृते सति बोधिवृक्षमूलेऽग्निर्दत्तः । तथा सति पुनर्नवोऽसौ न भवतीत्यर्थः ।
 अत्रेवं हार्द । चैत्यादिद्रव्यविनाशे विवक्षितपूजादिलोपः । ततस्तद्धेतुकप्रमोदप्रभावना प्रवचनवृद्धेरभावः । ततो
 वर्द्धमानगुणशुद्धे रोधः । ततो मोक्षमार्गव्याघातस्ततो मोक्षव्याघातः । कारणाभावे कार्यानुदयात् । यदुक्तं वसुदेव-
 हिंदौ १ खंडे “ जेण चेइयदव्वविणासिअं तेण जिणविवपूआदंसणाणंदितहिययाणं भवसिद्धियाणं सम्मदंसण
 सुअ ओहि मणपज्जव केवलनाण निव्वाणलाभा पडिसिद्धा । जायतप्पभवासुरमाणुसक्खिजायमाहिमागमस्स सा-
 हुज्जणाओ भम्मोवणसोवि तत्थणुसज्जणा य सावि पडिसिद्धा तओ दीहकालठित्तीयं दंसणमोहणिज्जं कम्मं निव-
 धइ असायवेयणिज्जं चेति । एवं ऋषिघातादावपि भाव्यं ॥ २७ ॥

ટીકા ભાષાંતર:—ચૈત્ય દ્રવ્ય એટલે ચૈત્ય સંબંધી સુવર્ણ રૂપાનાણું વિગેરે તેમજ કાષ્ઠ, ઈંટ, પાષાણ, લેપ્ય,
 તથા ચૈત્યમાં રહેલા બાજોડ, પાટલા, ચંદરવા, પાત્રો, (વાસણો) ડાબલા, અને દીપક વિગેરે જે ઉપકરણો,
 તે ચૈત્ય દ્રવ્ય કહેવાય છે. તેઓનો વિનાશ કરવાથી બોધિવૃક્ષના મૂળને વિષે અગ્નિ આપ્યો કહેવાય. જેથી
 એ બોધિ વૃક્ષ પુનઃ નવો ઉત્પન્ન થાય નહીં. અહિં આ કહેવાની ભત્તલ અર્થ છે કે, ચૈત્યાદિ દ્રવ્યનો
 વિનાશ થયે સતે પુર્વોક્ત પૂજા વિગેરેનો લોપ થાય, તે થવાથી તેના હેતુરૂપ પ્રમોદ, પ્રભાવના અને પ્રવ-
 ચનની વૃદ્ધિનો અભાવ થાય, તેથી વધતા ગુણોની શુદ્ધિનો રોધ થાય અને તેથી મોક્ષ માર્ગનો વ્યાધાત
 થતાં છેવટે મોક્ષનો પણ વ્યાધાત થાય છે, કારણ કે કારણને અભાવે કાર્યનો ઉદય થતો નથી. જેને માટે
 વસુદેવહિંદીના પ્રથમ અંકમાં કહ્યું છે કે,

“જેણે ચૈત્ય દ્રવ્યનો વિનાશ કર્યો તેણે જિન ધિખના પુજા દર્શનથી આનંદિત હૃદયવાળા ભવસિદ્ધિ જીવોને સમ્યક્ દર્શન, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવં અને કેવળ જ્ઞાન તેમજ નિર્વીણનો લાભ થતો રોકી દીધો. તેમજ તે જિન ભક્તિથી પ્રાપ્ત થનારી સુર માનુષ્ય ઋદ્ધિનો, આગમના મહિમાનો, સાધુજનથી પ્રાપ્ત થનારા ધર્મોપદેશનો પણ તેણે આનુષંગિકપણે પ્રતિષેધ કર્યો. તે લાભ પણ રોક્યા—તેથી તે પ્રાણી દીર્ઘ કાળની સ્થિતિવાળું દર્શનમોહિની કર્મ બાંધે તેમજ તેજુજ અસાતાવેદની કર્મ પણ બાંધે.” એવી રીતે મુનિઘાત વિગરેમાં પણ જાણી લેવું. ૨૭.

અહિં કેમ શંકા કરે કે, ‘જો ઉપર પ્રમાણે બને તો પછી અભવ્યની જેમ તે ભવ્ય પ્રાણીને પણ પુનઃ બોધિલાભ થશે નહીં’ આ શંકાના સમાધાન માટે હવે તે બોધિલાભની પ્રાપ્તિ ન થવામાં કર્ત્તાદ્વારા તેના સમયનો અવધિ કહ્યો છે.

**મૂલ-તિઙ્ગયર પવયણ સુચ્રં, આયરિચ્રં ગણહરં મહદ્દીચ્રં ।
આસાયંતો बहुसौ, अणंतसंसारिण होइ ॥ ૨૮ ॥**

ભાવાર્થ:—જે તીર્થંકર, પ્રવચન, શ્રુત, આચાર્ય, ગણધર અને મહદ્દિકની ધણીવાર આશાતના કરે તે અનંત સંસારી થાય છે. ૨૮.

ટીકામૂલ—નન્વેવં સતિ અભવ્યસ્યેવ ભવ્યસ્યાપિ પુનર્બોધિલાભો ન ભવિષ્યતિ इत्याશंक्य प्रसंगतः तदप्राप्तौ कर्तृद्वारेण कालावाधिमाह । तित्थयरोति । व्याख्या । कंठयं नवरं । तीर्थंकरोऽर्हदादिः एवमाचार्यादावपि भाव्यं ।

દેવાદિદ્રવ્યં વિનાશાદિદ્વારા પતાનસકૃન્નિઃશૂકતયા શાતયન્નુત્કર્ષતોઽનંતસંસારિકો ભવતીત્યર્થઃ । શૃંગલાન્યાયેન મિત્તિસ્તરન્યાયેન ચોત્કર્ષતોઽધ્યવસાયતારતમ્યાદુક્તાશાતનાપ્રત્યયાનંતભવાનુગતા પાપકર્મણઃ સાનુબંધતા બોધ્યા । તેન સમ્યક્સત્પુણ્યાદીનામનંતકાલં યાવત્ વ્યાધાતઃ સ્યાત્ । પુણ્યવિપાકસ્ય ચ અસંખ્યાતકાલં યાવત્ જઘન્યપદે ચ પ્રાય ઉભયન્ન સંખ્યાતભવાન્ યાવદિતિ સ્થિતિઃ । एवं શ્રુતદ્વારૈતાનાશાતયતામુત્સૂત્રભાષ્યાદીનામપિ પ્રાયોઽનંતસંસારિત્વં બોધ્યં । યદુક્તં મહાનિશીથે ૨૬ “ જેણં તિત્થગરાર્ણં મહર્દં આસાયણં કુજ્ઞા સેણં અજ્જવસાયં પઢુણ જાવ અણંત સંસારિયત્તણંતિ ” ॥ ૨૮ ॥

ટીકા ભાષાંતરઃ—આ ગાથાનો અર્થ સુગમ છે. વિશેષમાં એટલું જ કે, તીર્થંકર જે અહિંત પ્રભુ વિગેરે, એવી રીતે આચાર્યાદિકને વિષે પણ જાણી લેવું. અર્થાત્ દેવાદિદ્રવ્યના વિનાશાદિ દ્વારા જે તીર્થંકર, પ્રવચન, શ્રુત, આચાર્ય, ગણધર અને મહર્દિકની વારંવાર નિઃશૂકપણે આશાતના કરે તે ઉત્કૃષ્ટ રીતે અનંત સંસારી થાય છે. આહિં શૃંગલા અને લીંતના થરના ન્યાયની જેમ ઉત્કર્ષથી અધ્યવસાયના તારતમ્યવડે કહેલી જે આશાતના તેની પ્રતીતિથી અનંતભવને અનુગત એવું પાપકર્મનું અનુબંધપણું જાણવું. તેથી સમકિત તથા સત્ પુણ્ય વિગેરેનો અનંત કાલ સુધી વ્યાધાત થાય. અને જે પુણ્યવિપાક છે તેનો અસંખ્યાતા કાળસુધી વ્યાધાત થાય. જઘન્યપણે બંનેમાં (સમકિત પ્રાપ્તિમાં અને પુણ્યબંધમાં) સંખ્યાતા ભવની સ્થિતિ છે. એવી રીતે શ્રુતદ્વારા તીર્થંકરાદિકની આશાતના કરનારા ઉત્સુક લાપકોનું પણ અનંત સંસારીપણું જાણી લેવું. શ્રી મહાનિશીથ સુત્રમાં કહ્યું છે કે, “જેઓ તીર્થંકરાદિકની મોટી આશાતના કરે છે તેઓ અધ્યવસાયને આશ્રયીને યાવત્ અણંત સંસારી થાયછે.” ૨૮.

હવે ઉપર કહેલા દાખને સ્પષ્ટ કરવાને દેવદ્રવ્યાદિકના વિનાશથી થનારા કેટલા એક માઠા વિપાક બતાવે છે.

मूल-दारिद्र्यकुलुप्पत्तिं, दारिद्र्यजावं च कुठरोगाह ।

बहुजनधिकारं तह, अवसवायं च दोहगं ॥ १९ ॥

तह्मातुहानिज्जुई, घायणवाहणविचुन्नणत्तीय ।

एअण्णं असुहफलाण्णं, विसीअण्णं जुंजमाणो सो ॥ ३० ॥ युग्मम्

भावार्थः—दारिद्र्य कुलभां उत्पत्ति, दारिद्र्यपणुं, केढविगेरे रोग, घण्ण दोडेनो धिक्कार, अवर्णवाह, दुर्भाग्य, क्षुधा तृषावडे पराभव, घात, भारकर्षण, अने कुट्टन विगेरे अशुभक्षणोने भोगवतो ते प्राणी अत्यंत भेद पावे छे. २६-३०

टीकामूल—अथोक्त दोषस्य वैशद्यार्थं कतिचिद् दुर्विपाकान् दर्शयति । दारिद्र्येति । व्याख्या । तह्मा । व्याख्या । भिक्षुकद्विजादिकुलोत्पत्तिः । तत्रापि स्वस्मिन् विभवराहित्यं । चात् वाञ्छितरोधसर्वापमानादिग्रहणं । घातन मसिकुंतादिभिः छेदनं । वाहनं लवणायः प्रभृति भारकर्षणं । चूर्णनं मुद्गरादिना कुट्टनं । चकारात् दुर्गति पारवश्य परतंत्रवृत्ति मातापित्रादिकुटुंबसंतानोच्छेदादिग्रहणं । एतानि प्रतिभवं दुःकर्मफलानि असकृत् भुंजमानः स चैत्यद्रव्याद्याशातको विषीदति । विपादादिना व्याकुलो भवति । उक्तदोषोदयोद्वलितपापविपाकोपजीव्यदुर्ध्यानपरिणत एव सदाऽवतिष्ठते इत्यर्थः । अतो दुरनुभागवैचित्र्यात् दुर्विपाकानुबंधता स्फुटीकतेति भावः । तत्र च संख्यातभाविका सानुबंधता वक्ष्यमाण संकाशादिवत् बोध्या । असंख्यातभाविका च रुद्रदत्त वदवसेया ।

तथाहि । भरतक्षेत्रे सूर्यपुरे नगरे अंधकवृष्णिराजा राज्यं चकार । अन्यदोद्याने सुप्रतिष्ठकेवली समवासरत् ।
 उद्यानपालेन विज्ञप्तो राजा च समहं तत्र गत्वा यथाविधि प्रणम्य योग्यस्थाने समुपाविशत् । केवली देशनां
 ददौ । तदवसाने नृपेण निजं पूर्वभवचरितं पृष्टं । ततः सुप्रतिष्ठकेवली अंधकवृष्णिमवदत् । भरतक्षेत्रे अयोध्या-
 यामनंतवीर्यनृपोऽभूत् । तत्र सुरेंद्रदत्तो वैश्यश्राद्धः सदर्शनः प्रतिदिनं दशभिर्दीनारैरष्टम्यां द्विगुणैः चतुर्दश्यां
 चतुर्गुणैः अष्टान्हिकादौ च ततोऽधिकैर्जिनांची कुर्वन् दानशीलादिकमभ्यस्यन् सर्वत्र कीर्त्तिमान् जज्ञे । एकदा
 श्रेष्ठी द्वादशाहोपयोगिद्रव्यं पूजार्थं स्वच्छभूमिन्नस्य रुद्रदत्त विप्रस्य समर्प्य जलाध्वना देशांतरं गतवान् । विप्रेण
 च द्यूतादिव्यसनैस्तद् भक्षयित्वा पत्नीषु निविष्टं । अन्यदा ततो गोधनं गृह्णन्नसौ तलवरेण पृष्ठतो वाणैर्हतो
 मृतस्तत्कर्म प्रभावात् संवेधेन सप्तम्यादिषु नरकेषु मत्स्यादिषु तिर्यक्षु चागमत् । ततश्चिरं कालं त्रसस्थावरयो-
 निष्वभ्रमत् १६ । ततः कुरुदेशे गङ्गपुरे कपिलवाडवगृहेऽनुद्धरा तत्प्रियागर्भेऽवतीर्णः । तदानीं अवशिष्ट पापानु-
 भावात् पिता मृतः जनन्यपि मृता लोकैर्गौतम इति नाम दत्तं च । ततो मातृस्वस्त्रा कष्टाद्वर्द्धितोऽसौ यौवनाभि-
 मुख आहारार्थं गृहेगृहे अटन् क्षीणदेहो भोजनमपि न लब्धवान् १७ । अन्यदा समुद्रसेनाख्यं मुनिमशनादिना
 सत्कृतं सन्मानितं दृष्ट्वा भोजनाभिलाषेण तत्पार्श्वे साग्रहं स दीक्षां जग्राह । क्रमेण श्रुतपारगामी भावसाधुर्जातः ।
 तद्गुरुस्तु मध्यग्रैवेयकेऽहर्निद्रोऽभूत् । सोपि सूरिपदं लब्ध्वा यतिश्रावकैः पूजितो मध्यग्रैवेयके तपोवलात्सु-
 रोऽभूत् १८ । ततश्चुत्वात्रांधकवृष्णिनामा नृपस्त्वं यदुवंशोऽभूः १९ । अथास्मिन्नेव भवे संयमं गृहीत्वा मुक्तिपदं
 लप्स्यसे । इति दिक्पटकृतहरिवंशपुराणवसुदेवहिंडौ प्रथम खंडे च । एवं बाह्या अपि दोषसंभवं प्रवक्षंते पुरा-
 णादौ । ” देवद्रव्येण या वृद्धिर्गुरुद्रव्येण यद्धनं । तद्धनं कुलनाशाय, मृतोऽपि नरकं व्रजेत् ॥ १ ॥ वृद्धिः
 समृद्धिः कुलनाशाय कुलच्छेदाय स्यात् । ऐहिकं निकृष्टं फलं दर्शितं । सच देवद्रव्यादि भक्षको महापापोपह-
 तचेता मृतोऽपि नरकं सानुबंधदुर्गतिं व्रजेत् । इदं पारभाषिकं फलं दर्शितं । पुनस्तत्रैव दोषातिशयं दर्शयति । ”
 प्रभास्ते मा मर्ति कुर्यात्, प्राणैः कंठगतैरपि । अग्निदग्धाः प्ररोहन्ति, प्रभादग्धो न रोहयेत् ॥२॥ प्रभास्वं देवद्र-

વ્યં અથવા લોકપ્રતીતિં જનસમુદાયમેલિતં સાધારણદ્રવ્યં જ્ઞાતિદ્રવ્યમિત્યર્થઃ । અગ્નિદગ્ધાઃ પાદપાઃ જલસેકાદિના પ્રરોહંતિ પલ્લવયંતિ । પરં પ્રમાઁ દેવદ્રવ્યાદિવિનાશોગ્રપાપપાવકદગ્ધો નરઃ સમૂલદગ્ધદ્રુમવત્ ન પલ્લવયતિ । પ્રાયઃ સદૈવ દુઃખમાકૃત્વેન પુનર્નવો ન ભવતીત્યર્થઃ । ૨ । અથોક્તાનુક્તપાપપ્રૌઢિં દર્શયતિ । “ પ્રમાસ્વં બ્રહ્મહત્યા ચ, દરિદ્રસ્ય ચ યદ્ધનં, ગુરુપત્ની દેવદ્રવ્યં, સ્વર્ગસ્થમપિ પાતયેત્ ” ॥૩॥ તથા દિગ્પટગ્રંથેઽપિ “ વરં હાલાહલાદીનાં ભક્ષણં ક્ષણદુઃખદં, નિર્માલ્યભક્ષણં ચૈવ, દુઃખદં જન્મજન્મનિ ” ॥૧॥ વરં દાવાનલે પાતઃ, શુધયા વા મૃતિવરં, મૂર્ધ્નિ વા પતિતં વજ્રં, નતુ દેવસ્વભક્ષણં ૨ ॥ જ્ઞાત્વેતિ જિનનિગ્રંથ, શાસ્ત્રાદીનાં ધનં નહિ, ગૃહીતવ્યં મહાપાપ, -કારણં દુર્ગતિપ્રદં ૩ ॥ ઇવમેહિકપારમવિકલોપાઃ પ્રદર્શિતાઃ । इति भावः ॥ ૩૦ ॥

ટીકા ભાષાંતરઃ—દારિદ્ર કુલ એટલે લિધુક આહુણ વિગેરેના કુલમાં ઉત્પત્તિ થાય. તેમાં પણ પોતાને વૈભવ પ્રાપ્ત ન થાય. મૂલમાં ચ શબ્દનું અહુણ કરેલું છે તેથી વાંછિત વસ્તુનો રોધ થાય તથા સર્વ તરફથી અપમાન મળે ધત્યાદિ અહુણ કરવું. તેમજ ધાતન એટલે અડગ ભાલા વિગેરેથી છેદન, વાહન એટલે લવણ તથા લોઢા વિગેરેના ભારનું વેહેવું, ચૂર્ણન એટલે મુદ્ગર વિગેરેથી કુટાવું, ચ શબ્દથી દુર્ગતિ, પરવશપણું, પરંત્ર આજીવિકા, માતા પિતા વિગેરે કુટુંબનો તથા સંતતિનો ઉચ્છેદ વિગેરે અહુણ કરવાં. એવાં પુર્વોક્ત દુષ્કર્મના ફલો પ્રત્યેક ભવમાં વારંવાર ભોગવતો તે ચૈત્ય દ્રવ્યાદિની આશાતના કરનાર પ્રાણી જેદ પામીને આકુલવ્યાકુલ થાય છે. અર્થાત્ ઉપર કહેલા દોષના ઉદયથી ઊબળેલા પાપના પરિણામવડે સદા દુર્ધ્યાનમાંજ પરિણમ્યો રહે છે. આ પ્રમાણે કહેવાવડે દુષ્ટ અનુભાગના વિચિત્રપણાથી થનારું દુષ્ટ-રિણામનું અનુબંધપણું સ્ફુટ થયું. તેમાં જે સંખ્યાત ભવવાળું અનુબંધપણું છે તે આગળ સંકાશાદિકની કથામાં કહેવામાં આવશે તેની જેમ જાણી લેવું. અને જે અસંખ્યાત ભવવાળું અનુબંધપણું છે તે રૂદ્ધતની જેમ જાણવું તેની કથા આ પ્રમાણે છે:—

રૂદ્રદત્તની કથા.

ભરતક્ષેત્રને વિષે સૂર્યપુરનગરમાં અંધકવૃષ્ણિ નામે રાજા રાજ્ય કરતા હતા. એક વખતે, ઉદ્યાનમાં સુપ્રતિષ્ઠ નામના કેવળી સમોસર્યા. ઉદ્યાનપાળે આવી રાજાને વિજ્ઞાપિ કરી; એટલે રાજા ઉત્સવ સાથે ત્યાં જઈ યથાવિધિ વંદના કરી ચોગ્ય સ્થાને બેઠો. કેવલીએ દેશના આપી. દેશનાને અંતે રાજાએ પોતાના પૂર્વ-ભવનું ચરિત્ર પુછ્યું. તેથી સુપ્રતિષ્ઠ કેવળીએ અંધકવૃષ્ણિને કહ્યું—ભરતક્ષેત્રમાં અયોધ્યાનગરીને વિષે અનં-તવીર્યનામે રાજા હતો. તે નગરીમાં સુરેંદ્રદત્તનામે એક સમ્યક્દર્શન યુક્ત વણિક શ્રાદ્ધ રહેતો હતો. તે પ્રતિ-દિન દશ સોના મોર, અષ્ટમીએ તેથી ખમણી, ચતુર્દશીએ ચારગણી અને અઠ્યાધ વિગેરેમાં તેથી પણ અધિક સોનામોર મુકી શ્રીજિનેશ્વરની પૂજા કરતો હતો. તેમજ દાન શીલનો અભ્યાસ કરતો હતો. તેથી તે સર્વ ઠેકાણે કીર્તિમાન થયો હતો. એક વખતે તે સુરેંદ્રદત્ત પોતાના વાહાલા મિત્ર રૂદ્રદત્ત નામના બ્રાહ્મણને ખાર વર્ષ ચાલે તેટલું દ્રવ્ય જિનપૂજા માટે સોંપી જલ માર્ગે દેશાંતર ગયો. પાછલથી રૂદ્રદત્ત બ્રાહ્મણ છૂત વિગેરે વ્યસનોમાં તે ધન ખાઈ ગયો. અને ચોર લોકોની પાળમાં જઈને રહ્યો. એક વખતે ગાયોના ધનને ચોરતો પછવાડે આવીને કોટવાલે બાણથી માર્યો જેથી તે મૃત્યુ પામી ગયો. દેવદ્રવ્યના ભક્ષણવડે બાંધેલા કર્મના પ્રભાવથી તે સંવેધવડે સમમી વિગેરે સાતે નારકીમાં અને મૃત્યુ વિગેરે તિર્યચ ચોનિમાં ઉત્પન્ન થયો. તે નારકી તથા તિર્યચ ચોનિનો સંવેધ જાણવાને નિચેનું યંત્ર જુવો.

સંવેધ યંત્રમ્ ॥

નારળી.	ભવ.	તિર્થેષ જાતિ.	ભવ.
૭ મીમાં	૨ જો	મત્સ્યમાં	૩ જો
૬ ઠીમાં	૪ શો	સિંહમાં	૫ મો
૫ મીમાં	૬ ઠો	સર્પમાં	૭ મો
૪ થીમાં	૮ મો	વ્યાઘ્રમાં	૯ મો
૩ જીમાં	૧૦ મો	ગમડાદિમાં	૧૧ મો
૨ જીમાં	૧૨ મો	શુજાપરિમાં	૧૩ મો
૧ લીમાં	૧૪ મો	નરમાં	૧૫ મો

ઉપર પ્રમાણે નર્ક ગતિ અને તિર્થેષગતિમાં આંતરે આંતરે લાવો કર્યા. તે પછી ચિરકાળ સુખી તે ત્રસ તથા સ્થાવર ચોનિમાં ભટક્યો. તે પછી કુરૂદેશમાં હસ્તિનાપુરને વિશે કપિલ નામના બ્રાહ્મણને ઘેર આનુદ્રસ નામની તેની સ્ત્રીના ગર્ભમાં અવતર્યો. તે સમયે પૂર્વના અવશેષ રહેલ પાપના પ્રભાવથી તેના પિતા તરત અને માતા જન્મ આપીને મૃત્યુ પામી ગયાં. લોકોએ તેનું નામ જોતમ પાડયું. પછી તેની માસીએ કષ્ટથી તેને ઉછેરીને મોટો કર્યો. જ્યારે યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયો ત્યારે ઘેર ઘેર આહારને માટે ભટકવા લાગ્યો. તેના ફેલ ક્ષીણ થઇ ગયો તથાપિ તેને ભોજન પ્રાપ્ત થયું નહીં. એક વખતે સચુદ્રસેન નામના કોઇ મુનિને અશનાદિકવડે સત્કાર પામતા જોઇ ભોજનની ઇચ્છાથી તેની પાસે તેણે આગ્રહથી

દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે તે સર્વ શાસ્ત્રોનો પારગામી ભાવ સાધુ થયો. અન્યદા તેના ગુરુ કાલ કરી મધ્ય ઐવેયકને વિષે આહુમિદ્ર થયા. તેની પાછળ તે પણ સંરિપદ મેલવી યતિઓ તથા શ્રાવકોથી ધણો પૂજામ્ મધ્ય ઐવેયકમાં તથોળળથી દેવતા થયો. ત્યાંથી ચવીને આ તું અંધકવૃષ્ણિ નામે યાદવવંશમાં રાજા થયો છું. હવે આ ભવ- માંજ સંયમ લઇને સુક્તિપદને પ્રાપ્ત થઇશ. ” આ પ્રમાણેની કથા દિગંબરીના કરેલા હરિવંશપુરાણને વિષે તથા વસુદેવલિંગિના પ્રથમ ખંડને વિષે આપેલી છે. તેવીજ રીતે બીજા અન્યમતી પણ પોતાના પુરાણાદિકમાં દેવદ્રવ્ય ભક્ષણનો દોષ કહે છે. પુરાણમાં કહ્યું છે કે, “ દેવદ્રવ્યથી જે સમૃદ્ધિ મળે અને ગુરુ દ્રવ્યથી જે ધન પ્રાપ્ત થાય તે કુલના ઉચ્છેદને માટે થાય છે અને મૃત્યુ પછી તે દ્રવ્યભોક્તા પુરુષ નરકે જાય છે. ” આહિ કુલચ્છેદરૂપ આ લોક આશ્રી નિકૃષ્ટ ફલ યતાવ્યું છે અને તે દેવદ્રવ્યને ભક્ષણ કરનાર પોતાના તે મહા પાપથી હણાયેલા ચિત્તવાળો થયો સતો મૃત્યુ પામ્યા પછી સાનુખંધ દુર્ગતિ (નારકી) માં જાય છે. એમ કહેવાથી પારલોકિક નિકૃષ્ટ ફલ દર્શાવ્યું છે. પુનઃ તેજ સ્થાને અતિશય દોષ દર્શાવેલ છે તે આ પ્રમાણે-કંઠે પ્રાણ આવ્યા હોય તો પણ પ્રભાસ્વ (દેવદ્રવ્ય)ને વિષે બુદ્ધિ કરવી નહીં. અગ્નિથી દગ્ધ થયેલાં વૃક્ષો કદિ કોઇ કાળે પક્ષવિત થાય પણ દેવદ્રવ્યથી દગ્ધ થયેલો પુરુષ પુનઃ પક્ષવિત થતો નથી. ” આહિ પ્રભાસ્વ એટલે દેવદ્રવ્ય અથવા લોક પ્રસિદ્ધ જનસમુદાયે એકંદુ કરેલું સાધારણ દ્રવ્ય અથવા જ્ઞાતિદ્રવ્ય જાણવું. વળી દૃષ્ટાંતથી શિદ્ધ કરે છે કે, અગ્નિથી દગ્ધ થયેલા વૃક્ષો જલસિંચન વિગેરેથી પુનઃ પક્ષવિત થાય છે પણ દેવદ્રવ્યાદિના વિનાશરૂપ ઉગ્ર પાપરૂપી અગ્નિથી દગ્ધ થયેલો પુરુષ મૂળ સહિત દગ્ધ થયેલા વૃક્ષની જેમ પુનઃ પક્ષવિત થતો નથી. અર્થાત્ પ્રાયઃ સદા દુઃખી પણામાંજ રહે છે. પુનઃ નવો (સારો) થતો નથી.

વળી ઊક્ત અને અનુક્ત પાપની પ્રોદતા દર્શાવે છે. “સાધારણ દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવું, બ્રહ્મહત્યા કરવી, હરિદ્રીનું ધન લઇ લેવું, ગુરુ પાત્ની સાથે સમાગમ કરવો અને દેવદ્રવ્યનો ઉપભોગ કરવો-એટલાવાંનાં સ્વર્ગમાં રહો હોય તેને પણ નીચે (દુર્ગતિમાં) પાડે છે.” તેમજ દિગંબરીના અંતમાં પણ લખે છે કે, “ હાલાહલ વિગેરે

એરું ભક્ષણ કરવું તે સાઈ, કારણ કે તે ક્ષણવાર દુઃખ આપે છે પણ દેવનિર્માલ્યનું ભક્ષણ કરવું તે સાઈ નહીં કારણ કે તે ભવોભવ દુઃખ આપે છે. "દાવાનભમાં પડવું સાઈ, ક્ષુધાથી મરવું સાઈ, અને મસ્તકંપર વજ્ર પડે તે સાઈ, પણ દેવદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરવું તે સાઈ નહીં." આ પ્રમાણે જાણીને શ્રીજિન, મુનિ અને જ્ઞાન વિગેરેનું ધન કદિ પણ અહણ કરવું નહીં, કેમકે તે મહા પાપનું કારણ છે અને દુર્ગતિને આપનાઈ છે. એવી રીતે આ લોક અને પરલોક આશ્રી દોષ બતાવ્યા, ૩૦.

હવે કોઇ માણસે દેવાદિદ્રવ્ય ચોરીને તેથી પોતાને માટે આહાર કર્યો હોય તે સાધુને કલ્પે નહીં. તેનું પ્રયોજન સ્પષ્ટ કરવાને માટે પ્રાયઃ આ ભવના દોષને વ્યવહાર ભાષ્યની ત્રણ ગાથાવડે કહે છે:—

મૂલ-ચેદ્યદવં વિજ્ઞા કરિજ્ઞ, કોઈ અ નરો સયઠાણ ।

સમણં વા સોવહિઅં વિક્કિજ્ઞા સંજયઠાણ ॥ ૩૧ ॥

એઆરિસંમિ દવે, સમણાણં કિં ન કપ્પણ ઘિતું ।

ચેદ્યદવેણ કયં, મુલ્લેણ જં સુવિહિઆણં ॥ ૩૨ ॥

તેનું શું કારણ ? તે કહે છે.

તેણ પમિઠ્ઠા લોણિ, ગરહિઆ નત્તરે કિમંગ પુણો ।

ચેડ્ય જડ પમિણી, જો ગિહ્ન સો વિહુ તહેવ ॥ ૩૩ ॥

ભાવાર્થ:—જે પુરૂષ ચૈત્યદ્રવ્યને ચોરના સમુદાય સાથે ચોરી લાવી તેમાંથી જે પોતાના ભાગનું દ્રવ્ય આવે તેવડે પોતાને માટે ભોજનનિપજવી સાધુને આપે, અથવા ઉપધિ સહિત કાઢ સાધુને લુંટીને (ખરીદીને) તે વસ્ત્રાદિક સાધુને આપે (તો તે મુનિને લેવું કલ્પે નહીં) એવા (ચોરી વિગેરેથી મેલવેલા) દ્રવ્યવડે જે પોતાને માટે કરેલું હોય તે સાધુને કેમ કલ્પે નહીં ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં સૂરિ કહે છે કે, ચૈત્યદ્રવ્યવડે જે પોતા માટે કર્યું હોય અથવા મૂલ્યવડે જે મુનિનું હોય તે પોતાનું કરેલું હોય તે સાધુને લેવું કલ્પે નહીં. ચોરે લાવેલા દ્રવ્યનો સ્વીકાર કરવો તે લોકને વિષે પણ નિંદિત છે તો લોકોત્તર માર્ગમાં નિંદિત હોય તેમાં તો શું કહેવું ! જે ચૈત્ય તથા યતિના પ્રત્યનિક પાસેથી ગ્રહણ કરે તેને પણ ચૈત્ય અને સાધુનો પ્રત્યનિક સમજવો. ૩૧. ૩૨. ૩૩.

ટીકામૂલ—અથ ચોરિતદેવાદિદ્રવ્યેણ સ્વાર્થે નિઃપાવિતોઽપ્યાહારઃ સાધૂનામકલ્પ્ય સ્તત્પ્રયોજકતાવૈશ્વચાર્ય પ્રાય બ્રહ્મભવિકદોષાન્ વ્યવહારમાપ્યગાધાત્રયેણાહ । ચેડ્યચિત્તિ । ચૈત્યદ્રવ્યં ચોરસમુદાયેનાપહત્ય તન્મધ્યે કોપિ નર આત્મીયમાગાગત ધનેન સયદ્ગ્રાપ આત્મનોઽર્થાય મોદકાદિકં કુર્યાત્ । તતસ્તદ્દશનાદિકં સંયતાનાં દદ્યાત્ । અથવા યઃ સ્વાર્થાય શ્રમણં સોપધિકં વિક્રીણીતઃ તતઃ પ્રાસુકં વસ્ત્રાદિકં સંયતેભ્યો દદ્યાત્ ॥ એઆરિત્તિ । યતાદર્શન દ્રવ્યેણ યત્ આત્માર્થે કૃતં તત્ શ્રમણાનાં કિં ન ગૃહીતું કલ્પતે । સૂરિરાહ । યત્ ચૈત્યદ્રવ્યેણ યન્ન

સુવિહિતાનાં મૂલ્યેનાત્માર્થે કૃતં તદ્વિતીર્યમાનં ન કલ્પતે ॥ તત્ર કિં કારણમિતિ ચેદુચ્યતે । તેણેતિ । ચોરાનીતસ્ય પ્રતીચ્છા પ્રતિપત્તિઃ લોકેઽપિ ગર્હિતા । કિં પુનરુત્તરે લોકોત્તરે માર્ગે સુતરાં ગર્હિતા ઇવ । તતશ્ચૈત્યયતિપ્રત્યની- કસ્ય હસ્તાદ્ યો ગૃહ્ણતિ સોઽપિ તથૈવ ચૈત્યયતિપ્રત્યનીક ઇવ । યદુક્તં સંઘકુલકે । જો સાહજે વદુદ્ધ, આણામંગે પવદ્ધમાણાં । મળવાયાકાણર્હિ, સમાણદોસં તયં ચિંતિ ॥ ૧ ॥ અનિરાકરણેનાશામંગહેતુત્વાત્ ॥ ૩૧-૩૨-૩૩ ॥

ટીકા માપાંતરઃ—ચૈત્ય દ્રવ્યને ચોરના સમુદાય સાથે ચોરી લાવી, તેઓમાંથી કોઈ પુરૂષ પોતાને ભાગે આવેલા ધનવડે પોતાને અર્થે મોઢક વિગેરે નિપજાવે અને પછી તે ભોજનાદિક સંયમધારી સાધુઓને આપે અથવા જે પોતાને માટે ઉપધિ સહિત સાધુને ખરીદ કરે (હુંટે) અને પછી પ્રાસુક એવા તે વસ્ત્રાદિક સંયમ ધારી મુનિઓને આપે. (તો તે મુનિને લેવું કલ્પે નહીં) એવા ચોરી વિગેરેથી મેલ-વેલા પુરોક્ત દ્રવ્યવડે જે પોતાને અર્થે કર્યું હોય તે સાધુઓને ગ્રહણ કરવું કેમ ન કલ્પે ? સ્મરિ પ્રત્યુત્તર આપે છે કે જે ચૈત્ય દ્રવ્યવડે વા મુનિનું હોય તેને મૂલ્યથી લેવા વડે આત્માર્થે કરેલું હોય તે દેતાસતા સાધુઓને લેવું કલ્પે નહીં. ચોરે લાવેલા દ્રવ્યનો જે અંગીકાર તે લોકને વિષે પણ નિદિત છે તો લોકોત્તર માર્ગને વિષે અત્યંત નિદિત હોયજ તેમાં શું કહેવું. તેથી ચૈત્ય તથા સાધુના પ્રત્યનિક (શત્રુ કે ચોર)ના હસ્તથી જે ગ્રહણ કરે, તે પણ તેવીજ રીતે ચૈત્ય, તથા સાધુનો પ્રત્યનિકજ છે એમ જાણવું. શ્રી સંઘકુલકમાં કહ્યું છે કે, “આજ્ઞા ભંગને વિષે મન વચન કાયાથી વર્તતા એવા પુરૂષોને જેઓ સહાય આપે છે, તેઓ તેમના જેટલાજ દૂષિત ગણાવ છે.” કારણ કે, તેમનું નિરાકરણ ન કરવાથી (તણ ન દેવાથી) તેઓ આજ્ઞા ભંગના કારણિક થાય છે. ૩૧. ૩૨. ૩૩.

હવે શ્રાદ્ધદિનકૃત્યની ગાથાવડે ઉપર કહેલા અર્થનેજ પુનઃ સ્પષ્ટ કરવા કહે છે.

મૂલ-ચેદ્વ્યદવં ગિહ્નિતુ, નુંજણ જો ન દેશ સાહૂણં ।

સો આણાઅણવહં, પાવઙ્ લિંતો વિ દિંતો વિ ॥ ૩૪ ॥

માર્વાર્થ:—ચૈત્યાદિ દ્રવ્યને ગ્રહણ કરીને જે કોઈ પોતે ખાય અથવા જે સાધુને આપે, તે લેનાર અને દેનાર બંને ભગવંતની આજ્ઞાના ભંગ કરવારૂપ દોષને પામે છે. ૩૪.

ટીકામૂલ—અથ શ્રાદ્ધદિનકૃત્ય ગાથયા પુનરેનેમેવાર્થ સ્પૃષ્ટ્યન્ આહ । ચૈશ્યત્તિ । ચૈત્યાદિદ્રવ્યં ગૃહીત્વા યઃ સ્વયં ભુંક્તેઽન્યેભ્યઃ સાધુભ્યો દત્તે સ સાધુર્ગૃહ્ણન્નપિ સાધર્મિકાણાં દદદપિ ભગવદાજ્ઞાભંગં નિપિદ્ધાચરણરૂપં પ્રાપ્નોતિ । તથાઽનવસ્થાઽન્યેષાં શ્રદ્ધાશૈથિલ્યં ચ પ્રાપયતિ ॥ ૩૪ ॥

ટીકા ભાષાંતર:—ચૈત્યાદિ દ્રવ્યને લઈને જે પોતે ખાય અથવા જે બીજા સાધુઓને આપે તે સાધુ ગ્રહણ કરતો સતો અને તે સાધર્મીકોને આપતો સતો ભગવંતની આજ્ઞાનો ભંગ જે નિષિદ્ધ આચરણ તરુપ દોષને પામે છે. વળી તેવી અનવસ્થા બીજાઓની શ્રદ્ધાને પણ શિથિલ કરી દે છે. ૩૪.

આ પ્રસંગે બીજા દોષ પણ તે ગ્રંથની વૃત્તિ માંહેની ગાથાઓવડે દર્શાવે છે.

મૂલ—એકેણ કયમકજ્ઞં, પુણોવિ તપ્પચ્ચયા કુણ્ણહ ।

બીજ સાયાબહુલ પરંપર વુઠેન સંયમતવાણં ॥ ૩૫ ॥

માર્વાર્થ:—એક માણસે અકૃત્ય કર્યું, તો તેને જોધને બીજે પણ અકૃત્ય કરે છે, તેવી રીતે સાતા બહુલપણથી^૧ પરંપરાએ સંયમ અને તપનો ઉચ્છેદ થઈ જાય છે. ૩૫.

ટીકામૂલ—પ્રસંગતોડન્યેપિ વોપાસ્તદ્વૃત્તિગાથાભિર્દેશ્યંતે । एकेणेति । अनाचार दर्शनात् बालादीनामपि कुप्रवृत्तिसंततिरूपः प्रसंगदोष आपद्यते इत्यर्थः ॥ ३५ ॥

ટીકા માવાંતર:—અર્થાત્ એકે કરેલા અનાચારને જોવાથી અન્ય બાળ વિગેરેને પણ નકારી પ્રવૃત્તિની સંતતિરૂપ પ્રસંગદોષ પ્રાપ્ત થાય છે. ૩૫

મૂલ—જો જહવાયં ન કુણ્ણ, મિઠદ્ધિ તનુવિ કો અન્નો ।
વહેદ્ધા મિઠ્ઠતં, પરસસ સંકં જણોમાણો ॥ ૩૬ ॥

માર્વાર્થ:—જે યથાવાદ ન કરે અર્થાત્ શાસ્ત્રોક્ત આચાર પ્રમાણે ન વર્તે તેનાથી બીજે મિથ્યાત્વી કોણ ? કારણ કે પરજીવને શંકા ઉત્પન્ન કરતો પ્રાણી મિથ્યાત્વને વધારે છે.

ટીકામૂલ—જોજહેત્તિ । अनाचारे आचाराधिया मिथ्यात्ववृद्धिः स्यादित्यर्थः ॥ ३६ ॥

૧ શારિરીક સુખના અભિલાષીપણથી.

टीका भाषांतरः—अनायासं आयासं युद्धि कर्वा करावयाची मिथ्यात्वनी वृद्धि थाय छे. ३६.

मूल—संजम अप्पपवयण, विराहणासंजवो विहं एणं ।

पवयणहेलावि तउ, अवणेउ तस्स संसग्गो ॥ ३७ ॥

भावार्थः—(चैत्यादिद्रव्यना लक्षणुथी) संयमविराधना, आत्मविराधना अने प्रव-
चन विराधना अभे त्रणु प्रकारनी विराधना थाय छे. तेने जणुने तेभज तेनाथी प्रवच-
ननी हीलणा पणु थाय छे तेथी अवा दुरायारीनो संसर्ग छोडी देवो. ३७.

टीकामूल—संयमेति । चैत्यादिद्रव्यभक्षणेन त्रिधा विराधना संभवेत् । तथाहि । संयमविराधनाऽन्या-
योपात्तवित्तोद्भूतवस्तु गृहानस्य तत्कृताऽसंयमानुमोदना रूपा स्फुटं प्रतीयते । तथा सति यथा प्रतिपन्नव्रतलोप
आपद्यते । यदुक्तं संघकुलके । “ आणामंगं ददुं, मज्झस्था ठिति जे तुसाणिआय । अविहि अणुमोअणाए
तेसिपिअ होइ वयलोवो १ ॥ ” आत्मविराधना तु प्रत्यनीकदेवतादि छलन लक्षणा प्रतीता । यतोऽर्हदाज्ञापि
हारेण प्रमादाशौचवस्तुस्वभावतोऽपूतदुष्टजने शाकिनीदृष्टिवत् तेषां शक्तिरप्रतिहता भवति । यदुक्तं व्यवहारभाष्य-
दशमोद्देशके “ राया इव तित्थयरो ” इत्यादिगाथावृत्तौ । ये साधवः प्रजास्थानीयाः राजस्थानीयस्य तीर्थकृत
आज्ञां नानुपालयन्ति ते प्रांतदेवतयापि छल्यन्तेऽपराधिन इव दंड्यन्ते इति । ६ । प्रवचनविराधना च प्रवचनमूलयति
चैत्ययोरुपद्रवेण स्तेनार्थप्रतीच्छया च सुप्रतीतैव ७ । तथा प्रवचनहेला एवं लोकविरुद्धं संस्तवं कुर्वतां सर्वश-
पुत्रत्वेन लोकान् व्यामोहयतां जनानामकिंचित्करं दर्शनमतोऽदृष्टकल्याणा एते स्वप्नेऽपि सदाचारगंधं न जानन्ती-

ત્યાદિધિસાધિ પ્રવર્તે ૮ પવમાધિ પેદિકતોપપ્રકર્ષસંભવાત્ ઉત્તતુરનાસ્વતંસ્તસ્ય સંસર્ગો પરિતર્ક્ય પત્વ । સ-
ત્સંસર્ગસ્તુ ઉપાદેયો વિશેષિનેતિ ભાવઃ । પતાવતા સાંધુચૈત્યાદિ વિક્રયસ્તેજ્યોતશદ્રવ્યભોગેન સુલિખામનાચારઃ સ્પૃષ્ટ
પત્વ । ચૌર્યાનીતતત્તદર્શભોગે તુ પ્રસ્તારેણ પ્રાયશ્ચિત્તાવિધિઃ સંભાવ્યતે । ક્વચિત્તત્ત્વ ॥ ૩૭ ॥

દીક્ષા આપાંતરઃ—ચૈત્યાદિદ્રવ્યતું લક્ષણ કરવાથી ત્રણ પ્રકારની વિરામનાનો સંભાવ છે. તે આ પ્ર-
માણે—પ્રથમ સૌમ્ય વિરામના અન્યાગે ગ્રહણ કરેલા દ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થયેલી વસ્તુને લેનારા એવા પુરુષને
તે અન્યાયી પુરુષ કરેલી અસંયમની અનુમોદના રૂપે પ્રગટ જણાય છે. અને તેમ કરવાથી પરિણામે અંગી-
કાર કરેલા પ્રતનો લોપ થાય છે. જેને માટે સંપૂર્ણક્રમાં લખે છે કે, આજ્ઞાનો લંગ થતો દુષ્ટીને જે પ્રાણી
મધ્યસ્થ વૃત્તિ ધરાવી જોવા રહે છે તેને પણ અવિધિની અનુમોદના લાગવાથી પરિણામે તેના પ્રતનો ભેદ
પ્રાપ્ત થાય છે. ”

બીજી આત્મ વિરામના તે પ્રતિકૂલ દેવતા વિગેરેના છલથી પ્રતીત થાય છે. અરિહંતની આજ્ઞાનું
અતિક્રમણ કરવાથી પ્રમાદરૂપ અપવિત્ર વસ્તુના સ્વભાવવડે અપવિત્ર રીતે ગોષ્ણ થયેલા દુષ્ટ મનુષ્ય
ઉપર ડાકણની દૃષ્ટિની જેમ તે પ્રતિકુળ દેવતાઓની શક્તિ હણાતી નથી. તે વિશે શ્રી વ્યવહાર લાખ્યના
દશમા ઉદ્દેશમાં “સાચાશ્વતિથયસો ” એ ગાથા છે. તેની વૃત્તિમાં બતાવ્યું છે કે “સાધુઓ પ્રજાને ડેકાણે
છે અને તીર્થંકર રાજાને ડેકાણે છે. જે સાધુઓ તીર્થંકરરૂપ રાજાની આજ્ઞાને પાળતા નથી તેઓ પ્રાંત (તુચ્છ)
દેવતાઓથી પણ છળાય છે અર્થાત્ અપરાધીની જેમ તેઓ તેમને શિક્ષા કરે છે. ” ત્રીજી પ્રવચન વિરામ-
ના તે પ્રવચનના મૂલરૂપ યતિ અને ચૈત્યને ઉપદ્રવ થવાથી અથવા ચૈત્યના કે મુનિના—ચોરી લીધેલા
દ્રવ્યને ગ્રહણ કરવાથી સારી રીતે પ્રતીત થાય છે. તેમજ તેથી પ્રવચનની હેલા પણ થાય છે. કેમકે આ
પ્રમાણે લોક વિરુદ્ધ આચરણ કરનારા અને સર્વેશ પુત્રપાણથી લોકોને ગોહ ઉપજાવનારાને દુષ્ટીને “આ

જૈન દર્શન માલ વિનાનું જણાય છે, કારણ કે, કલ્યાણને નહીં જોનારા જૈનો સ્વમાને વિષે પણ સદાચારના ગંધને જાણતાજ નથી. " એવી નિંદા પ્રવર્તે છે. ઇત્યાદિ આ લોક આશ્રી દોષ સમુહનો સંભવ હોવાથી પુર્વોક્ત દુરાચારી પુરૂષનો સંસર્ગ વિવેકી પુરૂષે છોડી દેવો અને સત્ પુરૂષનો સંસર્ગ કરવો. આ પ્રમાણે કહેવા ઉપરથી સાધુ ચૈત્ય વિગેરે સંબંધી વસ્તુના વિક્રયથી તથા તેની ચોરીથી પ્રાપ્ત થયેલા દ્રવ્યનો ઉપ-ભોગ કરવાથી ગૃહસ્થને પણ સ્પષ્ટપણે અનાચાર પ્રાપ્ત થાય છે એમ સમજવું, ચોરીથી લાવેલા ચૈત્યાદિ સંબંધી પદાર્થનો ઉપભોગ કરવાથી પ્રસ્તારવડે પ્રાયશ્ચિત્તનો વિધિ સંભવે છે-તે ગુરૂગમથી જાણી લેવો એ તત્ત્વ છે. ૩૬.

હવે તે સત્સંસર્ગને વિશેષ ફલ દ્વારા સ્પષ્ટ કરે છે.

મૂલ-વવહારસુદ્ધિ ધમ્મ, મૂલં સાહૂણ સંગયા ।

વવહારેણ સુદ્ધેણં, અન્નસુદ્ધિ જન જવે ॥ ૩૭ ॥

માવાર્થ:—સત્પુરૂષોના સંગથી થયેલી વ્યવહારશુદ્ધિ ધર્મનું મૂળ થાય છે, અને વ્યવ-હાર શુદ્ધ થવાથી અર્થ શુદ્ધિ થાય છે. ૩૮.

ટીકામૂલ—વવહારેતિ । મોહમંદતાનુરોધેનોચિત્કર્મભ્યાસો વ્યવહાર શુદ્ધિઃ સાધુભ્યઃ સંગતાર્યસંગાત્ પ્ર-તિપન્ના ધર્મસ્ય મૂલં ભવતિ અથ તત્પ્રાક્રિયાં સાર્દગાથાદ્યેનાહ ॥ ૩૮ ॥

ટીકા ભાષાંતર:—મોહ જન્ય મુર્ખતાનો રોધ કરવાથી થતો યોગ્ય કર્મનો અભ્યાસ તે વ્યવહાર શુદ્ધિ કહેવાય. તે બે સાધુ પુરુષોના સંગથી યુક્ત થાય તો ધર્મના મૂલભૂત થાય છે. હવે તેની પ્રક્રિયા અહીં ગાથાવડે જણાવે છે. ૩૮.

મૂલ—અન્નેણં ચેવ સુદ્રેણં, આહારો હોઠ્ઠ સુદ્રત ।

આહારેણં તુ સુદ્રેણં, દેહસુદ્રી જન જવે ॥ ૩૯ ॥

ભાવાર્થ:—અર્થ શુદ્ધ થવાથી આહાર શુદ્ધ થાય છે, અને આહાર શુદ્ધ થવાથી દેહ શુદ્ધિ થાય છે. ૩૯.

મૂલ—સુદ્રેણં ચેવ દેહેણં, ધમ્મજોગો ય જાયઠ્ઠ ।

જં જં કુણ્ણઠ્ઠ કિચ્ચં તુ, તં તં સે સફલં જવે ॥ ૪૦ ॥

ભાવાર્થ:—દેહ શુદ્ધ થવાથી ધર્મનો યોગ પ્રાપ્ત થાય છે, અને પછી જે જે કાર્ય કરે છે તે તે તેને સફળ થાય છે. ૪.

ટીકામૂલ—અત્થેતિ શુદ્ધેતિ । કંઠ્યં । નંવરં ધર્મયોગો વિધિયોગઃ । લૌકિકે લોકોત્તરે ચ માર્ગે વિધિ-યોગેન યત્ યત્ કાર્યં યઃ કરોતિ તસ્ય તત્ તત્સાનુબંધસત્ફલરુદ્ધ ભવેત્ ॥ ૩૯-૪૦ ॥

ટીકા ભાષાંતર:—ઉપરની બંને ગાથાનો અર્થ સુગમ છે. તેમાં વિશેષ એટલું જાણવાનું છે કે, ધર્મ યોગ એટલે વિધિયોગ. તે વિધિ યોગથી લોકિકમાં કે લોકોત્તર માર્ગમાં જે જે કાર્ય કરે છે, તે તે કાર્ય તેને અનુબંધ રહિત સત્કલને આપનાર થાય છે. ૩૯—૪૦.

હવે તેના વિરોધી પુરુષોને સ્પષ્ટ કરીને દર્શાવે છે.

મૂલ—અન્નહા અફલં હોઈ, જં જં કિંચં તુ સો કરે ।
વવહારસુદ્ધિરહિન, ધમ્મં સિંસાવણ સયં ॥ ૪૧ ॥

ભાવાર્થ:—જે કોઈ તેથી ઉલટી રીતે જે જે કાર્ય કરે છે તે તે નિષ્ફળ થાય છે. વ્યવહાર શુદ્ધિ રહિત મનુષ્ય ધર્મની અને પોતાના આત્માની બંનેની નિંદા કરાવે છે. ૪૧.

ટીકામૂલ—અથ તત્પ્રતિપક્ષભૂતમસત્સંગં વિશદયતિ । અન્નહા અફલમિતિ । વ્યાખ્યા । અન્યથા દોષ-વત્સંસર્ગેણ વ્યવહારશુદ્ધિરહિતઃ શ્રાવકાદિર્યત્ કૃત્યં કરોતિ તત્ વિવક્ષિતફલરહિતં અનિષ્ઠફલરૂદ્ધા ભવતિ અવિ-ધિયોગાદિત્યર્થઃ । તથા ચ ધર્મ્યં સદનુષ્ઠાનમપિ સ્વકં આત્માનં ચ ચાલેનાપ્યવેહલયેત્ ॥ ૪૧ ॥

ટીકા ભાષાંતર:—અન્યથા એટલે ઉપર કહ્યાથી ઉલટી રીતે દાપવાળાનો સંસર્ગ કરવાથી વ્યવહાર શુદ્ધિ-એ રહિત એવા શ્રાવકાદિ જે જે કાર્ય કરે છે તે તે અફળ એટલે પૂર્વે કહેલા ફલથી રહિત થાય છે, અથવા

प्रवणः सुभगः श्रीअर्हद्भक्तो विशेषशो न्यायमति-दानादिधर्मपरायणः चंद्रकलादिभिः स्वस्त्रीभिः सह वैषयिकं भुञ्जानो दोगुंदक इव कालमतिवाहयति स्म । अन्यदा स स्वभाष्यपरीक्षार्थं पित्रनाश्या देशांतरे भ्रमन् वने कृत-मदनसुंदरीविवाहः क्रमेण सिद्धपुरं प्राप । तत्र श्रीऋषभचैत्यवदनार्थमागतः सन्नसौ तत्रत्यान् निःश्रीकमुखान् क्षीणसंततीन् निःशूकान् निर्धनान् नागरान् विलोक्य स्वप्रतितया देवद्रव्यविनाशशंकितमना देवलादीन् पुरस्वरूपं पृष्टवान् । ततस्तैरुच्ये हे सुभग पूर्वमिह महिमाद्भुते श्रीऋषभचतुर्मुखप्रासादे यात्रार्थं सर्वदिग्भ्यः समागतैर्लोकै-र्देवभांडागारो वर्द्धितस्ततः संघे गते तत्रत्यैः सर्वलोकैः संभूय तद्द्रव्यं विभज्य गृहादावाविधिना व्यापार्य सर्वं नगरं संक्रामितरोगवदपावितं । तेनेदं निःश्रीकतानिर्धनत्वदौर्भाग्यवृत्तिं दुर्लभता निशूकतादिदोषदुष्टं जातं । अत-स्तवानुभवः संशयादिदोषरहितो यथार्थतया प्रशंसनीयोऽस्ति । एवं श्रुत्वानुकांपितमनसा श्रीचंद्रेण पुरश्चतुःपथे चागत्य सर्वं दोषकारणं पौरवृद्धानामग्रे निवेदितं । यतः “प्रासादो दृश्यते जीर्णः, प्रत्यवायपदं धनं । ऋणं सर्वम-भव्यं प्राग्, देवर्णत्वशुभाशुभं ॥” उक्तं चागमे “भस्मखणे देवद्वस्स, परार्थागमणेण य । सत्तमं नरयं जंति, सत्त-वाराथो गोयमा ” ॥ १ ॥ एवं सति युष्माभिर्निर्धनत्वादिदोषवर्द्धकं देवऋणनिवृत्तौ सोत्साहमुद्यमः कार्य एवेति । एवं श्रुत्वा च केचित्तद्विपाकभीतास्तद्धनानुसारेण पूर्वसंचितं धनं सर्वं समाधिकं चैत्ये निश्चितीकृत्य शेष-धनहेतुकवृत्त्या सद्बुद्धिं पूर्वेणापनीतिं च कुर्वतः सुखभाजः क्रमेणाभूवन्निहामुन्नापीति । केचित्तु प्रमादादेवमकुर्वतो बहुदुःखभाजोऽपीति । ततः सखािकः श्रीचंद्रोऽपि दूषिताहारादिदुष्टं तत्पुरं मुक्त्वा ग्रामांतरे गत्वा भुक्तवान् । ततः क्रमेणानेकराज्यसुखानि भुक्त्वा मुक्तिमार्गमाराध्य मुक्तिं जगामेति । श्रीचंद्रकेवलि चरित्रानुसारेण देवादिद्रव्यवि-नाशशंकायापि तद्गृहस्य धनमात्रमपि श्राद्धादिभिर्न ग्राह्यं किं बहुना क्लेनेति । एवं सति कदाचित्कुटुंबाद्यभियोगेन श्राद्धेन तादृग् श्राद्धगृहे भुक्तं तदानिःशूकतापरिहारार्थं भोजनानुसारेण चैत्यादौ समधिको निष्क्रयो मोक्ष्य एव । तथासति सूक्ष्मातिचारलेशोऽपि न स्यादिति बोध्यं । यदाहुः प्रश्नोत्तरसमुच्चये ४ प्रकाशे श्रीहीरविजयसूरिपादाः । “तथा देवद्रव्यभक्षकगृहे जेमनाय गंतुं कल्पते नवेति ? गमने वा तज्जेमननिष्क्रय द्रव्यस्य देवगृहे मोक्तुमुचितं

नवेति ?" अत्र मुख्यवृत्त्या तद्गृहे भोक्तुं नैव कल्पते यदि कदाचित्परवशतया जेमनाय याति तथापि मनसि सशूक्तत्वं रक्षति न तु निःशूको भवति जेमननिष्कयद्रव्यस्य देवगृहमोचने तु विरोधो भवति । ततस्तदाश्रित्य दक्षत्वं विलोक्यते यथाऽग्नेनर्थवृद्धिर्नभवति तथा प्रवर्त्तत इति । एवं ज्ञानद्रव्यादावपि भाव्यं । सुसाधुनापि तन्निश्चित-
माहारादिकं न ग्राह्यं । यतः " छूटक पत्रे । जिणद्ववक्रुणं जो धरइ, तस्स गेहंमि जो जिमइ सद्धो । पावेणं परिलिंणइ, गिहंतोवि हु जइ भिख्वं १ । अत्रेदं हार्दं धर्मशास्त्रानुसारेण लोकव्यवहारानुसारेणापि यावद्देवादिद्रुणं सपरिवारश्राद्धादेर्मूर्धन्यवतिष्ठते तावत् श्राद्धादिसत्कः सर्वधनादिपरिग्रहो देवादिसत्कतया सुविहितैर्व्यवहियते सं-
सृष्टत्वात् । यदाहुः शत्रुजयमाहात्म्ये श्रीधनेश्वरसूरिपादाः ५ सर्गे " यथाने विपसंसर्गो, दुग्धे कांजिकसंगमः । तथात्मनो धनेनोच्चैः, संसर्गो गुरुसंपदः । १ । " यथाऽन्नादिर्विपसंसर्गात् तत्सदृशं स्यात्तथा अनाभोगादिना देवा-
दिद्रव्यसंसर्गात् स्वकीयं धनं तत्सदृशं भवतीत्यर्थः १ । अतस्तद् द्रव्यं सशूक्तेन प्राणांतेपि नैव भोक्तव्यमागमनि-
षिद्धत्वात् । भोक्तव्यं च वक्ष्यमाणविधिना विवेकादिना शुद्धं । तदिति सार्वत्रिकोऽयं व्यवहारो मार्गानुसारित्वेन सिद्धः । एतेन " संवत् १७४३ वर्षे वैशाख शुदी ३ दिने कोइए एम कहुं जे पहिलां देवद्रव्यवावरिउंछे पछी तेहने घरे संघ आहारादिक ग्रहे तेने दोष नहीं, जे माटे देवद्रव्य वावरवानुं आंतरं पड्युंछे. वीजुं वर्त्तमानकाले देवके द्रव्ये आहारादिक नीपज्यो होय ते संघने न कल्पे. तथा देवद्रव्यना वावरनारने ज्यांसुधी संघे मली संघवाहेर नथी काढ्यो त्यांसुधी चतुर्विधसंघने आहारादिक परिचय करतां दोष नथी " इति पंचांगी परंपरा विरुद्धं वदन् पंडितमन्यः कश्चिद्विरस्तः । एवं सत्यपि स्वपूजादिलाभार्थं पार्श्वस्थादीनां चानुवृत्त्या य उत्सूत्रं भाषते तस्य दुर्लभबोधेरुदीर्य दर्शनमपि नोचितं संतां संसारहेतुत्वात् । यदाहुः मूलशुद्धिप्रकरणे श्रीप्रद्युम्नसूरयः " परिवारपूयहेऊं, पासत्थाणं च आणुविच्चीण । जोनकहेइविशुद्धं, तं दुल्लह वोहिअं जाणं " ॥ १ ॥ आवश्यकभा-
ष्येऽपि " जे जिणवयणुतिनं, वयणं भासंति जेउ मंजंति । सम्मादिट्ठीणं तइंसणंपि संसारबुद्धिकरं " ॥२॥ ४३ ॥

टीका भाषांतरः—जुगारी, वेश्या, शेर, अश्वारोही विगेरे अटले लोकीक अन्ये लोकोत्तर सदाचारथी

પતિત થયેલા, જ્ઞાતિએ બાહર કરેલા, પાર્થસ્થાદિ વા દેવદ્રવ્યને ભક્ષણ કરનારા આદિ શબ્દથી નર, ના-
ટકીઆ, ધૂતારા, સીકારી, કસાઈ, અને માછી વિગેરેનું પ્રહણ કરવું. ભ્રષ્ટાચારી એ શબ્દમાં જે અત આકાર
છે તે પ્રાકૃત ભાષાને લખે છે. કુર્મ કરનારા એટલે સંસારને વધારનાર અનેક દુષ્કૃતને કરનાર પામર
લોકો; પાખંડી એટલે બોદ્ધ વિગેરે, નિહવ એટલે શ્રુત વ્યવહાર અને જીત વ્યવહારમાં કહ્યા પ્રમાણે આ-
ચરણ કરતાં છતાં પોતે તેમાં અરસિક થઈ ઉત્સવની પ્રરૂપણા કરનારા અને માત્ર ઉપરથીજ ધર્મને ધારણ
કરનારા દ્રવ્ય સાધુઓ-આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થયું કે, લુપાક અને સ્તનિક વિગેરેને નિહવ ગણવા નહીં.
(તેઓને તો જુદાજ ગણવા) ઉપર કહેલા જુગારી, ભ્રષ્ટાચારી વિગેરેના સંસર્ગ એટલે તેમની સાથે સહ-
વાસ, સહભોગ, આલાપ, સંલાપ અને પ્રશંસા વિગેરેથી પરિચય શ્રીચંદ્રકુમારની જેમ ધાર્મિક એવા ઉત્તમ
શ્રાવકે છોડી દેવો. તે શ્રીચંદ્રકુમારની કથા આ પ્રમાણે છે.

શ્રીચંદ્રકુમારની કથા.

કુશસ્થલ નામના નગરમાં પ્રતાપસિંહ નામે રાજા હતા. તેમને સૂર્યવતી નામે રાણી હતી. તેમને
શ્રીચંદ્રકુમાર નામે એક કુમાર થયો હતો. તે કુમાર મિથ્યાદૃષ્ટિ, ભ્રષ્ટાચારી અને નિંદિત કુળવાલા પુર-
ષોની સંગતિથી રહિત, પરોપકારમાં તત્પર, સૌભાગ્યવાન, શ્રી અર્હતનો ભક્ત, વિશેષ જાણનાર, ન્યાયજુદિ,
અને દાનાદિ ધર્મમાં તત્પર હતો. તે ચંદ્રકળા વિગેરે પોતાની સ્ત્રીઓની સાથે વિષય સુખને ભોગવતો
દોષદંડકદેવની જેમ કાળ નિર્ગમન કરતો હતો. એક વખતે તે પોતાના ભાગ્યની પરીક્ષા કરવાને પિતાની
આજ્ઞા વગર દેશાંતરમાં ફરવા નીકળ્યો. ત્યાં કોઈક વનમાં મદનસુંદરી નામની કન્યા સાથે વિવાહ કરી

૧ સાથે આવું પીવું.

અનુક્રમે સિદ્ધપુરમાં આવ્યો. અને ત્યાં રહેલા શ્રી ઋષભ પ્રભુના ચૈત્યને વંદના કરવાને ગયો. ત્યાં તે નગ-
 રના લોકોને શોભા રહિત મુખવાળા, સંતતિ વિનાના, શૂન્ય વગરના, અને નિર્ધન એવા જોઈ પોતાની
 બુદ્ધિથી વિચાર કરતાં તેના મનમાં દેવદ્રવ્યના વિનાશની શંકા થઈ. તેથી તત્કાલ તેણે દેવાલયના પૂજારી-
 એને નગરનું સ્વરૂપ પૂછ્યું. તેઓ જોડ્યા કે—“હું મુન્દર, પૂર્વે આ નગરમાં મહિમાવડે અદ્ભુત એવા
 શ્રી ઋષભદેવના ચતુર્મુખ પ્રાસાદની યાત્રા કરવાને માટે સર્વ દિશાઓમાંથી આવેલા સંધાણુ લોકોએ
 ભંડારનો મોટો વધારો કર્યો. તે સંધના ગયા પછી અહીંના સર્વ લોકોએ એકઠા થઈ તે દ્રવ્ય વેંદિતી લઈ
 શૃંગાદિકમાં અવિધિથી વાપરી બધા નગરને ચોખી રોગની જેમ અપવિત્ર કરી દીધું. તેથી કરીને આ બધું
 નગર શોભા રહિતપણું, નિર્ધનપણું, દુર્ભોગ્યતા, આજીવિકાની દુર્લભતા, નિઃશુક્રપણું ઇત્યાદિ દોષોથી
 દુષિત થઈ ગયું છે. માટે તમે જે અનુભવ કર્યો છે તે સંશયાદિક દોષથી રહિત, અને યથાર્થ હોવાથી
 પ્રશંસા કરવા યોગ્ય છે.” આ પ્રમાણે સાંભળી જેના મનમાં કયા ઉત્પન્ન થઈ છે એવા શ્રીચંદ્રે નગરના
 ચોટામાં આવી સર્વ દોષ પ્રાપ્ત થવાનું કારણ ત્યાંના વૃદ્ધોની આગળ નિવેદન કર્યું. વળી કહ્યું કે, “આ
 પ્રાસાદ જીર્ણ થઈ ગયો જણાય છે, અને તમને લાગેલ પાપ ધણું ગાઢ થયેલું છે; જો કે સર્વ જાતનું ઋણ
 અશુભ છે, પણ તેમાં જે દેવઋણ છે તે તો અશુભમાં અશુભ છે.” સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે, “હું જૌતમ,
 દેવદ્રવ્યના ભક્ષણથી અને પરસ્પરીના ગમનથી પ્રાણી સાતવાર સાતમી નરકે જાય છે” આ પ્રમાણે છે તેથી
 તમારે નિર્ધનપણા વિગેરે દોષને વધારનાર એવા દેવઋણની નિવૃત્તિ કરવાને માટે ઉત્સાહ પુર્વક ઉદ્યમ કર-
 વો” આ પ્રમાણે શ્રીચંદ્રકુમારના વચનો સાંભળીને કેટલાએક દેવઋણના મહા માઠા વિપાકથી ભય
 પામેલા નગરજનો પોતે લીધેલા ધનને અનુસારે પૂર્વે સંચય કરેલું (કમાયેલું) સર્વ દ્રવ્ય લીધેલ દ્રવ્યથી
 અધિકપણે ચૈત્યમાં અર્પણ કર્યું અને બાકી રહેલા શેષ દ્રવ્યથી પોતાની આજીવિકા ચલાવી. એ રીતે પૂર્વના
 દેવઋણને ટાલી નાખવાથી તેઓ આ લોક અને પરલોકમાં સુખી થયા, અને કેટલાએકે પ્રમાદથી તેમ કર્યું
 નહીં તેથી તેઓ ઘણાં દુઃખી થયા.

પણી શ્રીચંદ્ર સ્ત્રી સાથે દુષિત આહારથી દુષિત એવા તે નગરને છોડી (ત્યાં પાણી પણ પીધા વિના) બીજે ગામ ગયાં અને ત્યાં જઇને અન્ન લીધું. પછી અનુક્રમે રાજ્ય સંબંધી અનેક શુભો ભોગવી સુક્તિમાર્ગને આરાધી સુક્તિને પ્રાપ્ત થયા.

આવી રીતે શ્રીચંદ્રકેવલીના ચરિત્રને અનુસારે આવકોએ જેને માટે દેવાદિદ્રવ્યના વિનાશની શંકા થાય તેના ધરનું ઇંધણ પણ લેવું નહીં. તેથી વધારે શું કહેવું. આમ છતાં કદિ કુટુંબ વિગેરેના આગલ કે દળાણથી તેવા કોઈ આવકના ધરનું અન્ન કેઇ ઉત્તમ આવકને ખાવું પડે તો તેણે નિઃશૂક પણાનો પરિહાર કરવાને માટે ભોજનને અનુસારે શૈત્ય વિગેરેમાં તેથી અધિક નિષ્કય (નકરો) સુકવોજ. તેમ કરવાથી સદ્ગમ પણ અતિચારનો લેશ થતો નથી, એમ જાણવું. તે વિષે પ્રશ્નોત્તર રામુચ્ચયના ચોથા પ્રકાશમાં શ્રી હીરવિજય સૂરિએ કહ્યું છે. તે અંશમાં કોઈ આવકે એવો પ્રશ્ન કરેલ છે કે, “દેવદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરનારા પુરુષને ઘેર આવકને જમવા જવું કહ્યે કે નહીં? કદિ ત્યાં જઇને જમવું પડે તો તેનું નિષ્કય દ્રવ્ય દેવશુદ્ધે સુકવું ચોખ્ય છે કે નહીં?” તેના પ્રત્યુત્તરમાં લખે છે કે, “શુભ્ય વૃત્તિઓ તો તેવા આવકને ઘેર જમવુંજ કહ્યે નહીં. જો કદિ પરવશપણાથી જમવા જવું પડે તો પણ મનમાં શૂણપણું રાખવું; નિઃશૂક થવું નહીં. જમવાનું નિષ્કય દ્રવ્ય દેવશુદ્ધમાં સુકવાથી વિરોધ થાય એમ લાગે છે માટે તેને આશ્રયીને હા-હાપણથી કામ લેવું કે જેથી આગલ ઉપર અનર્થની વૃદ્ધિ ન થાય. એ પ્રમાણે પ્રવર્તવું. એવી રીતે જ્ઞાન દ્રવ્ય વિગેરેમાં પણ જાણી લેવું.

ઉત્તમ સાધુઓ પણ તેવા દુષિત ધરનાં આહારાદિક ગ્રહણ કરવા નહીં. તે વિષે એક છુટક પત્રમાં લખે છે કે, “જે જિનદ્રવ્યના નશ્વરને ધરાવે છે તેના ધરમાં જો આવક ભોજન લે અને સાધુ સિક્ષા લે તો તે બંને પાપથી લિપ્ત થાય છે.” આ સર્વનો હાર્દ એવો છે કે, ધર્મ શાસ્ત્રને અનુસારે અને લોક વ્યવહારને

ને અનુસારે પણ પરિવાર સહિત આવકના મસ્તક ઉપર જ્યાં સુધી દેવાદિદ્રવ્યનું રણ હોય ત્યાં સુધી તે આવકના પોતાના પણ સર્વ ધન વિગેરે પરિગ્રહને ઉત્તમ જનોએ (આવકે અને સાધુએ) દેવાદિદ્રવ્યપણે જ ગણવું, કારણ કે તે દેવાદિદ્રવ્ય સાથે મિશ્ર થયેલું છે. જેને માટે શ્રી ધનેશ્વર સૂરિ શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્યના પાંચમા સર્ગમાં કહે છે કે “જેમ અન્નમાં વિષનો અને દુધમાં કાંછનો સંસર્ગ થાય તેમ પોતાના ધનની સાથે દેવગુરૂની સંપત્તિનો સંસર્ગ જાણવો.” અર્થાત્ જેમ અન્નાદિક વિષના સંસર્ગથી તેના જેવું થાય તેમ અનાલોગ વિગેરેથી પણ દેવાદિદ્રવ્યના સંસર્ગથી પોતાનું ધન પણ તેના જેવુંજ થઈ જાય છે. એથી તે દ્રવ્ય શૂઘ્ર સહિત આવકાદિએ પ્રાણાંતે પણ લોગવવું નહીં, કારણ કે આગમમાં તેનો નિષેધ કરેલો છે. કદિ ખાતું પડે તો આગળ કહેવામાં આવશે એવા વિધિ વિવેકાદિકવડે શુદ્ધ થવું. આવો વ્યવહાર સર્વત્ર માર્ગાનુસારીપણે સિદ્ધ છે.

ઉપર પ્રમાણે કહેવાથી “સંવત્ ૧૭૪૩ ના વર્ષમાં વૈશાખ સુદી ત્રીજને દિવસે કોમળે એમ કહ્યું કે, જેણે પેહેલાં દેવદ્રવ્ય વાપર્યું હોય તેને ઘર પછી સંઘ આહારાદિ લે તો તેનો દોષ નહીં; કારણ કે, દેવદ્રવ્ય વાપરવામાં આંતરો પડ્યો છે. પણ જે વર્તમાન કાળે દેવદ્રવ્યવડે આહારાદિક નિપજાવેલ હોય તે સંધને ન કદપે. વલી દેવદ્રવ્યના વાપરનારને જ્યાં સુધી સંઘે મલી સંઘ બહાર મુક્યો ન હોય ત્યાં સુધી ચતુર્વિધ સંધને તેના ધરના આહારાદિક લેવામાં દોષ નથી.” આ પ્રમાણે પંચાંગી પરંપરાએ વિરૂદ્ધ બોલનારો કોમળ પંડિતમાની પોતાની મેલે જ પાછો પડ્યો. એમ છતાં જે પોતાની પૂજાદિકના લાભને ખાતર પાર્શ્વસ્થાદિ નિનંદુઓને અનુસરીને ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરે, તેવા દુર્લભ બોધિ પુરૂષનું દર્શન પણ સત્યુરૂપાને અનુચિત છે; કારણ કે તે સંસારનું કારણ છે. જેને વિષે શ્રી પ્રહુમ્ન સૂરિ મૂલ શુદ્ધિ પ્રકરણમાં લખે છે કે, “જે પરિવારની પૂજાને માટે તેમજ પાર્શ્વસ્થાદિકની અનુવૃત્તિથી શુદ્ધ વાત કહે નહીં તેને દુર્લભ બોધિ જાણવો.” શ્રી આવશ્યક સૂત્રની ભાષ્યમાં પણ કહ્યું છે કે, જે જિનવચનની વિરૂદ્ધ વચન

બાલે અથવા માને, તેવું દર્શન પણ સમ્યક્ દૃષ્ટિને સંસારનું વધારનારું છે.” અર્થાત્ કરવા યોગ્ય નથી. ૪૩.

હવે આ વિષયને સમાપ્ત કરવાની ઇચ્છાથી કહે છે--

મૂલ-તમ્હા સઘપયત્તેણં, તં તં કુજ્ઞા વિચ્છરકણો ।

જેણ ધમ્મસ્સ સિંસં તુ, ન કરેઝ અબુહો જણો ॥ ૪૪ ॥

માવાર્થ:—તેમાટે વિવેકી પુરૂષોએ સર્વ પ્રયત્નથી તેવું કામ કરવું કે જેથી અજ્ઞાની માણસ પણ ધર્મની નિંદા કરે નહીં. ૪૪.

ટીકામૂલ—અથોપસંજિહીપુરાહ । તમ્હા સન્વેતિ । વ્યાખ્યા । તસ્માત્ સર્વશક્ત્યા વિવેકિભિસ્તથા તથા યતિતવ્યં યથા યથાર્હત્ શાસનસ્ય પ્રશંસાં વાલોઽપિ તનુતે ઇતિ ગાથાર્થઃ । શાસનપ્રભાવનાયાઞ્ચ તીર્થકૃત્વાદિ-ફલત્વાત્ । ઉક્તં ચ “અપુવ્વનાળગહણે, સુઅમત્તી પવયણે પમાવણયા । ણ્ણહિં કારણેહિં, તિત્થયરત્તં લહ્હી જીવો” તથા “ભાવના મોક્ષદા તસ્ય, સ્વાન્યયોસ્તુ પ્રમાવનેતિ” । પ્રમાવના ચ સ્વતીર્થોક્તિહેતુચેષ્ટાસુ પ્રવર્તનાત્મિકેતિયા-વત્ । ઇતિ સમાપ્તં પંચમદ્વારમ્ ॥ ૪૪ ॥

ટીકાભાષાંતર—તે માટે વિવેકી પુરૂષોએ સર્વ શક્તિથી તેવી રીતે પ્રયત્ન કરવો કે જેથી બાલક પણ શ્રી અહુત્ શાસનની પ્રશંસા કરે-આ પ્રમાણે ગાથાનો અર્થ છે. શાસનની પ્રભાવના કરવાથી તીર્થકરપણાની પ્રાપ્તિ વિગેરે ફળ થાય છે. તે વિષે કહ્યું છે કે, “અપૂર્વજ્ઞાનને અહુણ કરવું, શ્રુતની ભક્તિ કરવી

અને પ્રવચનની (જેનશાસનની) પ્રભાવના કરવી-એ કારણથી જીવ તીર્થંકરપણાને પામે છે." બીજી કહ્યું છે કે, ' ભાવના કેવલ તેના ભાવનારનેજ મોક્ષ આપે છે અને પ્રભાવના તો પોતાને અને બીજાને પણ મોક્ષ આપે છે. ' પ્રભાવના એટલે પોતાના તીર્થ (શાસન)ની ઉત્તતિની હેતુ રૂપ ચેષ્ટાઓમાં પ્રવર્તવું તે. આ પ્રમાણે પાંચમું દ્વાર સમાપ્ત થયું. ૪૪.

॥ इति पंचम द्वारं समाप्तम् ॥

હવે આલોચનાથી દોષની શુદ્ધિ બતાવે છે.

मूल-पश्चिम चान्द्रमासिय, आलोत्रण णियमन अ दायवा ॥
गहणं अग्निग्गहाणय, पुवगाहिण णिवेएणं ॥ ४५ ॥

માવાર્થ:—પાશ્ચિમ, આતુર્માસિક અને વાર્ષિક આલોચણા નિયમ પૂર્વક કરવી અને પૂર્વ ગ્રહિત અભિગ્રહોને શુદ્ધ કરીને નવા અભિગ્રહ ગ્રહણ કરવા. ૪૫.

टीकामूल—अथालोचनया दोषशुद्धिमाह । पश्चिमेति । व्याख्या । च शब्दात् वार्षिक्यादिकालोचनापि

કાર્યા । આવશ્યકનિર્ણયનુસારેણ પક્ષાદ્યંતે પાપમીરુણા ગુરોઃ પુરતઃ સામાન્યતોઽપિ નિયમાદાલોચના દાતવ્યેવ । તતઃ પરં પ્રાયઃ પ્રતિક્રમણં કાર્યં । તથા સતિ પ્રાયશ્ચિત્તાવિધિના શોધ્યમાનો ભવ્ય આદર્શ ઇવોજ્વલઃ સ્યાત્ । અન્યથાઽતિકાલવ્યવધાનેન રોગાદિ ચતુષ્કવત્ વર્દ્ધમાનાઃ સૂક્ષ્મા અપિ ગુણઘાતિદોષા અપ્રતિકાર્યાઃ સ્યુઃ । યતઃ શ્રૂયતે ભગવત્યાદૌ “ અનાલોચિતાપ્રતિક્રાંતકર્માણસ્તુચ્છમેવ ફલં લભંતે ” । અતો વિશેષદોષસંભવસમયે एवा લોચનાપૂર્વં ગુરુતઃ પ્રાયશ્ચિત્તં ગ્રાહ્યમિતિ તત્ત્વં ॥ ૪૬ ॥

ટીકા ભાષાંતર—પાક્ષિક, ચાતુર્ભાસિક અને મૂલમાં જ શબ્દ છે તેથી વાધિક વિગેરે આલોચના પણ કરવી. એટલે આવશ્યક નિર્ણયિતને અનુસારે પક્ષાદિકને અતે પાપથી બીનારા પુરૂષે ગુરુની આગલ, સામાન્યે પણ જરૂર આલોચણા કરવી, તે પછી પ્રતિક્રમણ કરવું, તેમ કરવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિ વડે શોધાતો ભવ્ય પ્રાણી દર્પણની જેમ ઉજ્જ્વલ થાય છે. જો તેમ ન કરે તો અતિ કાલના વ્યવધાનથી (ઘણા કાળ થઈ જવાથી) રોગ, પ્રણ, વ્યાજ અને શત્રુની જેમ વધતા એવા સૂક્ષ્મ ગુણઘાતી દોષ પછી ઉપાયથી પણ હઠે નહીં તેવા દૃઢ થઈ પડે છે. તે વિષે શ્રી ભગવતી વિગેરેમાં સાંભળ્યું છે કે, “ જેઓ કર્મની આલોચના કે પ્રતિક્રમણ કરતા નથી તેઓ તુચ્છ ફલને પામે છે. ” એથી પછી વિશેષ દોષનો સંભવ છે માટે તે સમયેજ આલોચણા પૂર્વકે ગુરુ પાસેથી પ્રાયશ્ચિત્ત શ્રુણુ કરવું. એ તત્ત્વ છે. ૪૫.

તે આલોચણાનો વિધિ શ્રાદ્ધજીતકલ્પ, પંચાશક વિગેરે અથાને અનુસારે બતાવે છે.

મૂલ-શ્લોકં પુણ એસ વિહી, અરિહો સુગુરંમિ દલશ્ચ કમેણ ।

આસેવણાશ્ણા સ્વલુ, સમ્મં દવાઈ સુદ્રસ્સ ॥ ૪૬ ॥

માર્ગાર્થ:—એનો (આલોચના લેવાનો) આ વિધિ છે. યોગ્ય આલોચણનો લેનાર ઉત્તમ ગુરૂની પાસે આસેવના-આલોચનાના ક્રમવડે યથાર્થ ભાવ પ્રકાશ કરી, દ્રવ્યાદિની શુદ્ધિ સહિત આલોચણા કરે. ૪૬.

ટીકામૂલ—તદ્વિધિશ્ચ શ્રાદ્ધર્જીતકલ્પપંચાશકાદેર્દર્શ્યતે । इत्थं पुणएसेति । व्याख्या । अत्रालोचनाया एष वक्ष्यमाणो विधिवोध्यस्तद् यथार्हं आलोचकः सुगुरौ छेदोक्तगुणोचिते आलोचनाचार्ये आलोचनां ददाति । क्रमेणानुपूर्व्याः । किंविधेन तेन आसेवनादिना । आदिशब्दात् आलोचनाक्रमग्रहः । आसेवनाक्रमेण आलोचना-क्रमेण चेत्यर्थः । तथा सम्यक् यथावत् आकुट्टिकादिभावप्रकाशनतः । तथा द्रव्यादि शुद्धौ सत्यां प्रशस्तेषु द्र-व्यादिष्वित्यर्थः ॥ ४६ ॥

ટીકા માર્ગાંતર—અહિં આલોચનાનો જે વિધિ છે તે આગલ કહેવામાં આવશે તે પ્રમાણે જાણી લેવો. યથાયોગ્ય આલોચના કરનાર છેદમાં કહેલા ગુણને યોગ્ય એવા ગુરૂ જે આલોચનાચાર્ય હોય તેની પાસે આલોચના કરે છે. તે પણ ક્રમવડે એટલે આનુપૂર્વીવડે કરે છે. તે કેવો ક્રમ કે જે પ્રમાણે આસે-વના કરેલ હોય તેવો. મૂલમાં આદિ શબ્દ છે તેથી આલોચનાના ક્રમનું પણ અહીં કરવું. અર્થાત્ આ સેવના ક્રમ પણ જાણવો અને આલોચના ક્રમ પણ જાણવો. વલી સમ્યક્ એટલે યથાર્થ આકુટ્ટિક વિગેરે યોગ્યતાના ભાવને પણ પ્રકાશ કરે. તથા દ્રવ્યાદિકની શુદ્ધિ છતાં એટલે પ્રશસ્ત દ્રવ્યાદિક છતાં આલોચના કરે. ૪૬.

હવે અહીંદ્વાર એટલે આલોચના લેનાર કેવો જોઈએ તે બતાવે છે.

(યુગ્મમ્)

મૂલ-સંવિગ્ગો ન અમાઈ, મદ્મં કપ્પઠિન અણાસંસિ ।
પણ્ણવણિજ્ઞો સહો, આણાયત્તો ડકમ્તાવી ॥ ૪૭ ॥
તવ્વિહિસમૂસગો સ્વલુ, અન્નિગ્ગહાસેવણાઠ્ઠ લિંગજુન ।
આલોઅણાપયાણે, જુગ્ગો ન્નણિન જિણંદેહિં ॥ ૪૮ ॥

ભાવાર્થ:—સંવેગ-વૈરાગ્ય ધારણ કરનાર, કપટ રહિત, વિવેકી, સ્થવિરાદિ કલ્પ અ-
થવા શ્રાદ્ધસમાચારીમાં રહેલ, આરાંસા ન રાખનાર, હઠ વિનાનો, શ્રદ્ધાલુ, આત્મ પુરૂષની આ-
જ્ઞાને આધીન, અતિચારથી અનુતાપ કરનાર, આલોચનાની વિધિમાં તત્પર, અને આલો-
ચનાને યોગ્ય એવા અભિગ્રહ-આસેવનાદિ લક્ષણોએ યુક્ત એવો ભવ્ય પુરૂષ શ્રી તીર્થંકરોએ
આલોચના આપવાને યોગ્ય કહેલો છે. ૪૭-૪૮.

ટીકામૂલ—અથાઈદ્વારં વિવૃણોતિ । સંવિગ્ગાતિ તવ્વિહિસમૂસેતિ । વ્યાખ્યા । સંવિગ્ન: સંસારપરાશ્મુસ્વ-
ત્વાદેવાલોચનાપ્રદાને યોગ્ય इत्यर्थ: तस्यैव दुःकरणाकरणाध्यवसायित्वात् सुकरं चालोचनादानं । यदाह “अ-

૧ દુઃકરકરણાધ્યવસાયિત્વાત્-इत्यपिपाठः ॥

વિરાયા ચ પરદ્વં ન યદુચ્ચરિત્તં કહેતિ " ૧ । તથા અમાયી અશઠઃ માયાવી હિ યથાવદ્ દુઃકૃતં વક્તું ન શક્નોતિ ૨ । મતિમાન્ વિવેકી તદન્યો હિ આલોચનાદિસ્વરૂપમેવ ન જાનાતિ ૩ । તથા કલ્પસિતઃ સ્વવિરાદિકલ્પાવસ્થિતઃ અથવા શ્રાદ્ધસમાચારી વ્યવસ્થિતઃ તદન્યસ્ય હિ અતિચારવિપ્રયા જુગુપ્સૈવ ન સ્યાત્ ૪ । અનાશંસા આચાર્યાધારાધનાશંસારહિતઃ । સાંસારિકફલનપેક્ષો વા । આસંશિનો હિ સમગ્રાતિચારાલોચનાઽસંભવાત્ । આશંસાયા ઇવાતિચારત્વાત્ ૫ । પ્રજ્ઞાપર્નીયઃ ત્યક્તઃ શુરુપારતંજ્યાત્ સુખાવબોધ્યઃ । તદન્યો હિ સ્વાગ્રહાદકૃત્યવિપયાન્ન નિવર્ત્તે ૬ । શ્રાદ્ધઃ શ્રદ્ધાલુઃ સહિ ગુરુક્તાં શુદ્ધિં શ્રદ્ધત્તે ૭ । આજ્ઞાયત્તઃ આપ્તોપદેશવર્ત્તી સ હિ પ્રાયોઽકૃત્યં ન કરોત્યેવ ૮ । દુઃકૃતેનાતિચારાસેવનેન તપ્યતે અનુતાપં કરોત્યેવંશીલો દુષ્કૃત તાપી । સ ઇવ હિ યથાવત્તાનાલોચયિતું શક્નોતિ ૯ । તદ્વિધિ સમુત્સુકઃ આલોચનવિધિતત્પર ઇવ । સ હિ તદવિધિ પ્રયત્નેન પરિહરતિ ૧૦ । તથા અભિગ્રહાસેવનાદિભિર્દ્રવ્યાદિ નિયમવિધાનવિધાપનાનુમોદનાપ્રકૃતિભિર્લિંગૈરાલોચનાયોગ્યતાલક્ષણૈર્યુતઃ ૧૧ । ઇદમ્ ભવ્ય આલોચનાપ્રદાનયોગ્યોઽર્હો મ્ણિતો જિનૈરિતિ ગાથાદ્યાર્થઃ ॥ ૪૭-૪૮ ॥

આલોચના લેનાર કેવો હોય ? તે ખતાવવા માટે તેના યોગ્યતાસુચક ગુણો કહે છે.

ટીકા ભાષાંતર—૧ જે સંવેગવાળો હોય તે સંસારથી વિમુખ હોવાને લીધે આલોચના આપવાને યોગ્ય છે. કારણ કે, તેનાજ દુષ્કરણ (દુષ્કૃત્ય) નહીં કરવાના અથવા દુષ્કરણ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાના અધ્યવસાય હોય છે. તેથી તેને આલોચના લેવી સહેલી થઈ પડે છે. ૨ તે વિષે કહ્યું છે કે, “ વૈરાગ્ય વિનાનો પ્રાણી આલોચણ લઈ શકતો નથી કારણ કે પ્રથમ તો તે પોતાનું દુશ્ચરિતજ પ્રગટ કરી શકતો નથી. ” જે અમાયી એટલે શક ન હોય તે આલોચનાને યોગ્ય છે. કારણ કે જે માયાવી હોય તે યથાર્થ દુષ્કૃત કહેવાને શક્તિમાન થતો નથી. ૨. તેમજ જે વિવેકી હોય તે આલોચનાને યોગ્ય છે. તે શિવાય બીજો આલોચનાનું સ્વરૂપ જ જાણતો નથી. ૩ વલી આલોચણ લેનાર મુનિ હોય તો જે સ્થવિરાદિ કલ્પમાં રહ્યો

હોય અથવા આવક હોય તો આવક સમાચારીમાં રહેલો હોય તે આલોચનાને યોગ્ય છે. તે શિવાય બી-
જને અતિચાર સંબંધી જીગૃહ્સાજ થતી નથી. ૪. વલી જે અનાશંસી હોય એટલે આલોચણ લેવાથી આ-
ચાર્યાદિકની આરાધના થશે એવી આશા રાખતો ન હોય, અથવા સાંસારિક ફલની અપેક્ષા રાખનાર ન
હોય. જે આશંસા રાખનાર હોય તેને સર્વ અતિચારની આલોચના કરવાનોજ અસંભવ છે. કારણ કે
પ્રથમ તો આશંસા રાખવી તેજ અતિચાર છે. ૫. વળી જે પ્રજ્ઞાપનીય એટલે હું નહીં રાખનારો હોય અર્થાત્
ગુરૂને આધીન હોવાથી સુખે બોધ કરી શકાય તેવો હોય, જે હું રાખે તેવો હોય તો તે દુરાચારી
હોવાને લીધે અકૃત્ય વિષયથી નિવૃત્ત જ થાય નહીં. ૬. વળી જે શ્રદ્ધાળુ હોય, કારણકે શ્રદ્ધાળુજ ગુરૂએ
કહેલી શુદ્ધિ ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે. ૭. તેમજ જે આજ્ઞાને આધીન હોય એટલે આપ્તોપદેશ પ્રમાણે વર્તનાર
હોય, તેવો પુરૂષ જ પ્રાચે અકૃત્ય કરતો નથી. ૮. વલી જે દુષ્કૃતતાપી હોય, એટલે અતિચારના આસેવ-
નથી પશ્ચાત્તાપ કરનારો હોય, વારંવાર ચિત્તમાં તપ્યા કરતો હોય, તેજ યથાર્થ રીતે તેની આલોચના કરી
શકે છે. ૯. વળી જે આલોચનાની વિધિમાં તત્પર હોય, તેવો માણસ જ થયેલી અવિધિનો પ્રયત્નવડે ત્યાગ
કરે છે. ૧૦. વળી અભિગ્રહની આસેવના વિગેરેથી તેમજ દ્રવ્યાદિકના નિયમ કરવાની, કરાવવાની અને
અનુમોદના કરવાની પ્રકૃતિરૂપ ચિન્હોથી જે આલોચનાની યોગ્યતાના લક્ષણોએ યુક્ત હોય. ૧૧. આવો
ભવ્ય પુરૂષ શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતે આલોચના આપવાને યોગ્ય કહ્યો છે. આ પ્રમાણે જે ગાથાનો અર્થ છે. ૪૭-૪૮.

હવે આલોચના આપનાર ગુરૂ કેવા જોઈએ તે કહે છે.

મૂલ-આચારવ મોહારવ, વવહારુ વીલણ પકુવીઅ.

અપરિસાવી નિજ્જવ, અવાયદંસી ગુરૂ જણિન ॥ ૪૯ ॥

માર્ગઃ—આચારવાળા, આલોચના કરનારના અપરાધોને અવધારણ કરનાર, શાસ્ત્રના વ્યવહારને જાણનાર, અતિચારને છુપાવતા માણસની શરમને ઉપદેશથી છોડાવનાર, યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત આપી શુદ્ધિ કરનાર, આલોચકે કહેલા દુષ્કૃત્ય ખીજને નહીં કહેનાર, યોગ્યતા પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત્ત આપી નિર્વાહ કરાવનાર, અને દેશકાલાદિ વિધનને જ્ઞેનાર, આવા ગુરૂ આલોચના આપવાને યોગ્ય કહેલા છે. ૪૯.

ટીકામૂલ—અથાલોચનાગુરુદ્ધારં વિવૃણોતિ । આચારેતિ । વ્યાख्या । આચારવાન્ જ્ઞાનાસેવાભ્યાં જ્ઞાનાદ્યા-
 ચારયુક્તઃ અયં હિ ગુણિત્વેન શ્રદ્ધેયવાક્યો ભવતિ ૧ । તથા અવધારવાન્ આલોચકોક્તાપરાધાના મવધારણં તદ્વાન્
 અયં હિ સર્વાપરાધાનાં યથાવદ્ધારણાસમર્થો ભવતિ ૨ । તથા વ્યવહારવાન્ આગમશ્રુતાજ્ઞાધારણાજીતવ્યવહારા-
 ન્યતરયુક્તઃ સ ચ યથાવત્ શુદ્ધિકરણ સમર્થો ભવતિ । સંપ્રતિ પંચમો મુખ્યઃ ૩ । તથા અપવ્રીઙ્યતિ લજ્યા-
 તિચારાન્ ગોપાયંતમુપદેશવિશેષૈર્વિગતલજ્ઞં કરોતીત્યપવ્રીઙકઃ । અયં હ્યાલોચકસ્યાત્યંતમુપકારકો ભવતિ ૪ ।
 આલોચિતાતિચારાણાં પ્રાયશ્ચિત્તપ્રદાનેન શુદ્ધિ પ્રકર્ષેણ કારયતીત્યેવંશીલઃ પ્રકુર્વી । આચારવત્ત્વાદિગુણયુક્તોઽપિ
 કંશ્ચિત્ શુદ્ધિદાનં નાભ્યુપગચ્છતીત્યેતદવ્યવચ્છેદાર્થં પ્રકુર્વીત્યુક્તં ૫ । તથા ન પરિશ્રવતિ આલોચકોક્તમકૃત્યમ-
 ન્યસ્મૈ ન નિવેદયતીત્યેવંશીલોઽપરિશ્રાવી । તદન્યોહિ આલોચકાનાં લાઘવકારી સ્યાત્ ૬ । નિજવાત્તિ નિર્યાપયતિ
 નિર્વાહયતીતિ નિર્યાપકઃ યો યથાસમર્થસ્તસ્ય તથા પ્રાયશ્ચિત્તં દત્તે इत्यर्थः ૭ । તથાઽપાયાન્ દુર્ભિક્ષદુર્બલત્વા-
 દિકાનૈહિકાનનર્થાન્ પશ્યતિ અથવા દુર્બલબોધિકત્વાદિકાન્ અપાયાન્ સાતિચારાણાં દર્શયતીત્યેવંશીલોઽપાયદર્શી
 અતઃ પવાયમાલોચકસ્યોપકારી ૮ । ઉપલક્ષણાત્ ગીતાર્થત્વ પરોપકારોચતત્વાનુમાપકત્વામાયિત્વાદીના મન્યેષામપિ
 ગુણાનાં ગ્રહઃ । તત્રાધિગતનિશીથાદિશ્રુતધારિત્વં ગીતાર્થત્વં । પરચેતસામિગિતાદિભિર્નિશ્ચાયકત્વમિતિ । પવમા-

દિગુણેઃ પ્રાયશ્ચિત્તદાનાર્હો ગુરુર્ભણિતો જિનૈઃ । પશુ આચારવસ્થાદિગુણા ભાલોચનાગુરોરુપલક્ષણં તેન શુદ્ધિદાયક-
ત્વે સતિ ગીતાર્થત્વં ચ તલ્લક્ષણં સંપન્નં । તેન પાર્શ્વસ્થાદયોઽપિ તદગુરુત્વેન લક્ષ્યાઃ સ્યુરતઃ પ્રાય ઉક્તગુણકલા-
પશૂન્યો હિ ન શુદ્ધિકરણક્ષમ इत्यर्थः । एवं સતિ જઘન્યતઃ પવમાદિગુણઃ । ઉત્કર્ષતઃ પદત્રિશદાદિગુણો ગુરુર્બો-
ધ્ય इति तत्त्वं ॥ ૪૨ ॥

ટીકા ભાષાંતરઃ—જે આચારવાળો હોય એટલે જ્ઞાન અને આસેવના (ક્રિયા) વડે જ્ઞાનાદિ પાંચ
આચાર યુક્ત હોય, ગુણીપણાને લીધે તેવા પુરૂષના વચન ઉપર જ શ્રદ્ધા થાય છે. ૧. વળી જે અવધા-
રવાનું એટલે આલોચણા કરનારના અપરાધોની અવધારણા કરી શકે તેવા હોય, તેવા ગુરુ સર્વ અપરાધોની
યથાર્થ અવધારણા કરવાને સમર્થ થાય છે. ૨. વળી વ્યવહારવાનું એટલે આગમ વ્યવહાર, શ્રુત વ્યવહાર, આજ્ઞા
વ્યવહાર, ધારણા વ્યવહાર ને જીવ વ્યવહાર એ પાંચ વ્યવહારોમાંથી કોઈપણ વ્યવહારવડે યુક્ત હોય, તેવા ગુરુ
યથાર્થ શુદ્ધિ કરવાને સમર્થ થાય છે. હાલમાં પાંચમો જીવ વ્યવહાર મુખ્ય છે. ૩. વળી લજ્જાથી અતિ-
ચારને છુપાવતા એવા પુરૂષને તેને અનુકૂલ એવા ઉપદેશો આપીને જે લજ્જા છોડાવે છે તે અપત્રીકક
કહેવાય છે. એવા ગુરુ આલોચના કરનારને અત્યંત ઉપકારી થાય છે. ૪. અતિચારની આલોચના કરનારા
પુરૂષોને પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને જે ઊત્કર્ષપણે શુદ્ધિ કરાવવાના શીલવાળા હોય તે પ્રકુર્વી કહેવાય છે. કદિ
કેમ આચારપણા વિગેરે ગુણોએ યુક્ત હોય પણ શુદ્ધિદાનને આપી શકે તેવા ન હોય એના વ્યવચ્છદને
માટે પ્રકુર્વીએ જીવું લક્ષણ આપ્યું છે. ૫. તથા આલોચકે કહેલું અકૃત્ય જે ખીજને જણાવે નહીં તે અપ-
રિશ્રાવી કહેવાય, જો તેવા ન હોય તો તે આલોચક પુરૂષોની લઘુતા કરાવે છે. ૬. તથા જે આલોચના
કરનારનો નિર્વાહ કરે તેવા હોય એટલે જે જેવો સમર્થ હોય તેને તેવું પ્રાયશ્ચિત્ત આપે તેવા હોય તેને
નિર્વાહક કહીએ. ૭. તથા જે અપાય દર્શી એટલે દુકાલ દુર્બલત્વ વિગેરે આ લોકના અનર્થને જોનારા
હોય અથવા દુર્લભ યોધિપણા વિગેરે અપાય (આગામી કંથો) અતિચારવાળાને બતાવનાર હોય, એથી તેવા

ગુરૂ આલોચકને ખરેખરા ઉપકારી થાય છે. ૮. ઉપલક્ષણથી ગીતાર્થપણું પરોપકારમાં તત્પરપણું, અનુમાન કરવાપણું, અને નિષ્કપટપણું ઇત્યાદિ બીજા ગુણોને પણ અહણ કરવા. તેમાં જે નિશીથાદિ સૂત્રોને ધારવાપણું તે ગીતાર્થપણું અને બીજાના ચિત્તનું ઇગિતાદિવડે નિશ્ચય કરવાપણું તે અનુમાન કરવાપણું જાણવું. ઇત્યાદિ ગુણોથી યુક્ત એવા ગુરૂ પ્રાયશ્ચિત્ત આપવાને યોગ્ય છે એમ શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતે કહ્યું છે. તેઓમાં જે આચારવત્તાદિ ગુણો છે તે આલોચના આપનાર ગુરૂને ઉપલક્ષણરૂપે જાણવા. તેથી પ્રાયશ્ચિત્ત આપી શુદ્ધિ કરાવનારમાં ગીતાર્થપણાનું મૂળ લક્ષણ જાણવું. તેને લીધે પાર્થસ્થાદિ પણ તે કાર્યમાં અગુરૂપણે લક્ષ્ય થાયછે. એથી કરીને જે ઉપર કહેલા ગુણ સમુદાયથી રહિત છે તે શુદ્ધિ કરવાને સમર્થ નથી. એવો અર્થ સમજવો. આ ઉપરથી એવો તત્ત્વાર્થ નીકલે છે કે, જઘન્યપણે ઉપર કહેલા ગુણવાળા અને ઉત્કર્ષથી આચાર્યના છત્રીશ વિગેરે ગુણવાળા ગુરૂ જાણવા. ૪૯.

હવે આલોચના કરાવનાર આચાર્યને ઉત્સર્ગ અને અપવાદવડે બતાવે છે.

મૂલ-આયરિત્રાઈ સગત્તે, સંજોઈઅ ઇઅર ગીયપાસત્તો ।

સારૂવા પઠાકમ, દેવય પમિમા અરિહ સિદ્ધો ॥ ૫૦ ॥

અર્થ:—સાધુ વા શ્રાવકે, પોતાના ગચ્છતા આચાર્યાદિ, સંભોગિક, અસંભોગિક, ગીતાથ પાસથા, ગીતાર્થ જેવા, પશ્ચાત્કૃત, દેવતા, અરિહંત પ્રતિમા, અથવા અર્હત્ સિદ્ધની સામે (કમે કમે અભાવ સતે) આલોચણ લેવી. ૫૦.

માર્ગઃ—સાધુ વા શ્રાવકે પ્રથમ પોતાના ગચ્છમાં જે આચાર્ય હોય તેની પાસે આલોચના લેવી, તે ન હોય તો ઉપાધ્યાય પાસે, તેને અભાવે પ્રવર્તક, સ્થવિર, ગણાવચ્છેદક પાસે, તેને અભાવે એક સામાચારીવાળા ગચ્છના આચાર્યાદિ પાસે, તેને અભાવે અન્ય સામાચારીવાળા ગચ્છના આચાર્યાદિ પાસે, તેને અભાવે ગીતાર્થ એવા પાસથ્યાની પાસે, તેને અભાવે ગીતાર્થ સાંપીક(ગીતાર્થ જેવા)ની પાસે, તેને અભાવે ચારિત્ર તજ્ઞને થયેલા ગૃહસ્થ પાસે, તેને અભાવે દેવતાની પાસે, તેને અભાવે અર્હત્ પ્રતિમાની પાસે અને તેને અભાવે અર્હત્ સિદ્ધની સન્મુખ રહીને આલોચણા લેવી. ૫૦.

ટીકામૂલ—અથાલોચનાચાર્યમુત્સર્ગપવાદાભ્યામાત્ । આચરિઆ ઇતિ । વ્યાख्या । સાધુના શ્રાવેન વા નિયમતઃ પ્રથમં સ્વગચ્છે આચાર્યસ્ય । તદ્યોગે ઉપાધ્યાયસ્ય । एवं પ્રવર્ત્તિનઃ સ્થવિરસ્ય ગણાવચ્છેદિનો વા પુરત આલોચનીયં । एवं તદભાવે સાંભોગિકે एकसामाचारिके गच्छांतरे आचार्यादिकमेणालोच्यं । तेपामप्यभावे इतरसिद्धसांભોगिके संविद्यगच्छे स एव क्रमः । तेपामप्यभावे गीतार्थपार्श्वस्थस्य पुरः । तदभावे गीतार्थसारूपिकस्य पुरतः । तदभावे गीतार्थपश्चात्कृतस्य पुर आलोच्यं । अत्र सारूपिकः शुक्लांबरो मुंडो अवद्धकच्छो रजोत्तरणरहितोऽब्रह्मचर्योऽभार्यो भिक्षाग्राही । सिद्धपुत्रस्तु साक्षितः सभार्यः । पश्चात्कृतस्तु त्यक्तचारित्रवेधो गृहस्थः । ततः पार्श्वस्थादेरपि गुरुवद्वंदनादिविधिः कार्यो । विनयं मूलत्वाद् धर्मस्य । यदि तु पार्श्वस्थादिः संहीनपुण्यं पश्यन्न वंदनं कारयति तदा तस्य निषयामारचय्य प्रणाममात्रं कृत्वालोच्यं । पश्चात्कृतस्य चत्वरसामायिकारोपणं लिंगप्रदानं च कृत्वा यथाविध्यालोच्यं । पार्श्वस्थादीनामप्यभावे यत्र राजगृहादिसत्त्वगुणशिलादौ स्थाने अर्हद्गणधराद्यैर्बहुशो दत्तं प्रायश्चित्तं यया देवतया दष्टं तत्र तस्याः सम्यग्गृहेरष्टमाधाराधनेन प्रत्यक्षायाः पुर

आलोच्यं । जातु साच्युतान्योत्पत्ता तदा महाविदेतावाचरुतं पृष्ठा प्रायश्चित्तं दत्ते । तदयोगेऽर्हत्प्रतिमानां पुर
 आलोच्यं स्वयं प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते । तासामयोगे पूर्वोत्तराभिमुखोऽर्हत् सिद्धसमक्षमप्यालोचयेत् । व्यवहारेष्वे-
 तदर्थसंवादी पाठः स्पृष्ट एव । तद् यथा । “ जत्थेव सम्मभाविआइं चेइआइं पासेजा कप्पइसे तस्संतिण आ-
 लोइत्तए जावपडिवज्जित्तएवेति ।” यत्र सम्यग्गुभावितानि सम्यग्गृह्णिभिर्भावितानि यथागमात् कारितानि प्रतिष्ठा-
 तानि च विधिचैत्यानि पश्येत् तेषां पुर आलोच्यं । नतु सर्वपार्थस्थादिनिश्चितानां अविधिचैत्यानामाशातिक्रमा-
 दिदोषसंभवात् अनायतनत्वाच्च । यदुक्तं हरिभद्रसूरिकृतसम्यक्त कुलके । “ अहिगारिणो असट्ठो, चावणकुम्मग्ग
 कुमइरहिउअ । तेणं कारइअच्चं, जिणभुवणं वंदणिज्जमिणं १४ । निष्काविऊण एव, जिणभुवणं सुंदरं तहिं विवं ।
 विहिकारिअं च विहिआ, सुपइष्ठा साहुणो मण्णा १५ ।” व्यवहारभाष्येऽपि “ आगमविहिणा कारिय, सुगुह्व-
 पसे सुसावगेहिं च । नायजिअ वित्तेणं, तं आययणं जिणा विति १९ । सन्नाणचरणदंसण, पमुक्क साहहिं जा
 परिगहिआ । ताओ जिणपडिमाओ, अणाययणं हुंति जुत्तिए २० । जिणविंमणाययणं, कुसाहु परतंतया समु-
 दिठ्ठं । दिठ्ठंतो जिणपडिमा वोडिय लिंगाइयाण इह २१ । अणाययण पुणनाणं, दंसणचरण गुणघायणं ठाणं ।
 मुह्वत्थि सुधम्मि जण, वज्जणिज्जं विसुद्ध भावेण २२ ।” पुष्टालं बने तु तदपि वंदनीयमेव । यदुक्तं बृहद्भाष्ये
 “ असइ विहिचेइअस्मि, सद्धाभंगाइ कारणं नाऊं । वच्चंति तत्थ मुणिणो, नो मुणिणो जे अगीयत्था १ ।” अत
 एव “ भोभोपिअंवए जहवि जिणालए तहवि सावज्जमिणमित्यादि ।” महानिशीथ पंचमाध्ययनवचनात् । सुवि-
 हिताग्रणीश्रीकुवलयप्रभसूरिणा चैत्योद्धार विधानोपदेशो न दत्तो । ऽविधिरूपमिध्यात्ववृद्ध्यापत्तेरिति । सांप्रतं
 तु जीतेनान्यतीर्थीयज्योतिष्काध्ययनवत् । सम्यक्तप्रकरणदर्शनशुद्धिप्रकरणानुसारेण देशतो अविधिचैत्यमपि
 उत्सर्गतो वंदनीयादितयाऽऽशठगीतार्थः प्रतिपन्नं । जीतस्य च पर्यूषणा चतुर्थ्यादिवत् । यावत् जिनाज्ञाविच्छेदनि-
 रासार्थं श्रुतानुसारेण न्यूनाधिकतया गीतार्थकृतमर्यादारूपत्वात् । अत्र विशेषः पट्टत्रिशल्लत्पतो बोध्यइतिदिक् ।
 किंचात्र पार्श्वस्थादीनामपि गीतार्थानामेव पुर आलोच्यं न तु संविद्यस्याप्यगीतार्थस्य पुरः । यतः “ अग्गीओ न

ધિ જાણદ, સોદિં નરણસ્સ દેદ્દ કુણદિઠં । તો અવ્વાણં આલોઠ્ઠાં ચ પાહેદ્દ સંસારે ૧ ।” અત્યવ ગીતાર્થસ્ય
તુલ્યભત્તે કાલતો દ્વાદશવર્ષાણિ ક્ષેત્રતઃ સત્તયોજનશતાનિ તદ્ગવેપળાગમેશ્રૂયતે । પ્વમાલોચનાપરિણતોઽપિ સ-
મારાધકો ભવતિ નિઃશલ્યત્વાત્ । યતઃ “ આલોઠ્ઠા પરિણત સમ્મં સંપટ્ઠિઠો ગુરુસગારો । જદ્દ અંતરાધિ કાલં,
ફરિજ્ઞ આસણ્ઠો તદ્દધિ ૧ ।” અતઃ પ્રતિક્રમણેઽપિ પૂર્વે વિશ્વદિમૂલં ભાવાલોચનૈવ પ્રવર્તતે । इत्यपिसिद्धं ॥૧૦॥

ટીકા ભાષાંતરઃ—સાધુઓ અથવા શ્રાવકે નિશ્ચયે પ્રથમ તો પોતાના ગમ્મના આચાર્યની પાસે આ-
લોચણા લેવી. તેને અભાવે ઉપાધ્યાયની પાસે, તેને અભાવે પ્રવર્તક, સ્થવિર વા ગણાવચ્છેદક મુનિની
આગળ આલોચણા લેવી. તેને અભાવે સાંભોગિક એટલે એક સમાચારીવાળા બીજા ગમ્મના આચાર્ય-
દિકની પાસે આલોચના લેવી. જો તેઓનો પણ અભાવ હોય તો બીજા અસાંભોગિક એટલે અન્ય સમા-
ચારીવાળા પણ સંવેગી ગમ્મના આચાર્યદિ પાસે આલોચણા લેવી. તેમને અભાવે ગીતાર્થ પાર્થસ્થની
પાસે લેવી. તેનો અભાવ હોય તો ગીતાર્થ સારુપિકની આગળ લેવી. તેનો પણ અભાવ હોય તો ગીતાર્થ
છતાં મુનિપણું મુકી દીધેલા શુદ્ધસ્થની આગળ આલોચના લેવી. આદિ, સારુપિક એટલે ચેતવસ
ધારણ કરનાર, મસ્તકે કેશ નહીં રાખનાર, અબદ્ધ કમ્મ એટલે કાછડી નહીં વાળનારા, રજોહરણ વિનાના,
બ્રહ્મચર્ય વિનાના તેમજ સ્ત્રી વગરના અને ભિક્ષાગ્રાહી એવા પુરૂષ જાણવા. અને સિદ્ધ પુત્ર એટલે માથે
શિખા રાખનાર તેમજ સ્ત્રીવાળા પુરૂષ સમજવા. પશ્ચાત્કૃત એટલે ચારિત્રનો તથા મુનિ વેષનો ત્યાગ
કરનાર શુદ્ધસ્થ જાણવા. તેવા પાર્થસ્થાદિકની પાસે પણ આલોચણા લેતાં ગુરૂની જેમ વંદનાદિવિધિ કરવો.
કારણ કે વિનય મૂળ ધર્મ છે. જો કદિ પાર્થસ્થાદિ પોતે ગુણહીન છે એવું જાણીને વંદના કરાવે નહીં તો
તેમને આસન ઉપર બેસારી પ્રણામ માત્ર કરીને આલોચણા લેવી. અને જો પશ્ચાત્કૃત પાસે લેવી પડે તો
તેનામાં ઇત્વર સામાયિકનું (થોડા વખતના સામાયિકનું) આરોપણ કરીને અને મુનિવેશ આપીને યથાવિધિ
તેની પાસે આલોચના કરવી. કદિ જો પાર્થસ્થાદિનો પણ અભાવ હોય તો રાજશૃહાદિ નગરની બહારના

ગુણશિલાદિ સ્થાનમાં જ્યાં અર્હત તથા ગણધરાદિએ ઘણીવાર પ્રાશ્નિત્ત આપેલું જે દેવતાએ જોયેલું હોય તે ઠેકાણે જ્યાં તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાને અકૃમાદિ આરાધનવડે પ્રત્યક્ષ કરી તેમની આગળ આલોચના લેવી. કદિ જો તે દેવતા ચવી જ્યાંને બીજો ઉત્પન્ન થયેલ હશે તો તે મહાવિદેહ વિગેરે ક્ષેત્રમાં જ્યાં અર્હતને પુછી આવીને પ્રાશ્નિત્ત આપશે. જો તેનો પણ અભાવ હોય તો અર્હત પ્રતિમાની આગળ આલોચણા કરીને યોતાની મેળે પ્રાશ્નિત્ત અંગીકાર કરવું. જો તેનો પણ અભાવ હોય તો પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશા તરફ મુખ રાખી અર્હત સિદ્ધાંતની સમક્ષ પણ આલોચણા લેવી.

વ્યવહારસૂત્રમાં પણ તે મતલબને મળતો પાઠ સ્પષ્ટ જોવામાં આવે છે. તેની ટીકાનો અર્થ આ પ્રમાણે—“જ્યાં સમકિત દૃષ્ટિઓએ શાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે કરાવી પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલા વિધિ ચૈત્યો હોય ત્યાં તે પ્રતિમાની આગળ આલોચના કરવી. પણ સર્વ પાર્શ્વસ્થાદિકોએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલા અવિધિ ચૈત્યો હોય ત્યાં જ્યાંને આલોચના કરવી નહીં. કારણ કે, તેથી આજ્ઞા અતિક્રમાદિ દોષનો સંભવ છે અને તે ચૈત્યમાં પણ અનાયતનપણું હોય છે. જેને માટે શ્રીહરિભદ્રસૂરિકૃત સમ્યક્ત્વ કુલકને વિષે પણ કહ્યું છે કે, “અશઠ (મુખ નહીં), કુમાર્ગનેત્યજ દેનારા અને કુમતિ વિનાના અધિકારીએ કરાવેલું જિનમંદિર વંદનિક છે. તેમજ એવા અધિકારીએ બનાવેલા જિનભુવનમાં વિધિપૂર્વક કરાવેલા અને સુવિહિત મુનિએ ભલે પ્રકારે પ્રતિષ્ઠા કરેલા જિનભિખ હોય તે વંદનિક છે.” વ્યવહાર ભાષ્યમાં પણ કહ્યું છે કે—“સુગુરના ઉપદેશવડે, આગમમાં કહેલ વિધિ પ્રમાણે, ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યવડે, આવકે કરાવેલા જિનભુવનને જિનેશ્વર આયતન કહે છે. સમ્યક્જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રને મુકી દબને સાધુએ ગ્રહણ કરેલા જે જિનભિખવાળા જિનભુવન તે યુક્તિ પૂર્વક વિચારતાં અનાયતન હોય છે. અનાયતન જે છે તે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ ગુણનો ધાત કરનાર સ્થાનક છે તેથી ભોક્ષાર્થી સુધર્મીજને વિશુદ્ધ ભાવવડે તેનો ત્યાગ કરવો.” પુષ્પાલંબનમાં તો તે પણ વંદનિક છે. વૃહદ્ ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે “વિધિચૈત્ય ન હોય તો શ્રદ્ધા ભંગાદિ કારણને જાણીને મુનિ ત્યાં પણ

જાય. પણ અગિતાર્થ પાસે ન જાય.” તે કારણ માટે “લોલો મિત્ર ! હું જ્યાં જ્યાં જિનાલય દેખું છું ત્યાં ત્યાં સાવલ જણાય છે.” ઇત્યાદિ મહાનિશીથસૂત્રના પાંચમા અધ્યયનનું વચન છે. તેથી સુવિહિતમાં મુખ્ય એવા શ્રીકૃવલયપ્રભસૂરિએ ચૈત્યોદ્ધાર કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો નથી. કારણ કે તેથી અવિધિરૂપ મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થવા સંભવ છે. હાલના સમયમાં તો જીવ વ્યવહારને અનુસારે અન્યતીર્થીય જ્યોતિષના અધ્યયનની જેમ સમ્યક્ત પ્રકરણ અને દર્શનશુદ્ધિ પ્રકરણાદિકને અનુસારે દેશ થકી અવિધિ ચૈત્યપણ ઉત્સર્ગથી વંદન યોગ્ય છે ” અશઠ એવા ગીતાર્થોએ પ્રતિપત્ત કરેલા જીવવ્યવહાર પ્રમાણે ચતુર્થીનું પર્યુષણપર્વ વિગેરે અંગીકાર કરવામાં આવે છે તેની જેમ શ્રીજિનાજ્ઞાનો વિચ્છેદ ન થાય તે માટે શાસ્ત્રોને અનુસારે ન્યૂનાધિક પણે ગીતાર્થ પુરૂષોએ કરેલી મર્યાદારૂપ હોવાથી. ” આ વિષે વધારે ખુલાસો ષટ્ત્રિ-શત્જલ્પ નામના ગ્રંથમાંથી જાણી લેવો. અહીં તો માત્ર દિગ્દર્શન જ કરાવ્યું છે.

વળી અહીં એવો પણ સાર નીકળે છે કે પાર્શ્વસ્થાદિ હોય પણ તે જો ગીતાર્થ હોય તો તેમની પાસે આલોચણા લેવી. પણ સંવેગી છતાં જો અગીતાર્થ હોય તો તેની પાસે લેવી નહીં. તે વિષે કહ્યું છે કે, “અગિતાર્થ ચારિત્રની શુદ્ધિને જાણે નહી તેથી ન્યુન વા અધિક આલોચણા આપી દેય જેથી તે યોતાને તથા આલોચકને ઉલટા સંસારમાં પાડે.” આ કારણ માટેજ ગીતાર્થ મળવા દુર્લભ હોય તોકાળથી ખાર વર્ષ સુધી અને ક્ષેત્રથી સાતસો યોજન સુધી તેની ગવેષણા કરવી એમ આગમમાં કહેલું છે. એવીરીતે ગિતાર્થનો યોગ ન બને તોપણ આલોચના લેવાની તત્પરતાવાળો પુરૂષ નિઃશલ્ય હોવાથી આલોચના લીધા વિના પણ આરાધક થાય છે. કહ્યું છે કે, “જે આલોચના લેવાના પરિણામવાળો થઇને ગુરૂની પાસે જતો હોય તે માર્ગમાંજ કાળ કરે તો પણ તે આરાધક થાય છે.” એથી પ્રતિકમણમાં પણ પ્રથમ શુદ્ધિના મૂળ રૂપ ભાવ આલોચના જ પ્રવર્તે છે, એ પણ સિદ્ધ થયું. ૫૦.

હવે આલોચન ક્રમ દ્વાર કહે છે.

મૂલ—દુવિહેણણુલોમેણં, આસેવણવિયમણાન્નિહાણેણં ।
આસેવણાણુલોમં, જં જહ આસેવિચ્ચં વિચ્ચમે ॥ ૫૧ ॥
આલોચણાણુલોમં, ગુરુગવરાહે ણ પચ્છં નિયમે ।
પણગાણાકમેણં, જહ જહ પઠિત્તવુહીં ॥ ૫૨ ॥

માત્રાર્થ:—એ પ્રકારના આનુલોમ્ય ક્રમથી આલોચના થાય છે. આસેવના અનુલોમ્ય ને આલોચનાનુલોમ્ય. તેમાં પેલું આસેવનાનુલોમ્ય છે, તે આલોચણા લેનાર જે ક્રમવડે આ સેવન કરેલ હોય તે ક્રમ પ્રમાણે પ્રકાશીત કરે તે. અને બીજું આલોચનાનુલોમ્ય છે તે આલોચણા લેનાર લઘુ અપરાધની પછી ગુરુ અપરાધની આલોચણા કરે, તે એવા ક્રમથી કે જેમાં પાંચ, દશ, પંદર વિગેરેના ક્રમવડે જેમ પ્રાયશ્ચિત્તની વૃદ્ધિ થાય તેમ આલોચના પ્રગટ કરવામાં આવે. ૫૧-૫૨.

टीकामूल—अथालोचनक्रमद्वारं प्रकाशयति । दुविहेति । आलोचना इति । व्याख्या । द्विप्रकारेणानु-

લોભ્યેન ક્રમેણાલોચનાં દદાતીત્યર્થઃ । તન્ન તદાસેવનાનુલોભ્યં સ્યાત્ યત્ યેન ક્રમેણાસેવિતં વિકટયેત્ પ્રકાશ-
યેત્ આલોચકઃ । પુનસ્તત્ આલોચનાનુલોભ્યં યત્પશ્યાત્ લઘ્વપરાધાનંતરં ગુરુકાપરાધાન્ વિકટયેત્ આલોચયેત્ ।
કથમિત્યાહ પળગા ઇતિ । પંચકદશક પ્રભૃતિના ક્રમેણ પ્રાયશ્ચિત્તવૃદ્ધિર્યથાસ્યાત્તથા વિકટયેત્ । પ્રકૃતમિહ ચ
લઘાવતીચારે પંચકં નામ પ્રાયશ્ચિત્તં । ગુરુકે તુ દશકં । ગુરુતરં તુ પંચદશમિત્યેવમાદીનિ । અન્ન ગીતાર્થ આલો-
ચનાનુલોભ્યેનૈવાલોચયતિ કારણં તુ ગીતાર્થગમ્યં । ઇતરસ્તુ આસેવનાનુલોભ્યેનાલોચનાનુલોભ્યાનભિશ્ચત્વાત્ । ત-
સ્યચૈવમેવાતિચારાણાં સુસ્મરત્વમિતિ ॥ ૫૧-૫૨ ॥

ટીકા ભાષાંતરઃ—એ પ્રકારના આનુલોભ્યક્રમવડે આલોચના કરાય છે. તેમાં પેહેલું આસેવનાનુલોભ્ય
તેનું નામ કે જે ક્રમવડે આસેવન કરેલ હોય તે ક્રમવડે આલોચના લેનાર પ્રકાશ કરે. અને બીજું આલોચનાનુ-
લોભ્ય તેનું નામ કે જેમાં લઘુ અપરાધની પછી મોટા અપરાધની આલોચના કરે. તે કેવી રીતે કરાય? તે કહે છે. પાંચ
દશ વિગેરેના ક્રમથી જેમ પ્રાયશ્ચિત્તની વૃદ્ધિ થતી જાય તેમ આલોચના કરે. જેમકે લઘુ અતિચારમાં
પંચક નામે પ્રાયશ્ચિત્ત, શુરૂ અતિચારમાં દશક પ્રાયશ્ચિત્ત અને અતિશે શુરૂ અતિચારમાં પંચદશ પ્રાયશ્ચિત્ત
ઈત્યાદિ. આહિ ગીતાર્થ પુરૂષ તે આલોચનાનુલોભ્યવડેજ આલોચના કરે છે. તેનું કારણ કે તે (પ્રાયશ્ચિત્ત)
ગીતાર્થ ગમ્ય છે. અને જે ઇતર એટલે ગિતાર્થ શિવાયના અગિતાર્થ હોય તે આસેવનાનુલોભ્યવડેજ
આલોચના કરે છે કારણ કે, તે આલોચનાનુલોભ્યનો ક્રમ જાણતા નથી. વળી તેને એવી રીતેજ અતિ-
ચારો યાદ કરવા ઠીક પડે છે. ૫૧-૫૨.

હવે સમ્યક્દ્વારનું વિવેચન કરે છે.

મૂલ-તહ આનદ્વિષ્ટ દપ્પ પ્પમાય, કપ્પા તહા ય જયણાણ ।

કલ્પે સંજ્ઞમહેતું, જહઞ્ચિંચં સઘમાલોષ ॥ ૫૩ ॥

માવાર્થ:—જે આકુટી, દર્પ અને પ્રમાદથી તેમજ કલ્પથી તથા યતના, સંઘાદિકેનું કાર્ય અને સંભ્રમથી જે આસેવિત થયેલું હોય તે સર્વ યથાસ્થિત ગુરૂને નિવેદન કરીને આલોચનું. ૫૩.

ટીકામૂલ—સમ્યગ્દ્વારં વિવૃણોતિ । તહ આગદ્વિણિતિ । વ્યાખ્યા । તથાશબ્દો યથાક્રમે । આકુટિકો પેત્યકરણં । દર્પો વલ્ગનાદિઃ । પ્રમાદો મઘાદિઃ સ્મૃતિભ્રંશાદિર્વા । ણમ્મ્યસ્તથા કલ્પતોવાઽશિવાદિપુષ્ટાલંબનતો । વા કલ્પશ્ચ યતનાદિ વિપય इत्यत આહ । યતનયા યથાશક્તિ સંયમરક્ષારૂપધિયા । કાર્યે સંઘાદિપ્રયોજને । તથા સંભ્રમહેતૌ પ્રદીપનકાદૌ અયતનયા અનપેક્ષિતસંયમરક્ષયા ચ । યદાસેવિતં તદિતિ ગમ્યં । યથાસ્થિતં સર્વમાલોચયેત્ । ગુરુભ્યો નિવેદયેદ્વિશુદ્ધિકામો । નતુ લજ્ઞાદિના કિંચિદ્ ગોપયતિ । નિઃશલ્પત્વેનારાધકત્વાત્ । યતઃ “લજ્ઞાદિગારવેણં, વહુસ્સુઅમણ વા વિદુચ્ચરિયં । જો નકહેદ્ ગુરુણં, નહુસો આરાહગો મણિઓ । ૧ । ગારવેણસિ રસાદિગારવપ્રતિવદ્ધત્વેન તપોઽન્વિકીર્ણતયેત્યર્થઃ ॥ ૫૩ ॥

ટીકા ભાષાંતર:—અહીં તથા શબ્દ યથાક્રમ અર્થમાં છે. આકુટિક એટલે ઉત્કંઠીતપણાથી, દર્પ એટલે ગર્વ યુક્ત ધાવન વલ્ગનાદિ ચેષ્ટા વિગેરેથી, પ્રમાદ એટલે મઘાદિકના પાનથી અથવા વિસ્મૃતિ વિગેરેથી એ સર્વેથી તથા કલ્પ એટલે અશિવાદિક પુષ્ટાલંબનથી અથવા કલ્પ એટલે યતના વિપય તે આ પ્રમાણે યથાશક્તિ સંયમરક્ષારૂપ યુદ્ધિ જે યતના તેવડે, કાર્ય એટલે સંઘાદિકને પ્રયોજને તથા સંભ્રમ હેતુમાં એટલે અભિવડે દહાય થઇ હોય ધત્યાદિમાં અને અયતના એટલે અપેક્ષા વગર કરેલી સંયમની

રક્ષાવડે જે આસેવન કરેલું હોય તે સર્વની આલોચના કરવી ઓટલે કે તે સર્વ શુરને નિવેદન કરી દેવું. શુદ્ધિની ઇચ્છાવાલા આલોચકે લજ્જાથી કાંઈપણ પ્રુપાવવું નહીં. કારણ કે, જ્યાં સુધી પાપરૂપ શલ્ય ગયું ન હોય ત્યાં સુધી તે આરાધક થતો નથી. તે સંબંધમાં કહ્યું છે કે, “જે લજ્જાદિ ગારવથી અથવા બહુ શ્રુતપણાના મદથી પોતાને લાગેલા સર્વ અતિચાર શુરને કહે નહીં તે તેને આરાધક જાણવો નહીં.” અહીં ગારવનો અર્થ ઝોગ રાગજવો કે, રસાદિ ગારવના પ્રતિબદ્ધપણાથી તપ કરવાની ઇચ્છા ન હોવાને લીધે પોતાના અતિચારાદિ પ્રગટ ન કરે. ૫૩.

॥ અથ દ્રવ્યાદિશુદ્ધિ ફલ માહ ॥

હવે દ્રવ્યાદિશુદ્ધિનું ફલ કહે છે.

મૂલ-દર્વાઈસુ સુહેસુ, દેયા આલોચના જન તેસુ ।

હંતિ સુહજાવવુદ્ધી, પાપસુસહાન સુહહેનં ॥ ૫૪ ॥

માવાર્થ:—ઉત્તમ પુરૂષે દ્રવ્યાદિ સુખોને વિષે પણ આલોચના લેવી. તે તેથી શુભ ભાવની વૃદ્ધિ થાય છે અને પ્રાપ્તિ સુખની હેતુ એવી સારી સહાય પ્રાપ્ત થાય છે. ૫૪.

(આ ગાથા સુગમ હોવાથી ટીકા કરી નથી.)

હવે દ્રવ્યાદિશુદ્ધિ વિષે વિવેચન કરે છે.

મૂલ-દઘ્વે સ્ત્રીરઘુમાઈ, જિણ્ણુવણાઈ અં હંતિ સ્વિત્તંમિ ।

પુસ્પતિહી પન્નિઙ્ગ કાલે, સુહોવન્નગાઈ જાવેસુ ॥ ૫૫ ॥

માનાર્થઃ—દ્રવ્યશુદ્ધિમાં વડ વિગેરે વૃક્ષો, ક્ષેત્ર શુદ્ધિમાં જિનભુવન વિગેરે ક્ષેત્રો, કાળ-શુદ્ધિમાં પૂર્ણાતિથિ વિગેરે તિથિઓ અને ભાવશુદ્ધિમાં શુભ ઉપયોગ વિગેરે. અર્થાત્ તેવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને વિષે વિધિવડે ગુરૂ સાક્ષીએ શુદ્ધિ કરવી. ૫૫.

ટીકામૂલ—અથ દ્રવ્યાદિશુદ્ધિં વિવૃણ્વન્નાહ । દઘ્વેતિ । વ્યાખ્યા । સુગમા । નવરં સ્ત્રીરઘુમો ન્યગ્રોધા-દિઃ । આદિશબ્દાત્ ચંપકાશોકસહકારાદિગ્રહઃ । જિનભુવનાદિ આદિશબ્દાદન્યદપિ શુભક્ષેત્રં । આહ “ ઉત્થુવણે સાલિવણે ચેદ્દહરે ચેવહોદ્દિશ્ચિત્તામિગંભીરસાણુણાપપયાહિણાવત્તપ્પડગે ૧ ” પૂર્ણાપ્રભૃતિ તિથિકાલે રિક્તાવધી-તિથૌ નિયમાન્નાલોચનેતિ । શુભોપયોગાદીત્યગ્રાદિશબ્દાન્નિમિત્તશાસ્ત્રગતશુભભાવપરિગ્રહઃ । एवं तद्विधिना गुरु-साक्षिक्यैव शुद्धिः कार्येति परमार्थः ॥ ૫૫ ॥

ટીકા ભાષાંતર—આ ગાથાની વ્યાખ્યા સુગમ છે. તેમાં વિશેષ જણવાનું એટલું છે કે સ્ત્રીરઘુમાઈ એટલે રાંચણ તથા વડનું વૃક્ષ વિગેરે. આદિ શબ્દથી ચંપો, આસોપાસવ અને આંખા વિગેરેનું ગ્રહણ કરવું. જિન-

ભુવનાદિમાં આદિ શબ્દથી બીજાં પણ શુભ ક્ષેત્રાનું અહણ કરવું. તે વિષે કહ્યું છે કે, “ ઇક્ષુ (શેરડા) ના વનમાં, શાળીના વનમાં, ચૈત્યમાં, ગંભીર, શબ્દાયમાન તથા જેની ફરતું પાણી હોય તેવા શુભ ક્ષેત્રમાં આલોચણ લેવી ” પૂર્ણા વિગેરે તિથિઓના કાલને વિષે આલોચણ લેવી. રિક્તાતિથી અને છઠ્ઠા એ આલોચણને વિષે લેવી કહેલી નથી. ભાવથી શુભ ઉપયોગાદિ કહ્યું. તેમાં આદિ શબ્દથી નિમિત્ત શાસ્ત્રની અંદર ખતાવેલા શુભ ભાવનું અહણ કરવું. એવી રીતે વિધિવડે ગુરૂની સાક્ષીએ શુદ્ધિ (આલોચના) કરવી, એ પરમાર્થ છે. ૫૫.

જો ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ન હોય તો જે દાપ થાય તે કહે છે.

મૂલ-આલોચણં ચ દાનં, સર્વિ અષ્ટે તદ્વપ્પણો દાનં ।

જે વિ હુ કરંતિ સોહિં, તેવિ સસદ્ધા વિણિદિઠા ॥ ૫૬ ॥

માર્વાર્થ:—આલોચના આપનાર ગુરૂ છતાં પણ જેઓ પોતાની બુદ્ધિથી સ્વયમેવ આલોચના કરે છે તેઓ પાપરૂપ શલ્યવડે યુક્ત રહે છે અર્થાત્ તેઓ શુદ્ધ થતા નથી. ૫૬.

ટીકામૂલ—વિપક્ષે દોષમાહ । આલોચિત્તિ । વ્યાખ્યા । સત્યપિ આલોચનાચાર્યે સ્વબુદ્ધ્યા શુદ્ધૌ કૃતાયામપિ સશલ્યતા સ્વસ્મિન્નેવ વર્તતે इत्यर्थः । एतेन परसद्भावे परस्यैव पुरः तां यच्छन् शुद्ध्यतीति सिद्धं । यदाह । “ छत्तीसगुणसम्पन्ना, गणनं तेषां अपस्स कायच्चा । परसखिख्या विसोही, सुद्धु ववहार कुसलेण ? ”

પરાભાવેતું આત્મનોડપિ આલોચનાં યચ્છન્ શુદ્ધયતિ । કેવલં સિદ્ધાન્ સાક્ષીકૃત્યેતિ । નચાત્ર ભાવાલોચનયેવ વિશુદ્ધિસંભવે ગુર્વાદિ સાક્ષિકા સા વ્યર્થેતિ વાચ્યં । તત્સાક્ષિકત્વે ધર્મપ્રતિપત્તૌ વિશેષગુણોત્કર્ષલાભાત્ । યદાહુઃ । શ્રાવકપ્રજ્ઞૈૃ હરિમદ્રસૂત્રપ્રાદાઃ । “ સંતંમિવિ પરિણામિ, ગુરુમૂલપવજ્જાણંમિ એસગુણો । દૃઢયા આણાકરણં કમ્મ-
સઓવસમ વુદ્ધીઅ ” ગુરુસાક્ષિકત્વે હ્યાલોચનાવિપરિણામસ્ય દૃઢતા ભવતિ । શંકાપનોદેન વિશિષ્ટનિર્ણયોહ્યાસાત્ । “ ગુરુસચ્ચિઓ ધમ્મો ” ઇતિ વચનાત્ । જિનાશારાધનં ઉત્સાહાનુકૂલગુરુપદેશોદ્ધૂતશુભાશયાદધિકઃ ક્ષયોપશ-
મઃ તસ્માદ્ધાધિકાશાપ્રતિપત્તિરિત્યાદિગુણઃ । એવં ચાન્યેડપિ નિયમાઃ પ્રાયો ગુરુસાક્ષિકાઃ સ્વીકાર્યાઃ । યતઃ શત્રું-
જયમાહાત્મ્યે દ્વિતીયસર્ગે । “ ક્રિયાઃ સર્વાઃ પ્રવર્ત્તેત, ગુરૌ સાક્ષિણિ નાન્યથા । ચક્ષુષ્માનપિ નો પદ્યેદ્દસ્તુ ચેદ્-
ભાસ્કરો નહિ ૧૫ । ” અતએવ પ્રતિક્રમણાદ્યંતેડપિ કૃતકાર્યનિવેદનરૂપાલોચના ચ સમુચિતૈવ વોધ્યા ॥ ૫૬ ॥

ટીકા ભાષાંતર—આલોચણા આપનાર આચાર્ય છતાં જો પોતાની બુદ્ધિથી શુદ્ધિ કરે તો શુદ્ધિ કર્યા છતાં પોતાને વિષે પાપરૂપ શબ્દ રહે છે. એથી કરીને જો સિદ્ધ થયું કે, જો કેમ પણ બીજું હોય તો તેની આગળ જન્મે આલોચના લેવાથીજ શુદ્ધ થવાય છે. જેને માટે કહ્યું છે કે, “ કદિ છત્રીશ ગુણોએ સંપન્ન હોય તોપણ લલા વ્યવહારમાં કુશલ એવા પુરૂષે અવશ્ય બીજાની સાક્ષીએજ શુદ્ધિ (આલોચણા) કર-
વી. ” કદિ જો બીજાનો અભાવ હોય તો કેવલ સિદ્ધને સાક્ષી કરીને પોતાની મેળે આલોચણા લે તોપણ શુદ્ધ થાય છે. અહિં ભાવ આલોચનાવડે શુદ્ધિનો સંભવ હોવાથી ગુરૂની સાક્ષીએ આલોચના લેવી તે વ્યર્થ છે, એવી શંકા કરવી નહીં. કારણકે, ગુરૂની સાક્ષીએ આલોચણા લેવાથી ધર્મની પ્રાપ્તિ થવા સાથે વિશેષ ગુણોત્કર્ષનો લાભ થાય છે. તે વિષે શ્રીહરિભદ્રસૂત્રિએ શ્રાવકપ્રજ્ઞાસિને વિષે કહ્યું છે કે, “ પરિણામ સારા છતાં પણ ગુરૂની પાસે જન્મે આલોચણા લેવામાં દૃઢતા, આણાતું કરવાપણું, અને કર્મના ક્ષયોપશમ-
ની વૃદ્ધિ એટલા ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. ગુરૂના સાક્ષીપણાથી આલોચનાદિ પરિણામ દૃઢ થાય છે, અને શંકા ર-
ખવાથી વિશેષ નિર્ણયનો પ્રકાશ થાય છે, વળી “ ગુરૂ સાક્ષીએ ધર્મ કરવો ” એવું શાસ્ત્ર વચન હોવાથી

શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞાનું આરાધન થાય છે. વળી ઉત્સાહને અનુકૂલ એવા ગુરૂના ઉપદેશથી ઉત્પન્ન થયેલા શુભ આશયથી અધિક ક્ષયોપશમ થાય છે, અને તેથી અધિક જિનાજ્ઞાની પ્રતિપત્તિ વિગેરે ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રમાણે કથન હોવાથી બીજા પણ જે કાંઈ નિયમો લેવા હોય તે પ્રાપ્ત કરી ગુરૂની સાક્ષીએ જ ગ્રહણ કરવા. જેને માટે શ્રીશત્રુંજય માહાત્મ્યના બીજા સર્ગમાં કહ્યું છે કે, “ સર્વ ક્રિયાઓ ગુરૂની સાક્ષીએ જ પ્રવર્તે છે. તે શિવાય પ્રવર્તતી નથી, જેમકે નેત્રવાળો મનુષ્ય પણ સૂર્ય ન હોય તો વસ્તુઓને જોઈ શકતો નથી. ” એથી કરીને પ્રતિક્રમણને અંતે પણ શ્રાવકે કરેલા કાર્યને નિવેદનરૂપ આલોચના કરવાની છે તે સર્વ રીતે ચોખ્ખી જણાવી. ૫૬.

હવે આલોચનાના ગુણ કહે છે.

મૂલ-લહુ આલ્હાદિજાણા, અપ્પપરનિવિત્તિ તહ અજ્ઞવં સોહી ।

હુકરકરણં આણા, નિસ્સહ્સત્તં ચ સોહિગુણા ॥ ૫૭ ॥

માવાર્થ:—લઘુતા, (પાપરૂપ ભાર જવાથી હલકાશ) હર્ષની ઉત્પત્તિ, પોતાને અને પરને દોષથી નિવૃત્તિ, સરલતા, શુદ્ધતા, હુકર કાર્ય કરવાપણું, શ્રીઅર્હંતની આજ્ઞાનું પાલન, અને પાપરૂપ શક્યનો અભાવ. એટલા આલોચના કરવાથી ગુણ થાય છે. ૫૭.

ટીકામૂલ—અથાલોચનાગુણાનાહ । લહુઆ ઇતિ । વ્યાખ્યા । યથા ભારવાહિનો ભારેડપદ્ધતે લઘુતા તથા

ટીકાભાષાંતર—હવે આલોચણના ગુણ બતાવે છે કે-જેમ બોલે ઉપાડનારને બોલે નાખી દીધા પછી હલવાપણું થાય છે તેમ આલોચના લેનારને પાપરૂપ શલ્ય દૂર કર્યા પછી હલવાપણું થાય છે. ૧. વળી આલોચના કરવાથી હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે. ૨. તેમજ પોતાને અને પરને દોષોથી નિવૃત્ત થવાય છે, એટલે પોતાના દોષ તો આલોચના કરવાથી દૂર થાય એ પ્રગટજ છે, પણ તે જોધને બીજાપણુ આલોચના લેવા તૈયાર થાય તેથી બીજાના દોષની પણ નિવૃત્તિ થાય છે. ૩. વળી સારી રીતે આલોચના કર્યાથી આર્જવ એટલે નિષ્કપટપણારૂપ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. ૪. તથા અતીચારરૂપ મળતો નાશ થવાથી શુદ્ધતા થાય છે. ૫. વળી આલોચના લેવાથી દુષ્કર કરણતા પ્રાપ્ત થાય છે, એટલે જે પ્રતિસેવના કરવી તે તો દુઃકર નથી કારણ કે તેતો અનાદિભવથી અભયાર કરેલી છે પણ જે આલોચના કરવી તે દુઃકર છે, કારણ કે મોક્ષને અનુગત એવા પ્રબલ વીર્યના ઉદ્ધારથીજ તે કરી શકાય તેમ છે. એથીજ અવ્યંતર તપસ્યારૂપ સમ્યગ્ આલોચના તે મારાક્ષપણાદિકથી પણ ધણી દુષ્કર છે એમ કહેલ છે. ૬. વળી આલોચના કરવાથી શ્રીતીર્થકર ભગવંતની આજ્ઞાનું આરાધન થાય છે. ૭. અને તેથી જે નિઃશલ્યપણું થાય છે તે તો સ્પષ્ટ જ છે.

તે વિષે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનના ૨૯મા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે “આલોચના કરનારને મોક્ષ માર્ગમાં વિદ્યારૂપ અને અનંત સંસારના વધારનારા માયા શલ્ય, નિયાણુ શલ્યને મિથ્યાત્વ શલ્યનો ઉદ્ધાર થાય છે અને ઋણુભાવ પ્રાપ્ત થાય છે. ઋણુભાવ પ્રાપ્ત થયે સતે જીવ અમાયી થાય છે તેથી સ્ત્રીવદને નપુંસક વેદ બાંધતો નથી અને જો પૂર્વે બાંધેલ હોય છે તો તેની નિર્જરા કરે છે. ઇતિ. ૫૭.

ટીકા—एवं शुद्धौ सत्यामालोचकस्य शल्यघातचिकित्सामिव विशेषशुद्धिमूल मुत्तरीकरणत्मकं प्रायश्चित्तविधिं दर्शयति । प्रथमं गुरुद्रव्यपरिभोग प्रायश्चित्तमाह ॥

એવી રીતે શુદ્ધિ થયા પછી આલોચના લેનારને શલ્યના પડેલા ધાની તેને રૂઝવવારૂપ બાણે ચિકીત્સા (ઉપાય) હોય તેવો વિશેષ શુદ્ધિ થવાના મૂલ ઉત્તરી કરણરૂપ જે પ્રાયશ્ચિત્ત તેનો વિધિ દર્શાવે છે, તેમાં પ્રથમ ગુરુદ્રવ્ય પરિભોગ આશ્રી પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે—

**મૂલ-મુહપત્તિ આસનાઈસુ, ત્રિન્ન જલન્નાઈસુ ગુરુલહુગાઈ ।
જઈદવન્નોગિ ઇય પુણ, વન્નાઈસુ દેવદવં વ ॥ ૫૮ ॥**

માત્રાર્થ:—જો ગુરુ સંબંધી મુહપત્તિ આસનવિગેરે ભોગવ્યું હોય તો ત્રિન્ન પ્રાયશ્ચિત્ત, તથા ભાત પાણી કે વસ્ત્રાદિ ભોગવવામાં આવ્યાં હોય તો ગુરુ લઘુ આદિ પ્રાયશ્ચિત્ત અને જો ગુરુ દ્રવ્ય ઉપભોગમાં આવ્યું હોય તો વિશેષ પ્રાયશ્ચિત્ત. તેમાં પણ વસ્ત્રાદિકમાં દેવદ્રવ્યની જેમ

તેટલા પ્રમાણની તે વસ્તુઓ પાછી આપવી એટલું વિશેષ સમજવું. ૫૮.

ટીકામૂલ—મુદ્દપત્તીતિ । વ્યાખ્યા । ગુરુસક્તે મુલપાતિકાસનાદૌ મુક્તે મિત્રં નિર્વિકૃતિકં । ગુરુસક્તે જલે મુક્તે ૧ । અન્ને મુક્તે ૪ વસ્ત્રાદૌ । વિક્રમાર્કાદિના પૂજાધિયૈવ નિશ્ચાકૃતકનકાદૌ ગુરુદ્રવ્યે મુક્તે ૬ । તથા વસ્ત્રાદૌ ઇયાન્ વિશેષઃ યત્રગુરુદ્રવ્યં મુક્તં તત્રાન્યત્રવા સાધુકાર્યે વૈદ્યાર્થે વંદિગ્રહાદ્યાપદુન્નારાર્થે વા તાવન્મિતવસ્ત્રાદિપ્રદાનપૂર્વે પ્રાયશ્ચિત્તં દેયમિતિ ભાવઃ ॥ ૫૮ ॥

ટીકા ભાષાંતર—ગુરુ સંબંધી મુદ્દપત્તિ તથા આસન વિગેરે જે વાપરવામાં આવે તેા ભિન્ન પ્રાયશ્ચિત્ત એટલે એક નીવી કરવી. ગુરુસંબંધી પાણી વાપરવામાં આવે તેા એકાસલું, અન્ન વાપરવામાં આવે તેા આંખેલ, ગુરુસંબંધી વસ્ત્રાદિ વાપરવામાં આવે તેા ઉપવાસ, અને વિક્રમાર્ક વિગેરે રાજ્યોએ કે શ્રાવકોએ ગુરુ પૂજાની યુદ્ધિથી આપેલ સુવર્ણાદિ ગુરુદ્રવ્ય જે ભોગવવામાં આવે તેા છટું, પણ અહિં વસ્ત્રાદિકમાં એટલું વિશેષ સમજવું કે, જ્યાં ગુરુદ્રવ્ય ઉપભોગમાં લીધું હોય ત્યાં અથવા ખીજે સાધુના કાર્યમાં વેધને માટે વા કારાગૃહ વિગેરે આપત્તિમાંથી કોઈનેા ઉદ્ધાર કરવા માટે તેટલા પ્રમાણના વસ્ત્રાદિ કે દ્રવ્ય ભોગવું હોય તેા દ્રવ્ય આપીને તેલું પ્રાયશ્ચિત લેવું એવો ભાવાર્થ છે. ૫૮.

હવે સાધારણ તથા દેવાદિદ્રવ્ય વિષે પ્રાયશ્ચિત કહેછે.

મૂલ—સાહારણ જિણદંત્રં, જં જુતં અસણ વત્ત કણગાર્હ ।

તન્નાઽન્નત્ત વ દિન્ને ચનલહુચનગુરુ અ ઠલ્લહુગા ॥ ૫૯ ॥

માર્થઃ—સાધારણ સંબંધી કે દેવદ્રવ્ય સંબંધી નૈવેદ્ય, વસ્ત્ર, સુવર્ણ વિગેરે દ્રવ્ય જેટલું ખાવામાં કે વાપરવામાં આવ્યું હોય તેટલું દ્રવ્યાદિ જ્યાંથી વાપર્યું હોય ત્યાં કે ખીજે ચૈત્યાદિકમાં આપીને ઉપરાંત તેનું જઘન્યાદિક ક્રમે ચતુર્લઘુ, ચતુર્ગુરુ અને ષડ્લઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત અંગીકાર કરવું. ૫૯.

ટીકા—અથ સાધારણાદિ વિષયં પ્રાયશ્ચિત્તમાહ । સાહારણેતિ । વ્યાખ્યા । સાધારણદ્રવ્યં જિનદ્રવ્યં ચ યાવન્માત્રં વ્યાપારિતં સ્વકાર્યે સ્યાત્ । કિંતાદિત્યાહ । અશનં નૈવેદ્યં વસ્ત્રં પરિધાપનિકાદિ કનકાદિ કનકરૂપ્યમૌક્તિકાદિ તસ્મિન્ તાવન્માત્રે જિનદ્રવ્યે સાધારણદ્રવ્યે ચ તસ્મિન્નન્યસ્મિન્ વા ચૈત્યાદૌ દત્તે સતિ જઘન્યાદિક્રમેણ ચતુર્લઘુ ચતુર્ગુરુ ષડ્લઘુ પ્રાયશ્ચિત્તં ભવતિ । इति શ્રાદ્ધજીતકલ્પાનુસારેણ પ્રમાદહેતુકં પ્રાયશ્ચિત્તં દર્શિતં । एव माकुल्याचोक्तं त्रिगुणं । दर्पेण त्रिगुणं बोध्यं । तथा द्रव्यमपि जघन्यतस्तावन्मात्रमुचितपदे व्ययितव्यं । उत्कर्ष-तस्तु तद्वर्गितादिकंचेति । किंच जातु व्यापारादिना देवादिद्रव्यं स्वधनेन संपृक्तं जातं तदा तद्विवेक प्रायश्चित्तेन शोधयित्वा सिद्धपुरीयश्राद्धवत् चૈત્યાદૌ સમધિકં મોચ્યં । ભક્તં તુ તત્ સ્વધનેનોપાર્જ્ય પૂર્વવિધિના તત્ર વ્યયિતવ્યં । તપઃ કાર્યં ચ । અથ ચ યેન તદ્ભુક્તં નિર્ધનત્વાત્ દાતું ન શક્યતે તેનાપિ સ્વધનાનુસારેણ રૂત્વ-રકાલાવધિક્રમેણ ચ ચૈત્યાદિકં સત્કુર્વતા યથાવત્ ગીતાર્થદત્તં તપઃ કાર્યં । યતઃ “ગુરુદેવાર્થચૌરોઽન્ન, વ્યર્થય-ત્યર્ચયનજિનં । વૃજિનં સ્વસ્ય સદ્ધ્યાન, પાત્રદાનપરાયણઃ ૧ ॥” નિકાચિતમપિ દુઃકર્મ સદ્ધ્યાનસામર્થ્યાત્ શિ-થિલીભવતીતિ સ્થિતિઃ । તથાજ્ઞાભંગાતિક્રમવ્યતિક્રમાદૌ પ્રાયશ્ચિત્તાવિધિવિશેષવિસ્તરો વ્યવહારભાષ્યાદિભ્યોઽવસેયઃ । સાધુનાપિ તદ્ભોજિગૃહિદત્તદેવભુક્તિદ્વારાભૂતદોષસંભવેન તથૈવ જીતાનુસારેણ પ્રાયશ્ચિત્તાવિધૌ યતનોયં । અન્યથા પૂર્વોક્તવિધિના કુલપરંપરં દોષમાલિન્યં પ્રવર્ત્તેતે । યદુક્તં શત્રુંજયમાહાત્મ્યે “દેવદ્રવ્યં ગુરુદ્રવ્યં, દહેદાસત્તમં કુલં । અંગાલમિવ તત્સ્પૃષ્ટં, યુજ્યતે નહિ ધીમતાં ૧ ।” દેવાદિદ્રવ્યમવિધિના વ્યાપારિતં સત્ આસત્તમં કુલં અભિવ્યાપ્ય

દહેત્ । નિર્ધનત્વાદિના નિઃસારંકરોતિ । “ સત્તઠ્ઠુરુપરંપરા કુશીલેતિ । સત્તઠ્ઠુપયાદં અણુગચ્છતિ । ઇત્યાદિવત્ । રપલક્ષણતો યાવત્ તત્પ્રતીકારોદાસીન્યં તાવત્ દોષશુદ્ધિર્ન । નિઃશૂક્ત્વાદિત્યર્થઃ । અતોઽગાલવત્ કુદુંવાદિધિ-
યાપિ તયોઃ સંસર્ગો વિવેકિના પરિહાર્ય ણ્વેત્યર્થઃ । एतेन येन देवद्रव्यादि विनाशितं तस्यैव दोषसंभवो नान्य-
स्येत्यपि वदंतो निरस्ता । इति प्रायश्चित्त द्वारं समाप्तं ॥ ५९ ॥

ટીકા ભાષાંતર—સાધારણ દ્રવ્ય અને જિનદ્રવ્ય જેટલું પોતાના કાર્યમાં વાપર્યું હોય, તે કયું દ્રવ્ય ? અશન
તે નૈવેદ્ય, વસ્ત્ર તે પહેરામણી વિગેરેનું આવેલું અને કનકાદિ તે સુવર્ણ, રૂપું, મોતી વિગેરે તે સાધારણ દ્રવ્યમાંથી
કે દેવદ્રવ્યમાંથી જેટલું જ્યાંથી વાપર્યું હોય ત્યાં અથવા બીજા કોઈ ચૈત્યાદિકમાં તેટલું આપ્યા ઉપરાંત તેને જઘ-
ન્યાદિ ક્રમથી ચતુર્લઘુ, ચતુર્ગુરુ, પદ્મલઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રાપ્ત થાય છે. એટલે અન્ન આશ્રી ચતુર્લઘુ, વસ્ત્ર આશ્રી ચતુ-
ર્ગુરુ અને કનકાદિ આશ્રી પદ્મલઘુ પ્રાયશ્ચિત્ત સમજવું. આ આદ્ય છત કલ્પને અનુસારે પ્રમાદવડે થયેલા કાર્ય
આશ્રી પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવ્યું છે, પણ જો બુદ્ધિ પૂર્વક કરેલ હોય તો તેથી બમણું અને ગર્વથી કરેલ હોય
તો ત્રણું બમણું. તથા દ્રવ્ય પણ જઘન્યથી તેટલું થોડા સ્થાને વાપરવું અને ઉત્કર્ષથી તેના વર્ગ કરીને
(તદ્ગુણા કરીને) વિશેષ ઉમેરી વાપરવું. જો કદિ વ્યાપાર વિગેરેમાં દેવાદિદ્રવ્ય પોતાના દ્રવ્ય સાથે સંયુક્ત
થઈ ગયું હોય તો તેની વિવેક પ્રાયશ્ચિત્ત વડે શુદ્ધિ કરીને સિદ્ધપુરના શ્રાવકની પેઠે ચૈત્ય વિગેરેમાં તેથી
અધિક મુકવું. અને અન્નાદિ જો ભોગવવામાં આવેલ હોય તો પોતાના ધનથી તેટલું ઉપાર્જન કરી
પૂર્વાક્તવિધિ પ્રમાણે તેમાં વાપરી દેવું અને તપ આચરવું. કદિ જો કોઈ તે ધન ભોગવવામાં આવ્યા પછી
નિર્ધનપણાને લીધે તે આપી શકે નહીં તો તેણે પોતે ભોગવેલા ધનને અનુસારે થોડા વખત સુધી અનુ-
ક્રમે ચૈત્યાદિકની ચાકરી (વગર પગારે) કરવી અને ગીતાર્થ શુરૂએ આવેલું યથાર્થ તપ આચરવું. તે વિષે
લખે છે કે, “ જો શુરૂ દ્રવ્ય અને દેવદ્રવ્યનો ચોરનાર શુભ ધ્યાન અને પાત્રદાનમાં પરાયણ થયો સતો
શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની પૂજા કરે તો તે પોતાના પાપને વ્યર્થ કરી નાખે છે. ” નિકાચિત્ત કર્મ બાંધ્યું હોય

તો તે પણ શુભ ધ્યાનના સામર્થ્યથી શિથિલ થઈ જાય છે એમ કહેલું છે.

જિનાશા લંગ વા અતિક્રમ કે વ્યતિક્રમ કરવાથી જે પાપ લાગે તેના પ્રાયશ્ચિત્તની વિધિના વિસ્તાર વ્યવહાર ભાગ્ય વિગેરેથી જાણવો. સાધુએ પણ જો તેવા દેવગુરુ દ્રવ્યના ખાનારા ગૃહસ્થે આપેલા પદાર્થ કે આહારદ્વારા દોષાનુભવ કર્યો હોય તો તેણે જીતકલ્પને અનુસારે પ્રાયશ્ચિત્ત વિધિમાં યતન કરવો. નહીં તો પૂર્વાક્ત વિધિવડે કુલ પરંપરા દોષની મલીનતા પ્રવર્તે, જેને માટે શત્રુંજય માહાત્મ્યમાં કહ્યું છે કે, “દેવદ્રવ્ય અને ગુરુદ્રવ્ય ખાવામાં આવે તો તે સાત પેઢી સુધી દહન કરે છે, તેથી જુદિમાન પુરૂષ ઇંગારાની જેમ તેનો સ્પર્શ કરવો ચોખ્ખો નથી.” આનો ભાવાર્થ એવો છે કે, જો દેવાદિદ્રવ્ય અવિધિથી વાપર્યું હોય તો સાત પેઢી સુધી કુલને દહન કરે એટલે નિર્ધનપણા વિગેરેથી નિઃસાર કરે. “સાત આઠ ગુરુ પરંપરા સુધી કુશીલપણું પહોંચે, સાત આઠ પદ (પાટ) સુધી પાછળ રહે.” ઇત્યાદિ શાસ્ત્રોક્ત વચનોની જેમ ઉપલક્ષણથી એમ સમજવું કે, જ્યાં સુધી તેનો પ્રાયશ્ચિત્તરૂપ ઉપાય કરવામાં ઉદાસીપણું રાખવામાં આવે ત્યાં સુધી દોષ શુદ્ધિ થતી નથી. કારણ કે, ત્યાં સુધી તેમાં નિઃશુકપણું રહે છે. એથી અંગારાની જેમ કુટુંબાદિની જુદિથી એટલે આ આપણા કુટુંબી છે એવી જુદિથી પણ દેવદ્રવ્ય અને ગુરુ દ્રવ્યના ખાનારનો સંસર્ગ વિવેકી પુરૂષ છોડી દેવો. આથી જેઓ એમ યોલે છે કે, ‘જેણે દેવદ્રવ્યાદિ વિનાશ કર્યું હોય તેનેજ દોષનો સંભવ છે બીજાને નહીં’ એવું યોલનારાને પણ નિરસ્ત કર્યો છે. પદ.

॥ इति पंचम द्वारं समाप्तम् ॥

ટીકામૂલ—અથોક્તવિધિનાર્જિતં દુઃકર્મ પ્રાયશ્ચિત્તવિધિના ભવાંતરેऽપિ ક્ષીયતે ઇતિ તત્સામર્થ્યદર્શનેન મ-
વ્યાનામુત્સાહવૃદ્ધયર્થે સંકાશાદિદૃષ્ટાંતાનાહ । તત્રેદં દેવદ્રવ્યવિનાશોદ્ભૂતદુઃકર્મક્ષયાર્થે સિદ્ધપુરીયશ્રાદ્ધનિર્દર્શન-
મુક્તપૂર્વે બોધ્યં । ભવાંતરે ચ તત્કર્મક્ષયાર્થે સંકાશદૃષ્ટાંતો યથા ॥

ઉપર કહેલા વિધિવડે ઉપાર્જન કરેલું દુઃકર્મ ભવાંતરમાં પણ વિધિ યુક્ત પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાથી ક્ષય
થાય છે, એવું પ્રાશ્ચિત્તનું સામર્થ્ય બતાવવાવડે ભવ્ય જીવનો ઉત્સાહ વધારવાને માટે સંકાશાદિના દૃષ્ટાંતો
કહે છે. તેમાં દેવદ્રવ્યના વિનાશથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃકર્મનો ક્ષય કરવાના સંબંધમાં સિદ્ધપુરના શ્રાવકનું
દૃષ્ટાંત પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે જાણી લેવું. હવે ભવાંતરે પણ પ્રાયશ્ચિત્તથી તે કર્મનો ક્ષય થાય છે તે
બતાવવાને માટે સંકાશનું દૃષ્ટાંત કહે છે—

મૂલ—પમાયમિત્ત દોસેણ, જિણરિન્ના જહા હહં ।

પત્તં સંગાસસદ્દેણ, તહા અન્નોવિ પાવિહી ॥ ૬૦ ॥

સંકાસ ગંધિલાવહ, સક્કાવયારંમિ ચેદ્દુ કહવિ ।

ચેદ્દુદ્ધુવ્વયોગી, પમાયન્ન મરણ સંસારે ॥ ૬૧ ॥

ભાવાર્થ:—પ્રમાદ માત્ર દોષથી આલોચણા નહીં લેનારા એવા સંકાશ નામના શ્રાવકે
જેમ દુઃખ પ્રાપ્ત કર્યું, તેમ બીજો પણ દુઃખને પામે. તે સંકાશ શ્રાવક ગંધિલાવતી નગરીમાં

રહેતો હતો. તે શકાવતાર નામના ચૈત્યની સંભાળ રાખતો હતો. તેણે ચૈત્ય દ્રવ્યનો ઉપયોગ (પોતાના કાર્યમાં વ્યય) કર્યો તેથી પ્રમાદવડે મરણ પામી તે સંસારમાં ભમ્યો.

પમાયેતિ । સંકાસેતિ । વ્યાख्या । સંકાશો નામ શ્રાવકઃ સ્વભાવાદેવ ભવવૈરાગ્યવાન્ । યથોદિતશ્રાદ્ધા-
ચારનિરવદ્યવ્યવહારો ગંધિલાવત્યાં પુરિ વસન્ શકાવતારે ચૈત્યે પ્રશસ્તચેતાશ્રિતાં ચકાર । અન્યદા કથમપિ મૃ-
હવ્યાપારવ્યાક્ષેપાદિનાં ચૈત્યદ્રવ્યોપજીવકો જાતઃ । તતોઽસૌ યાવજ્જીવમનાલોચિતાપ્રતિક્રાંતકર્મા મરણં પ્રાપ્ય સં-
સારે પૂર્વોક્તદુઃસ્વપરંપરા ભાગ્ સંઘયેયાન્ દુર્મવાન્ ભ્રાંતઃ ॥ ૬૦-૬૧ ॥

ટીકા ભાષાંતર—સંકાશ નામનો શ્રાવક સ્વભાવથીજ સંસાર ઉપર વૈરાગ્યવાન્ હતો અને શ્રાવકના
યથાર્થ આચાર પ્રમાણે ચાલનારો તેમજ નિર્દોષ વ્યવહારવાળો હતો. તે ગંધિલાવતી નગરીમાં રહેતો
હતો, અને ત્યાં આવેલા શકાવતાર નામના ચૈત્યની સારી છાનતથી તપાસ રાખતો હતો.
અન્યદા કોઈ રીતે ઘર વ્યાપારમાં નુકશાની થતાં તેના વ્યાક્ષેપ વિગેરેથી તેણે ચૈત્ય દ્રવ્યવડે આજીવિકા
કરવા માંડી, પછી યાવજ્જીવિત તે દુષ્કર્મની આલોચના પ્રતિક્રમણ કર્યા વિના મૃત્યુ પામીને સંસારમાં પૂર્વે
કહેલા દુઃખની પરંપરાનો ભાજન થયો સતો સંખ્યાતા દુષ્ટ ભવોમાં ભમ્યો. ૬૦-૬૧.

મૂલ-તગરાણ્ણે સુજ્ઞાનં, જાનં તં કમ્મ સેસયાનંચ્ર ।

દારિદ્દમસંપત્તી, પુણ્ણો પુણ્ણો ચિત્તનિવેજ્ઞ ॥ ૬૨ ॥

કેવલિજોગે પુજા, કહણે બોહી તહેવ સંવેન ।

કિં ઇન્દ્રમુચિત્ર મિલિં, ચેશ્ય દક્ષસ્સ વુદ્ધિતિ ॥ ૬૩ ॥

માવાર્થઃ—અનુક્રમે તે સંકાશ શ્રાવકનો જીવ કોઈ નગરમાં ઇન્દ્રિયપુત્ર થયો. ત્યાં પણ પુર્વે ખાંધેલું કર્મ શેષ રહેલું હોવાથી દારિદ્ર, અસંપત્તિ (નિર્ધનતા) અને વારંવાર ચિત્તને ખેદનાં કારણ પ્રાપ્ત થયા. અન્યદા કેવલી ભગવંતનો યોગ મળ્યે તેણે તેનું કારણ પુછ્યું. કેવલી એ પુર્વભવનું વૃત્તાંત કહી બતાવ્યું, તેથી તે સમકિત તેમજ સંવેગ પામ્યો. પછી પુછ્યું કે હવે મારે ઉચિત શું છે ? કેવળીએ કહ્યું કે—ચૈત્ય દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કર. ૬૨. ૬૩.

ટીકામૂલ—તતઃ તગરાણ્ણિ । કેવલિયોગેતિ । વ્યાખ્યા । પૂર્વે તદ્વનવિનાશો તત્કાલોપાર્જિતલા-
ભાંતરાયાદ્યુદયાત્ તવાત્રાપિ ધનાદિરોધઃ । સાંપ્રતં । તદ્વુદ્ધૌ તવાપિ તથૈવ । યાદૃશંચોપ્યતે બ્રીજં તાદૃશં લભતે
ફલમિત્યર્થઃ ॥ ૬૨-૬૩ ॥

આ બે ગાથાના અર્થમાં એટલુંજ વિશેષ જણવાનું છે કે-કેવળીએ કહ્યું કે હે વત્સ !

ટીકા. ભાષાંતરઃ—પૂર્વે દેવદ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી તત્કાલ ઉપાર્જન કરેલા લાભાંતરાય વિગેરેના ઉદયથી તારે અહિં પણ ધનાદિનો રોધ થયો હોતો અને હમણાં દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાથી તારા દ્રવ્યની પણ

વૃદ્ધિ થાય છે. અર્થાત્ “જેવું બીજ રોપાય, તેવું ફલ પ્રાપ્ત થાય છે.” ૬૨-૬૩.

હવે તેના વિધિ કહે છે.

મૂલ-ગાસઠાયણમિત્તં, મુત્તં જં કિંચિમદ્ય તં સઘં ।

ચેદ્યદઘં નેયં, અન્નિગ્ગહો જાવજીવાણ ॥ ૬૪ ॥

માવાર્થઃ—(તે સંકાશે એવો અભિગ્રહ કર્યો કે—) માત્ર ગ્રાસ ને આચ્છાદનને મુકીને અર્થાત્ મારે પોતા માટે અન્ન વસ્ત્ર જોઈએ તે ઉપરાંત જે કાંઈ ઉપાર્જન કરું તે સર્વ દેવ સંબંધી જ છે અર્થાત્ દેવદ્રવ્ય જ છે. એવો યાવજજીવિતને માટે અભિગ્રહ કર્યો.

ટીકા—અથ તદ્વિધિમાહ । ગાસઠાયણેતિ । વ્યાખ્યા । સ્વગૃહનિર્વાહાતિરિક્તત્વે સતિ યચિતવ્યાપારો-પાર્જિતં શેષધનં દેવસત્કમેવેતિ । યાવજ્જીવાભિગ્રહાત્મકં પ્રાયશ્ચિત્તં પ્રતિપન્નં ॥ ૬૪ ॥

ટીકા ભાષાંતરઃ—પછી તે સંકાશ શ્રાવકે—“પોતાના ધરના નિર્વાહ ચાલે તેટલા ધનથી અધિક ઉચિત વ્યાપારથી ઉપાર્જન કરેલું સર્વ ધન દેવસંબંધી જ છે એવો યાવજજીવિત મારે અભિગ્રહ છે.” એ પ્રમાણે પોતાને પૂર્વભવે લાગેલા દાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત અંગીકાર કર્યું. ૬૪.

હવે તેનું ફલ કહે છે.

મૂલ-સુહજાવ પવિત્તીએ, સંપત્તી ત્રિગ્ગહંમિ નિચ્છલયા ।

ચેદ્દહરકારાવણ, તત્ત્વ સયા જોગ પરિસુદ્ધી ॥ ૬૫ ॥

ભાવાર્થ:—ઉપર પ્રમાણે તે સંકાશે મહાઅભિગ્રહરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત લીધું તેથી તેને શુભભાવની પ્રવૃત્તિ થઈ, તેથી સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ. તથાપિ અભિગ્રહમાં નિશ્ચલતા રાખી. પછી તે નગરીમાં ચૈત્ય કરાવ્યું અને તેમાં નિરંતર આશાતના વિગેરે ન થાય તેવી સંભાળ રાખી. ૬૫.

ટીકામૂલ—અથ તત્કલમાહ । સુહભાવેતિ । વ્યાખ્યા । તસ્યૈવ મહાત્મનો ગૃહીતમહાભિગ્રહસ્ય શુભભાવ-પ્રવૃત્તિતોડતીવચૈત્યદ્રવ્યવિવૃત્સાવશાદુલ્લસદ્વિશિષ્ટાશયોદયાચ્છ લાભાંતરાયક્ષયોપશમસ્તસ્માચ્છ સંપ્રતિ પ્રભૂતતરવિ-ભૂતિસંપ્રાપ્તિ સ્તસ્યાં સત્યામપિ અભિગ્રહે નિશ્ચલતા નિજમનોદ્ઘટતા અતસ્તસ્ય નાધિકતદ્દ્રવ્યવિષયે સ્વપ્રાંતરેડપ્યા-દાતુકામિતેત્યર્થઃ । તતઃ ક્રમેણ તસ્યામેવ નગર્યાં તેન ચૈત્યં વિહિતં । તત્ર સદા ભોગપરિશુદ્ધિઃ । ચૈત્યવિધાપને સદાભોગઃ શાસ્ત્રપરતંત્રો વિમર્શસ્તત્પૂર્વ ભૂમ્યાદેઃ સમંતાત્ શોધનં । યદ્વા તત્ર ચૈત્ય વિધાપને નિષદનાદૌ ક્રિયા-માણોડપિ સદા નિત્યં ભોગઃ આશાતનાપરિહાર इत्यર્થઃ । અત્ર ચૈત્યવિધાપન વિધિઃ આશાતનાચ પંચાશકષોડશ-કાદિભ્યો વોધ્યા ॥ ૬૫ ॥

ટીકા ભાષાંતર:—ઉપર પ્રમાણે જાપણુવ મુઘી જેણે અભિગ્રહ ધારણ કર્યો છે એવા તે મહાત્મા સંકાશને શુભભાવની પ્રવૃત્તિથી અને ચૈત્ય દ્રવ્યની અતિશય વૃદ્ધિ કરવાની ઇચ્છાને લઈ ઉદ્ધાર પામતા વિશિષ્ટ એવા શુદ્ધ આશયના ઉદ્યથી લાભાંતરાય કર્મના ક્ષયોપશમ થયો અને તેથી તેને

ધણી સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઇ, તે છતાં પણ અભિગ્રહને વિષે પોતાના મનની દૃઢતા વિશેષ થઇ. એથી તેને સ્વપ્નામાં પણ તેમથી કંઈ પણ દ્રવ્ય લેવાની ઇચ્છા થઇજ નહીં. પછી અનુક્રમે તે નગરીમાં તેણે ચૈત્ય કરાવ્યું. તે ચૈત્યમાં તેણે સદા ભોગપરિશુદ્ધિ રાખી. એટલે ચૈત્ય બનાવવામાં શાસ્ત્ર પ્રમાણે વિચાર કરવો અને તે વિચાર પૂર્વક પરિશુદ્ધિ એટલે ભૂમિવિગેરેનું શોધાવવું અથવા તે ચૈત્ય કરાવતાં બહુ વખત ત્યાં બેસી રહેવું પડતું છતાં પણ તે આશાતનાનો ત્યાગ કરતો અર્થાત્ આશાતના લાગવા ન દેતો. અહિં ચૈત્ય કરાવવાનો વિધિ અને આશાતનાનું વિવરણ તે પંચાશક તથા પોદશકાદિ ગ્રંથોથી બાણી લેવું. ૬૫. હવે સર્વનો ઉપસંહાર (સમાપ્તિ) કરે છે.

મૂલ-इय सो महापुजावो, सबहुवि अविहिजाव चाणणं ।

चरिणं विसुद्धधम्मं, अरुक्खिअपाराहणं जान ॥ ६६ ॥

ભાવાર્થ:—એ પ્રકારે તે મહાનુભાવ (સંકાશનો જીવ) સર્વ ધર્મ કૃત્યને વિષે અવિધિ ભાવનો ત્યાગ કરવાવડે શ્રુત ચારિત્રરૂપ વિશુદ્ધ ધર્મને આરાધી અસ્ખલિત આરાધક એટલે નિર્વાણ સાધક થયો. ૬૬.

टीकामूल—अधोपसंहारमाह । इयसोमेति । व्याख्या । इत्येवं उक्तनीत्या स संकाशजीवो महापुभावः । वर्द्धमानसदध्यवसायविशेषात् समुद्घाटितपुण्यप्रभावः । उद्धर्तनादिना पुण्यप्रकृतेरुपचयः । अपवर्त्तनादिना पापप्रकृतेरुपचयश्चेति भावः । सर्वधर्मकृत्येषु विधिभावत्यागेनानुचित प्रवृत्तिरोधेन विसुद्धधम्मं श्रुतचारित्रलक्षणमा-
राध्य अस्खलिताराधकः निर्वाणसाधको जातस्तद्धितानुष्ठानकारीत्यर्थः ॥ ६६ ॥

ટીકાભાષાંતર—એવી રીતે પુર્વે કહેલી નીતિવડે તે સંકાશનો છવ મહાનુભાવ એટલે વૃદ્ધિ પામતા શુભ અધ્યવસાયથી જેનો પુણ્યપ્રભાવ પ્રગટ થયો છે એવો, એટલે ઉદ્ધર્તના વિગેરેથી જેને પુણ્ય પ્રકૃતિની વૃદ્ધિ થઈ છે અને અપવર્તના વિગેરેથી જેને પાપ પ્રકૃતિનો ક્ષય થયો છે એવો, સર્વ ધર્મ કૃત્યને વિષે અવિધિ ભાવનો ત્યાગ કરવાવડે અનુચિત પ્રવૃત્તિનો રોધ કરીને શ્રુત ચારિત્રરૂપ શુદ્ધ ધર્મને આરાધી અસ્ખલિત આરાધક એટલે નિર્વાણ પદનો સાધક થયો. અર્થાત્ ખરેખરો હિતકારી અનુષ્ઠાનનો કરનાર થયો. ૬૬.

મૂલ—સંકાસો વિ વિજિત્તૂણં, કમ્મગંઠિં સુનિષ્ણમો ।

જાહિહી સો જ નિઘાણં, મહાસત્તો ન સંસડ ॥ ૬૭ ॥

ભાવાર્થ:—મહાસત્ત્વધારી એવો તે સંકાશ ભલે પ્રકારે નિવૃત્ત થઈ એટલે કર્મઅંતીને છેદી નિર્વાણને પામશે, તેમાં કાંઈપણ સંશય નથી. ૬૭.

ટીકામૂલ—સંકાસોવીતિ । વ્યાખ્યા । તતઃ સંકાશોઽપિ કાલક્રમેણ સમૂલમોહમુચ્છિય । મહાસત્ત્વઃ સંતોષસુધાસિક્તમનોવૃત્તિઃ । સુનિર્વૃતઃ સંયમરતત્વેન સુક્તિસુખાસ્વાદકત્વાત્ જીવન્મુક્ત इत्यर्थः । यदाहुः “निर्जितमदमदनानां वाक्कायमनोविकाररहितानां विनिवृत्तपराशानामिहैवमोक्षः सुविहितानामिति । १ । निर्वाणं गमिष्यति । एवं ज्ञानसाधारणविनाशेऽप्युक्तविधिना दुःकर्मक्षयदर्शनार्थं कर्मसारपुण्यसारयोर्निर्दर्शनं । यथा “भोगपुरे चतुर्विंशतिकनककोटीस्वामी धनावहश्चेष्टी । पत्नी धनवती । तयोर्यमलजातौ कर्मसारपुण्यसारौ सुतौ । अष्टमे वर्षे विशोपाध्यायस्य पार्श्वे पठनाय तस्थतुः । पुण्यसारः सुखेन सर्वविद्या अधीतवान् । कर्मसारस्य तु ब-

द्वपक्रमेणाप्यक्षर मात्रं नायाति । वाचनलिखनादौ तु किं वाच्यं । ततः पशुप्रायत्वात् तस्यपाठकेनापि पाठनं मु-
 क्तं क्रमेण द्वावपि यौवनस्थौ पितृभ्यां समृद्धतया सुलभे महेभ्यकन्ये सोत्सवं परिणायितौ । मा मिथः कलह-
 येतामिति द्वावपि च द्वादश द्वादश कनककोटीर्दत्त्वा पृथक् कृतौ । पितरौ तौ प्रव्रज्य स्वर्गतौ । अथ कर्मसारः
 स्वजनादिभिर्वार्यमाणोऽपि कुबुद्ध्या तथा वाणिज्यं कुरुते यथा अर्थहानिरेव स्यात् । एवं स्वल्पैरेवादिनैर्जनकार्पितं
 द्वादशकोटयो गमिताः पुण्यसारस्य तु द्वादशकोटयः खान्नं दत्त्वा तस्करैर्गृहीताः । तेनोभावपि दरिद्रौ जातौ ।
 त्यक्तौ च स्वजनादिभिः भार्ये अपि पितृगृहं गते । ततो निर्वुद्धी निर्भाग्याविति लोकैर्दत्तापमानौ लज्जमानौ गत्वा
 देशान्तरं । स्थितौ च पृथक् पृथक् महेभ्यगृहे । तत्राप्यन्योपायाभावाद् भृत्यवृत्त्या यस्य गृहे कर्मसारः स्थितः
 सोऽपि कृपणत्वात् तस्मै प्रोक्तं वेतनमपि न दत्ते । मुहुर्मुहुस्तं वंचयते । इतो बहुभिर्देनैराद्येन किमपि नार्जितं
 द्वितीयेन कियदार्जितं परं तत्प्रयत्नगोपितमपि धूर्त्तनापहतं । एवमन्यान्यस्थानेषु भृत्यवृत्त्या धातुर्वाद खानिवाद
 सिद्धरसायन रोहणाद्रि गमन मंत्रसाधन रुदत्याद्योपधीग्रहणादिना चैकादशवारान् महोपक्रमकरणेऽपि कुबुद्ध्या
 न्यायवैपरीत्यविधानादाद्येन कापि धनं नार्जितं । किंतु तत्र दुःखान्येव सोढानि । अपरेण पुनरर्जितमपि प्रमादादि
 नैकादशवारान् गमितं । ततोऽत्युद्विष्टौ तौ पोत मारुह्य रत्नद्वीपं गत्वा सप्रत्यय रत्नद्वीपदेव्यग्रे मृत्युमप्यंगीकृत्य
 निविष्टौ । ततोऽष्टमे उपवासो नास्ति युवयोर्भाग्यमित्युक्त्वा देव्या तिरोदधे । ततः कर्मसार उत्थितः । पुण्यसा-
 रस्य त्वेकविंशत्योपवासैः तथा चितारत्नं दत्तं । कर्मसारः पश्चात्तापं कुर्वन् पुण्यसारेणोक्तो हे बंधो मा विषीद
 पतञ्जितारत्नेन तवापि चितितं सेत्स्यति । ततो द्वावपि प्रीतौ क्रमात्पोतमारुढौ । रात्रौ च राकाशशांकोदये वृ-
 ज्जेनोक्तं । भ्रातः स्फुटीकुरु चितारत्नं विलोकयते । तस्य चंद्रस्य चाधिकं तेज इति । ततो लघुनापि पोततट-
 स्थेन दुर्दैवप्रेरितेन रत्नं हस्ते नीत्वा क्षणं रत्ने क्षणं चंद्रे च दृष्टिं निदधता मनोरथेन सह मध्येसिंधु तत्पातितं ।
 ततो द्वावपि समदुःखौ स्वपुरं प्राप्य ज्ञानिगुरुं स्वप्राग्भवमप्राप्यौ । शानी प्राह । “चंद्रपुरे जिनदत्तजिनदासश्रेष्ठिनौ
 परमार्हतावभूतां । अन्यदा तत्रत्यभ्रावकैः संभूय ज्ञानद्रव्यं साधारण द्रव्यं च तयोः उत्तमत्वादार्पितं रक्षायै । अ-

न्येष्टुराद्येन स्वपुस्तिकायामतिथिलोभ्यमानलेख्यकेन मासदेयतया द्रामान् निर्णीय पार्श्वे त्वपरद्रव्याभावादिदमपि ज्ञानस्थानमेवेति विचिंत्य च ज्ञानद्रव्याद् द्वादशद्रामा लेखकस्यापिताः । द्वितीयेन तु साधारणद्रव्यं सप्तक्षेत्रीयो-
ग्यत्वेन श्राद्धानामपियोग्यमिति विमृश्य साधारणद्रव्याद् द्वादशद्रामाः स्वगृहगाढप्रयोजने अन्यद्रव्याभावाद् व्ययि-
ताः । ततो मृत्वा दुःकर्मणा प्रथमनरकं गतौ । ततो देवद्रव्यभक्षकसागरश्चोषिवत् सर्वत्र नरक एकैन्द्रियद्विभिचतुः
पंचेन्द्रियतिर्यक्षु च द्वादशसहस्रवारान् भूयस्तर दुःखमनुभूय क्षीण दुःकर्माणौ युवां जातौ । पूर्वकर्मणा असिन् भ-
वेऽपि द्वादशकोटिर्गमिता । एवं तद्वचः श्रुत्वा ब्राह्म्यांश्राद्धधर्मं प्रपद्य 'प्रायश्चित्तपदे सहस्रगुणा द्वादशद्रामाः
व्यापारादौ यावदुत्पत्स्यंते तावत् ते ज्ञानसाधारणपदे एवार्पणीयाः । ततः परमुत्पन्नं धनं स्वनिश्चितं कार्यं' इति
नियमो जगृहे । ततो द्वावपि प्राक्कर्मक्षयाद्धनवृद्धिं प्राप्य तन्मध्यादुभयपदे सहस्रगुणं देयं समर्थं च क्रमाद् द्वा-
दशकोटिभाजावभूतां । ततो महेभ्यौ तौ सुश्रावकतया सम्यग् ज्ञानसाधारणद्रव्यरक्षा तदुत्सर्पणादिना श्राद्धध-
र्ममाराध्य प्रव्रज्य च सिद्धौ इति ॥

अथ देवगुरुद्रव्यविनाशे महाकालदृष्टान्तो यथा । अतीतोत्सर्पिण्या स्तुर्यारके श्री संप्रत्यर्हद्वारके श्रीपुरे
नगरे शांतनो नृपती राज्यं चकार । तस्य राक्षी सुशीला । तयान्यदा चत्वारः पुत्राः क्रमेण नीलमहानीलका-
लमहाकालनामानोऽजनिषत । ततः क्रमेण नीलजन्मनि गजसैन्यं रोगोपद्रवेण मृतं । महानील जन्मनि हयसै-
न्यं मृतं । कालजन्मनि अग्न्याद्युपद्रवेण सर्वा ऋद्धिर्विनिष्टा । महाकाल जन्मनि कालांतरे शत्रुभिः संभूय राज्यं
गृहीतं । ततो राज्यभ्रष्टः सखीपुत्रः शांतनः क्रमेणाटन् सुराष्ट्रायां शत्रुंजयीनद्यासन्नपर्वते स्थितिं कृत्वा बहुकालं
निरगमत् । तदानीं पुत्रा अप्याखेटकादिव्यसनोद्यता दुष्टकुष्टाद्यामयादिता जाताः । ततो नृपतिर्दुःखानुरो ब्रंपापा-
तेन मरणार्थं पर्वतमारुरोह । तत्र संप्रत्यर्हच्चैत्यं दृष्ट्वा गंतुकशंबलार्थं जिनानागमोक्तविधिनाऽपूपूजत् । अत्रावसरे
तत्रागतेन तस्य पूजाविधिकौशल्यं दृष्ट्वा विसितेन धरणेन्द्रेण बहिर्निर्गतः सन् पृष्ठो नृपः स्वाभिप्रायं कथयति
स्म । ततो धरणेन्द्रो बालमृत्युं निवार्य तत्पुत्रपूर्वभववृत्तान्तं राक्षेऽचीकथत् । शृणु भो नरेन्द्र पूर्वभवे प्रथमपुत्रेण चौ-

રજાતીયેન તીર્થયાત્રાર્થે ગચ્છન્ સંઘો લુંટિતઃ સાધુશ્ચ હતઃ । દ્વિતીયપુત્રેણ ક્ષત્રીયજાતીયેન સ્વસ્ત્રીહત્યા કૃતા ।
તૃતીયેન વણિકપુત્રેણ તત્ત્વર્નિદા કૃતા । ચતુર્થેન ચ દ્વિજપુત્રેણ દેવદ્રવ્યં ગુરુદ્રવ્યં ચ ચોરિતં । તતો દુર્ગતૌ વહ્નન્
ભવાન્ ભ્રાત્વા અકામનિર્જરયા કિંચિત્ ક્ષિત્તકર્માણઃ ક્રમેણ ચત્વારોઽપિ જીવાસ્ત્વત્પુત્રા જાતાઃ । અવશિષ્ટકર્મોદ્યા-
નંદં પાપફલં લબ્ધ્વંતસ્તત્પ્રસંગતસ્ત્વયાપિ પ્રાપ્તં ચ । અતઃ સપુત્રસ્ત્વં પતત્તીર્થસેવાં કુરુ । પતજ્જલેન જ્ઞાત્વા જૈ-
ત્યાનિ પ્રત્યહં પૂજય । પિંડસ્યાદિધ્યાનપરાયણો ભવ । સુસાધૂન્ યથાશક્તિ ભક્ત્યા પ્રતિલાભય । પવમાદિપ્રકારેણ
તત્ત્વત્રયારાધનેન દુઃકર્મ ક્ષયં કૃત્વા ષળ્માસાંતે પુનઃ રાજ્યં પ્રાપ્સ્યસિ । તદા સાધર્મિકત્વાત્સાહાય્યં દાસ્યામીત્યુત્ત્વા
સ્વસ્થાનં ધરણેદ્રો જગામ । નૃપેણાપિ તથૈવ રાજ્યં લબ્ધ્વા ક્રમેણ સંકાશવન્નિર્વાણં લેભે । ડત્ર વિસ્તરઃ શત્રુંજય-
માહાત્મ્યતો બોધ્યઃ । અન્યેઽપિ દૃષ્ટાંતા યથાગમં ભાવ્યા । इति श्रेयः ॥ ૬૭ ॥

ટીકાભાષાંતર—તે પછી તે સંકાશ પણ કાલકર્મે મૂળમાંથી મોહને ઊંચેદી, મહા સત્પવાન્ એટલે
સંતોષરૂપ અમૃતથી જેની મનોવૃત્તિ સિંચન થયેલી છે તેવો, તથા સુનિર્વૃત્તિ એટલે સંયમમાં તત્પર હોય
મુક્તિ સુખનો સ્વાદ ચાખવાથી જીવનમુક્ત એવો, તે વિષે કહ્યું છે કે, “ મદ અને મદન (કામ) ને જિત-
નારા, મન વચન ને કાયાના વિકારોથી રહિત થયેલા અને પારકી આશાને છોડનારા એવા સુવિહિત પુર-
વાને આ લોકમાંજ મોક્ષ છે. ” તેથી તેવો થયેલો સંકાશ નિર્વાણને પ્રાપ્ત થશે. ઇતિ સંકાશ શ્રાવક કથા.

એવી રીતે જ્ઞાન દ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યનો વિનાશ કરનારાનો પણ ઊપર કહેલા વિધિવડે કુ-
તનો ક્ષય થાય છે તે બતાવવાને કર્મસાર અને પુણ્યસારનું દૃષ્ટાંત કહે છે.

કર્મસાર અને પુણ્યસારની કથા.

ભોગપુર નામના નગરમાં એવીશ કોટી સુવર્ણનો સ્વામી ધનાવહ નામે શ્રેષ્ઠી હતો. તેને ધનવતી

નામે પત્ની હતી. તેઓને કર્મસાર અને પુણ્યસાર નામે *યુગલ પુત્ર થયા. તે જ્યારે આઠ વર્ષના થયા ત્યારે તેમને કોઈ વિદ્વાન ઊપાધ્યાયની પાસે અભ્યાસ કરવા મુક્યા. પુણ્યસારે સુખે સુખે સર્વ વિદ્યાનું અધ્યયન કર્યું, અને કર્મસારે ઘણા પ્રયાસ કર્યો તથાપિ તેને એક અક્ષર પણ આવડ્યો નહીં, તે વાંચવા લખવાની તે વાત જ શી કરવી. તે પશુ જેવો હોવાથી અધ્યાપકે પણ તેને લણાવવો છોડી દીધો. અનુક્રમે તે બંને યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયા એટલે માતા પિતાએ સમૃદ્ધિથી સુલભ એવી મોટા ધનાઢ્યની બે કન્યાઓ મહોત્સવ સાથે તેને પરણાવી. પછી તેઓ પરસ્પર કલહ કરે નહીં એટલા માટે તેમને બાર બાર કોટી દ્રવ્ય વેહેંચી આપીને જીદા કર્યા. પછી માતાપિતા દીક્ષા લઇને સ્વર્ગે ગયાં.

હવે કર્મસાર સ્વજનવર્ગના વાર્યા છતાં પણ કુબુદ્ધિથી એવો વ્યાપાર કરવા લાગ્યો કે, જેથી તેના દ્રવ્યની હાનિ થવા લાગી. થોડા દિવસમાંતો તેણે પિતાએ આપેલું બારકોટી દ્રવ્ય ગુમાવી દીધું, અને પુણ્યસારનું બારકોટી દ્રવ્ય ચોરો ખાતર પાડીને લઈ ગયા. એવી રીતે બંને લાઘ દરિદ્રી થઈ ગયા. તેથી સ્વજનોએ તેમનો ત્યાગ કર્યો, અને તેમની સ્ત્રીઓ પણ પોતપોતાને પીયર ચાલી ગઈ. તેથી ‘આ બંને બુદ્ધિ રહિત અને નિર્ભાગી છે’ એમ કહીને લોકો તેમનું અપમાન કરવા લાગ્યા એટલે તેઓ લજ્જા પામીને દેશાંતર ચાલ્યા ગયા.

ત્યાં બંને જીદા જીદા ધનાઢ્યને ઘેર રહ્યા, અને બીજો ઊપાય ન સૂજવાથી સેવક વૃત્તિથી વર્તવા લાગ્યા. જે ધનાઢ્યને ઘેર કર્મસાર રહ્યા હોતો, તે શેઠ ઘણા કૃપણ હોવાથી તેનો ઠરાવેલો પગાર પણ આપતો નહીં અને વારંવાર તેને છેતરતો હોતો. એથી ઘણા દિવસ થયા પણ કર્મસારે કાંઈ દ્રવ્ય મેળવ્યું નહીં. બીજા ગૃહસ્થને ઘેર રહેલા પુણ્યસારે કાંઈ દ્રવ્ય મેળવ્યું પણ પ્રયત્નથી તેને ગોપવી રાખ્યા છતાં કોઈ ધૂર્તે તે લઈ લીધું. કર્મસારે એવી રીતે જીદા જીદા સ્થાનોમાં નોકરી કરી. સુવર્ણ બનાવવાને

* સાથે જન્મેલા.

ધાતુવાદ, દ્રવ્યની ખાણ શોધવાને ખનિવાદ, સિદ્ધ રસાયણ પ્રયોગ, શેલુણગિરિએ ગમન, મંત્ર સાધન અને રૂઢતી વિગેરે ઔપધીનું ગ્રહણ ઇત્યાદિ મોટા મોટા આરંભ અચ્ચાર વાર કયાં પણ કુખ્યુદ્ધિથી અને ન્યાય વિપરીત ચાલવાથી તેણે કોઈ ઠેકાણેથી દ્રવ્ય ઊપાર્જન કર્યું નહીં, પણ ઊલટાં તે તે ઠેકાણે દુઃખો સહન કર્યાં. પુણ્યસારે અચ્ચાર વખત દ્રવ્ય ઊપાર્જન કર્યું પણ પ્રમાદ વિગેરેથી તે પાછું ગુમાવી દીધું. આથી તેઓ બંને ઊદ્વેગ પામી વાહાણમાં બેસીને રતનદ્વીપે ગયા. ત્યાં પ્રત્યયવાળી તે દ્વીપની અધિષ્ઠા-યિકા દેવીની આગળ મૃત્યુને પણ કબુલ કરીને તે બંને બેઠા. આઠમે ઊપવાસે 'તમારા લાગ્યમાં કંઈ ન-થી' એમ જણાવી દેવી અંતર્ધાન થઈ ગઈ. તેથી કર્મસાર તો ઊઠી ગયો. પુણ્યસારે દઢતાથી બેસી એકવિ-શ ઊપવાસ કર્યાં. એટલે દેવીએ આવી ચિંતામણિ રતન આપ્યું. તે જોઈ કર્મસાર પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો. એટલે પુણ્યસારે કહ્યું કે, બંધુ, બેઠ કર નહીં. આ ચિંતારતનથી તારું ચિંતિત પણ સિદ્ધ થશે. પછી બંને ભાઈ પ્રસન્ન થઈને વાહાણમાં બેઠા. રાત્રે પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર ઊદય થતાં વૃદ્ધ બંધુએ કહ્યું, બ્રાતા, ચિંતારતન બહાર તો કાઢ્ય, આપણે જોઈએ તો ખરા કે, તેનું તેજ અધિક છે કે, ચંદ્રનું ? પછી લઘુ પુણ્યસાર જે વા-હાણના તટ ઊપર બેઠો હતો તેણે દુર્દૈવથી ઝરાઈ રતન હાથમાં લીધું, અને ક્ષણવાર રતન ઊપર અને ક્ષ-ણવાર ચંદ્ર ઊપર દષ્ટિ કરવા લાગ્યો. એમ કરતાં કરતાં તેના હાથમાંથી તે રતન તેના મનોરથ સાથે સમુ-દ્રમાં પડી ગયું જેથી બંને જણા સમાન રીતે દુઃખી થઈ ગયા. પછી પોતાના નગરમાં આવી કોઈ જ્ઞાની ગુરૂને પોતાનો પૂર્વલવ પુછ્યો. જ્ઞાની બોલ્યા-પૂર્વલવે તમે ચંદ્રપુર નગરમાં જિનદત્ત અને જિનદાસ નામે બે પરમ આર્હત (શ્રાવક) શ્રેષ્ઠી હતા. એક વખતે તે નગરના શ્રાવકોએ મળીને તે બંને શ્રેષ્ઠીને ઉત્તમ ધારી જ્ઞાન દ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય રક્ષણ કરવાને સોંપ્યું. એક વખતે એવું બન્યું કે જિનદત્ત શ્રેષ્ઠીએ પો-તાના ઔપકામાં બરાબર તપાસીને નામું લખનારનો માસિક પગાર ચડેલો તેનો નિર્ણય કર્યો, પણ પોતાની

૧ પરતાવાળી અર્થાત્ ઇચ્છા પુરનારી ર કયાં તો દ્રવ્ય મળે, નહીંતો ભુખ્યા ભુખ્યા ભલે મરણ થાય.

પાસે બીજું દ્રવ્ય ન હોવાથી 'આ પણ જ્ઞાનનું સ્થાન છે' એવું વિચારી તે લેખકને પગારના ચડેલા બાર દ્રામ જ્ઞાન દ્રવ્યમાંથી આપ્યા. બીજા શ્રેષ્ઠી જિનદાસ જે સાધારણ દ્રવ્યની વ્યવસ્થા કરતો હતો તેણે એક વખતે 'સાધારણ દ્રવ્ય સાત ક્ષેત્રને યોગ્ય હોવાથી આવકોને પણ યોગ્ય છે' એમ વિચારી પોતાના ઘરના જરૂરી કામમાં બીજા દ્રવ્યના અભાવથી તે સાધારણ દ્રવ્યમાંથી બાર દ્રામ વાપર્યા. અનુક્રમે તે બંને શ્રેષ્ઠી મૃત્યુ પામી દુઃકર્મ વડે પ્રથમ નરકે ગયા. તે પછી દેવદ્રવ્યને ભક્ષણ કરનાર સાગર શ્રેષ્ઠીની જેમ સર્વ નરકમાં અને એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય તિર્યચમાં બાર હજાર વાર ઘણું દુઃખ ભોગવી દુષ્કર્મનો ક્ષય કરતાં કરતાં આ ભવમાં તમે બંને મનુષ્ય થયેલા છો. શેષ રહેલા પૂર્વ કર્મના યોગથી આ ભવમાં પણ તમે બાર બાર કોટી દ્રવ્ય ગુમાવ્યું છે." આવા જ્ઞાનીનાં વચન સાંભળી બંનેએ આવક ધર્મ સ્વીકાર્યો અને તેના પ્રાયશ્ચિતમાં એવો નિયમ લીધો કે, હવે જ્યાં સુધી વ્યાપાર વિગેરેમાં હજારગણા બાર દ્રામ જેટલું દ્રવ્ય ઊપાર્જન થાય ત્યાંસુધી તે સર્વ જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યમાં જ અર્પણ કરવું ત્યાર પછી જે ઊત્પન્ન થાય તેજ દ્રવ્ય પોતાનું કરવું. 'આવા નિયમ વડે તેઓને પૂર્વ કર્મના થયેલા ક્ષયથી ધનની વૃદ્ધિ થવા લાગી એટલે તેમાંથી બંને સ્થાનમાં સહસ્રગણું દ્રવ્ય જે આપવાનું ધાર્યું હતું તે બંનેએ અર્પણ કર્યું. પછી અનુક્રમે તે બારબાર કોટી દ્રવ્યના સ્વામી થયા. અને મોટા ધનાઢ્ય થઇ ઊત્તમ આવકપણાથી જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યની રક્ષા અને તેની વૃદ્ધિ વિગેરેથી આવક ધર્મને આરાધી દીક્ષા લઇને તેઓ સિદ્ધિપદને પામ્યા. હવે દેવદ્રવ્ય અને ગુરુદ્રવ્યના વિનાશ ઊપર મહાકાળનું દૃષ્ટાંત કહે છે.

મહાકાળની કથા.

ગઈ ઉત્સર્ધિણીના ચોથા આરામાં સંપ્રતિ નામે તીર્થંકરના શાસનમાં શ્રીપુર નામના નગરમાં શાંતન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો તેને સુશીલા નામે રાણી હતી, તે રાણીને અનુક્રમે નીલ, મહાનીલ,

કાળ અને મહાકાળ નામે ચાર પુત્રો થયા. તેમાં જ્યારે નીલનો જન્મ થયો ત્યારે હસ્તિઓનું સૈન્ય રોગના ઉપદ્રવથી મૃત્યુ પામી ગયું. મહાનીલના જન્મ વખતે અથ સૈન્ય મૃત્યુ પામી ગયું. કાળના જન્મ વખતે અગ્નિ વિગેરેના ઉપદ્રવથી સર્વ સમૃદ્ધિ નષ્ટ થઈ ગઈ અને મહાકાળના જન્મ પછી કેટલેક સમયે શત્રુઓએ આવીને તેનું રાજ્ય કબજે કર્યું. પછી રાજ્યભૂષ્ટ થયેલો શાંતનુ રાજા સ્ત્રી પુત્રસહિત અનુક્રમે ચાલતો સુરાષ્ટ્ર (સોરઠ) દેશમાં આવ્યો. ત્યાં શત્રુજયીનદીની પાસેના પર્વત ઉપર સ્થિતિ કરી ઘણો કાળ નિર્ગ-
મન કર્યો. તે વખતે તેના ચાર પુત્રો ત્યાંપણ શીકાર કરવા વિગેરેના વ્યસનમાં પડ્યા તેથી તેઓ કુદ વિગેરે દુષ્ટ વ્યાધિઓથી ખીડિત થયા. આથી રાજા અત્યંત દુઃખાતુર થઈને અપાપાત કરી મરવા માટે તે પર્વતના શિખર ઉપર ચડ્યો. ત્યાં સંપ્રતિ અહિંતનું ચૈત્ય જોઈ તેને પરલાવમાં પાથેયરૂપ જાણી તેણે શાસ્ત્રો-
ક્ત વિધિવડે તેમાં પ્રવેશ કરીને અહિંતની પૂજા કરી. એ સમયે ત્યાં ધરણેદ્ર આવી ચડ્યા. તે તેની પૂજા વિધિમાં કુશળતા જોઈને વિસ્મય પામી ગયા. પછી પૂજા કરીને બહાર નીકળતા રાજાને તેણે તેની સ્થિતિ વિષે પુછ્યું એટલે તેણે પોતાનો વિચાર જણાવ્યો. એટલે ધરણેદ્રે તેનું બાલમૃત્યુથી નિવારણ કરી તેના પુત્રોના પૂર્વભવનું વૃત્તાંત કહેવા માંડ્યું—“હું રાજા, સાંભળ, તારો પેહેલો પુત્ર જે નીલ છે, તે પૂર્વભવે ચાર હતો, તેણે તીર્થ યાત્રા કરવા જતા સંધને લુંટ્યો હતો અને એક મુનિનો ઘાત કર્યો હતો, બીજો પુત્ર જે મહાનીલ છે તે પૂર્વભવે ક્ષત્રીય હતો, તેણે તે ભવમાં પોતાની સ્ત્રીની હત્યા કરી હતી. ત્રીજો જે કાલ છે તે વણિક હતો, તેણે તત્ત્વર્નિદા કરી હતી અને ચોથો પુત્ર જે મહાકાલ છે તે બ્રાહ્મણ હતો, તેણે દેવદ્રવ્ય અને શુદ્રદ્રવ્ય ચોર્યું હતું. પછી દુર્ગતિમાં ઘણા ભવ સુધી ભ્રમણ કરી અકામનિર્જરાવડે કાંઈક પૂર્વ કર્મને અપાવી અનુક્રમે તે ચારે જીવ તારા પુત્રો થયા છે. પૂર્વ કર્મનું અવશિષ્ટ ફળ ઉદયમાં આવવાથી તેઓએ આ ભવમાં પણ તે પાપનું ફલ મેલવ્યું છે અને તેના પ્રસંગને લીધે તને પણ તેનું ફલ મળ્યું છે, પણ હવે તું પુત્ર સહિત આ તીર્થની સેવા કર્ય, અને આ તીર્થનાજ જલવડે સ્નાન કરી પ્રતિદિન

આ ચૈત્યોની પૂજા કર્ય. પિંડસ્થ વિગેરે શુભધ્યાનમાં તત્પર થા, અને સારા સાધુઓને ભક્તિ સાથે યથા-
શક્તિ પ્રતિભાલિત કર્ય. ઇત્યાદિ પ્રકારવડે ત્રણ તત્ત્વનું આરાધન કરતાં દુષ્કર્મનો ક્ષય કરીને છ માસની
અંદર તું પુનઃ તારા રાજ્યને મેળવીશ. તે સમયે સાધર્મી બંધુ જાણીને હું તને સહાય આપીશ. ” આ
પ્રમાણે કહી ધરણેંદ્ર પોતાને સ્થાનકે ગયા. પછી શાંતનુ રાજાએ પણ તેજ પ્રકારે ધર્મારાધન કરી, રાજ્ય મેળવી,
અનુક્રમે સંકાશ શ્રાવકની પેઠે નિર્વાણપદને પણ પ્રાપ્ત કર્યું. આ વિષે જો વિસ્તારથી જાણવું હોય તો શત્રુંજય
માહાત્મ્ય થકી જાણી લેવું. બીજા પણ દૃષ્ટાંતો અન્ય શાસ્ત્રને અનુસરીને જાણી લેવાં, એજ કલ્યાણ છે. ૬૭.

॥ અથ ગ્રંથાવસાનેપિ જવ્યાનુત્સાહયતિ ॥

હવે અંતને છેડે ભગ્યજનોને ઉત્સાહિત કરે છે.

મૂલ-જઇ ઇચ્છહ નિવાણં, અહવા લોણ સુવિઠ્ઠમં કિત્તિં ।

તા જિણવરનિદ્ધિઠે, વિહિમમ્મે આયરં કુણહ ॥ ૬૮ ॥

માવાર્થ:—હે ભગ્ય પ્રાણી ! જો નિર્વાણ પામવાની ઇચ્છા હોય અથવા લોકમાં સદા
ઉત્તમ કીર્તિ પ્રસારવી હોય તો શ્રીજિનવર ભગવંતે બતાવેલા વિધિમાર્ગને વિષે પ્ર-
વૃત્તિ કર. ૬૮.

ગાથા સુગમ હોવાથી ટીકા આપી નથી.

॥ અથ કવિઃ સ્વાજ્ઞિનિવેશં નિરાસયન્નાહ ॥

હવે કવિ પોતાનો આગ્રહ છોડી દેતા સતા કહે છે.

મૂલ-તહવિહ જનવિબોહનં, જાણિઅં જં ચ વિવરિયં ઇહ ગંથે ।
તં સોહંતુ ગીયન્તા, અનન્નિનિવેસી અમઙ્ગરિણો ॥ ૬૯ ॥

માવાર્થ:—આ ગ્રંથમાં લખ્ય પ્રાણીના બોધને અર્થે જે કહેવામાં આવ્યું છે તેમાં જે કાંઈ વિપરિત કહેવામાં આવ્યું હોય તેને દુરાગ્રહ વગરના અને ધર્ષા રહિત એવા ગીતાર્થ પુરષોએ શોધવું (શુદ્ધ કરવું.) ૬૯.

ટીકા—અથ કવિ: સ્વામિનિવેશં નિરાસયન્નાહ । તહવિહભવિબોહેત્તિ । વ્યાખ્યા । સુગમા ।

ટીકા ભાષાંતર—ગાથા સુગમ હોવાથી ટીકા આપી નથી.

હવે ગ્રંથની સમાપ્તિ કરતા સત્તા છેવટે મંગલાચરણ દર્શાવે છે.

મૂલ-તવગણગયણદિવાયર, વિજયાઈમાણસૂરિજ્ઞંમિ ।
જાણુવિજયબુહસેવગ, વાયગલાવણ્ણવિજયેણ ॥ ૭૦ ॥
ગંયંતરગાહાહિં, સમન્ઠિયા દઘસિત્તરી એસા ।
જવિઅજણબોહણનં, મંગલમાલં કુણ્ણ નિચ્ચં ॥ ૭૧ ॥

માવાર્થ:—તપાગચ્છૂપી આકાશમાં સૂર્યસમાન એવા શ્રી માનવિજય સૂરિના શિષ્ય શ્રી ભાનુવિજય સૂરિ, તેના શિષ્ય શ્રી લાવણ્યવિજય મુનિએ બીજા ગ્રંથોની ગાથાઓ વડે બનાવેલી એવી આ દ્રવ્ય સપ્તતિકા (દ્રવ્યસિત્તરી) ભવિજનના બોધને અર્થે રચેલી છે તે હમેશાં મંગળીકની માળાને નિષ્પન્ન કરે. ૭૦-૭૧.

ટીકા—અથ ગ્રંથ સમાપ્તિ નિગમયજ્ઞંતે મંગલં દર્શયતિ। તવગણેતિ। વ્યાખ્યા સુગમા। ગંથંતરેતિ ॥૭૦-૭૧॥
ટીકા ભાષાંતર:—આ બંને ગાથા સુગમ હોવાથી ટીકા આપી નથી.

॥ ઇતિ દ્રવ્યસિત્તરી સંપૂર્ણા ॥

॥ ઇતિ શ્રી દ્રવ્યસપ્તતિકાવૃત્તિ: સમાપ્તા ॥

॥ અથ ટીકાકાર પ્રશસ્તિ: ॥

વેદવેદર્ષિચંદ્રેઽન્દે, ઈષસ્ય સિતપદ્મતૌ।

વિવ્રે તત્રવૃત્તિશ્ચ લાવણ્યાબ્હયવાચકૈ: ॥ ૧ ॥

ટીકા:—સંવત ૧૭૪૪ ના વર્ષના આશ્વીન માસના શુકલ પક્ષમાં આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી-
લાવણ્ય વિજય ઉપાધ્યાયેજ આ દ્રવ્ય સમ્પત્તિકા ઉપર સ્વોપજ ટીકા રચેલી છે. ૧.

યાવન્મહીમૃગાક્ષીયં, ધત્તે વારિધિમેખલામ્ ।

વાચ્યમાના બુધૈર્જીયાત્, સવૃત્તિર્દ્રવ્યસમ્પત્તિઃ ॥ ૫ ॥

ટીકા:—જ્યાં સુધી આ પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રી સમુદ્રરૂપી કટિમેખલાને ધારણ કરે ત્યાં સુધી
વિદ્વાનોથી વંચાતી સતી આ સટીક દ્રવ્યસમ્પત્તિ જ્યવંત રહેા. ૨.

તર્કાદિશાસ્ત્રનિપુણૈ વૈરાગ્યામૃતસાગરૈઃ ।

શોધિતેયં શ્રિયે શ્રીમદ્વિદ્યાવિજયકોવિદૈઃ ॥ ૩ ॥

ટીકા:—ન્યાય પ્રમુખ શાસ્ત્રોમાં નિપુણ અને વૈરાગ્યરૂપી અમૃતના સાગરજેવા શ્રીવિદ્યા-
વિજય પંડિતે શોધેલી આ દ્રવ્ય સીત્તરી લવ્યજનોને જ્ઞાનલક્ષ્મીના પ્રાપ્તિને માટે થાઓ. ૩.

॥ ઇતિ ॥

